

A katholikus papság lélektana.

Valláspszichológiai tanulmány a magyar rom. kath. papságról.

Írta:

Dr. Czakó Ambró.

Bubapest
Rényi Károly könyvkiadó vállalata.

Méltóságos és Főtiszteletű

Dr. Baltazár Dezső

ref. püspök úrnak,

a magyar protestáns kultúrtörékvések nagynevű vezérférfiának,

*legmélyebb tisztelete és hálája jeléül
ajánlja a*

Szerző.

Előszó.

Ennek a munkának a címe azzal a szerencsés tulajdonsággal l, hogy a szenzációt és pikantériát hajhászó olvasóközönségnek csalétekül szolgál. Épen azért mindjárt e helyen ki kell ábrándítanom azokat, akik könyvemtől ilyesmit várnak. Ez a mű nem röpirat, nem regény, hanem egy szerény vázlatos lélektani tanulmány, mely felhasználható talán praktikus célból is, de nem ilyen cézzattal készült, hanem csak a tudománynak akar szolgálatot tenni azáltal, hogy a lélektani analízisnek egy szokatlan, a mindennapitól eltérő alkalmazását mutatja be.

A valláspszichológia 30 éves tudomány és már is számos és jeles tanulmánnyal dicsekedhetik. Különösen említésre méltók az amerikaiak, akik e tudományág fejlesztése körül ezideig legtöbbet tettek, míg Franciaországban, Németországban s hazánkban csak szórványos jelenségek mutatkoznak. Seholsem láttam azonban ezideig tanulmányt a papság, speciell a katolikus papság lélektanáról. Mindenesetre ez a mű az első, vagy – ha tekintetbe vesszük, hogy főleg a magyar katolikus papság lélektanával foglalkozik-kétségtelenül az első ilytartalmú könyv.

Ennek oka abban keresendő, hogy a kath. papság

lélektanát kétségtelenül kath. papnak kell megírni. A lélektan legfőbb módszere az introspekció. Aki nem élte végig egy kath. pap benső életét, annak nem lehet helyes képe a kath. papság lélektanáról. Azt is elgondolhatjuk, hogy nem mind fény, ami itt bemutatásra kerül. Ha pedig így van, hogyan írhatná meg kath. pap a kath. papság lélektanát? Az egyházi cenzúra miatt az soha nyomdába nem kerülhetne. Ezt olyannak kell megírni, aki kath. pap volt, de olyan helyzetbe került, hogy a cenzúrárt már kikerülheti.

Ezért vállalkozott szerző e mű megírására. Tulajdonképpen 2. kötete e mű annak a tanulmányorozatnak, melynek 1. kötetét az 1915-ben megjelent A vallás lélektana című műve képezi. Csak a tudományos cél vezette műve megírásában, mert a kath. egyházzal való meggyőződését e helyen nem érvényesítette. Amennyire lehetett óvakodott a normatív ítéletektől, a lélektan leíró tudomány. A tudomány sem ellenszenvet, sem rokonszenvet nem ismer, szerző is iparkodott magát ilyenektől függetleníteni.

Ami eljárását illeti, az a következőkben jellemezhető. Ahogy A vallás lélektanát felépítette, úgy építette fel A kath. papság lélektanát. Nem használt kérdőíveket, mert az elmélkedéseken felnőtt kath. papságot alkalmasnak találja ugyan az önreflexiókra, de nem bizik a teljes őszinteségükben, midőn legbensőbb ügyeikről kérdezik meg őket. Adtam itt is — ott is fel lélektani témákat kath. papoknak, amelyekre elsősorban saját egyéniségük megvizsgálása alapján kellett volna válaszolniuk s bár a válaszokat megígérték, azok sohasem jutottak a kezem közé.

Azért önmagamból indultam ki. A papi lelkületnek majdnem minden fázisán keresztülmentem, épen azért megértő ember lett belőlem. Ezt a tudásomat használtam fel jelen művem megírásánál. Mégsem tekinthető azonban ön-

életrajznak. Az olvasó látni fogja, hogy az egységes irányzat mellett is a lehetőségeknek sok ága van feltüntetve. A szerző ugyanis leszámolt azzal, hogy az egyéniségeknek nagy különbözősége megy a papi pályára s ezek módosítják azon hatásokat, melyeket a papi világnézet kialakítását célzó eszközök eredményeznének. Tehát a megoldandó feladatot abban találta, hogy az említett eszközöknek lélektani hatását mutassa be, amint azok nagy általánosságban be szoktak válni, de számot vessen azon reakciós törekvésekkel is, amelyek az ifjú magávalhozott egyéniségeből és a társadalom ráhatása folytán származnak.

A munkából ki vannak kapcsolva a jezsuiták. Itt-ott célzás történik rájuk, de szerző jól tudja, hogy papi és szerzetesi életmódjukkal kivételes helyzetet töltenek be a magyar kath. papság és szerzetesség keretében. Röviden, e mű feldolgozási irányához alkalmazkodva, úgy jellemezhetném őket, hogy növendékségükkel papi állapotuk homogenen jellegű. Bár sokat érintkeztem velők s róluk tanulmányokat is olvastam, mégsem mondhatom, hogy eléggé ismerem őket. Mindenesetre annak, amit e műben papi világnézetnek nevezünk s a szemináriumi nevelés keretében tárgyaltunk, a jezsuiták egyik legtokéletesebb megvalósítását realizálják. Kétségtelen, hogy az egyház előtt a jézustársasági atyák ideális testületet alkotnak. A következetes egyházi szellemű gondolkozás- és életmódnak legszebb példáit a jezsuiták mutatják, épen azért a katolikus egyház legerősebb támasztékai is alkotják.

Szerző tudatában van annak, hogy a pszichológiai kép, melyet a magyar kath. papságról rajzolt, még sok ecsetvonást megtűr. Épen azért minden elfogulatlan figyelemztetést köszönettel fogad. Ilyeneket szívesen tesz meg-

beszélés tárgyává is, de durva hangú és tendenciózus kritikákat megvetéssel sújt.

A mű természetes folytatásának A papság lélektana látszik, ez azonban csak sokak közreműködésével volna megírható. Szerző e művével célt ért, ha vele más felekezetű papokat saját felekezetük papsága lélektanának megírására ösztönzött. Azt külön tanulmányban fogja megírni, hogy a papság lélektanának megírása minő fontossággal bír A vallásos ember tanulmányozásánál, ami a valláspszichológia legfontosabb céljának tekinthető.

Budapesten, 1916. augusztus havában.

Dr. Czakó Ambró.

BEVEZETÉS.

Nehéz ennél a témánál azt az általános jelleget biztosítani és megőrizni, amely a kutatás eredményes értéke szempontjából elengedhetetlennek látszik. Valószínű, hogy a katolikus papságnak a lelkivilágát a magukkal hozott legtöbbször fejlődésre képes egyéniségen kívül azoknak a tényezőknek az összehatásai teszik, amelyeket egyrészt a katolikus vallás, másrészt a szociális környezet nyújtanak nekik feldolgozásul. Amennyiben az első bizonyos tágabb határok között is azonosnak mondható, annyiban általános jellegű ítéleteket lehet a ható tényezők ezen oldaláról kimondani; amennyiben azonban a második, a sajátos viszonyok közt nevelődő egyén nagyon is nagy különbözőségeket mutat fel, annyiban az első részről történt megállapításokat is a másik tényező változásainak pontos feltüntetésével kell változandónak s így állandónak feltüntetni. Ha matematikai formában akarom magamat kifejezni, akkor okoskodásunk értelmében

$$\text{pap} = f(k, x)$$

képlet azért állandó, mert tudom, hogy az x , a sajátos környezet által nevelt egyéniség variábilis.

Épen ezen utóbbi körülménynek figyelembe vételével elsősorban a magyarországi viszonyokra leszünk tekintettel s iparkodunk az egyéniség természetes fejlődé-

sének lépcsőjét követve megvizsgálni azon tényezőket, amelyek lelkiségére módosító és irányító befolyással vannak.

A papság állapotát úgy szokás felfogni, mint amelyre az egyént nevelni kell; ennek a nevelésnek a fázisai útmutatóul szolgálnak a lelki alakulás megismerésére. Kezdjük tehát a külső behatások sorrendjében.

I. Hivatás a papi pályára.

A hivatás szóval akkor találkozunk az ifjú speciális értelemmel, midőn először merül fel a lelkében a gondolat, hogy papi vagy szerzetesi pályára lép. Más pályákon kb. azonos fogalmak jelölésére nem ezt a szót használják, hanem mást. Ott nem mondják, hogy X.-nek nincs hivatása a jogi pályára, ha ott nem boldogul, hanem azt mondják, hogy nincs tehetsége, vagy nincs kedve hozzá, vagy nincs érzéke. Hasonlóképpen nem mondják, hogy valakinek nincs hivatása a zenei pályára, ha a konzervatóriumból eltanácsolják, hanem bizonyára mint tehetségtelet bocsátják el. A papi és szerzetesi pályán másként van. Ott a hivatás szónak sajátos értelmezése van és pedig azért, mert e fogalmat transzcendentális elemek működésével hozzák kapcsolatba. Az egyház tana a transzcendentális lényekkel (Isten, ördög, angyalok, szentek . . .) való érintkezésről egy különös, a kegyelmi élet ténykedéséről szóló theologiai tannal rokon gondviselési működést lát a hivatásban, melynek forrásául nem csupán a most megjelölt és az egyházi tanításban meglevő tényezők indokolatlan, pusztán formális igábvonását kell megjelölnünk, hanem inkább egy másik körülményt, mely a kegyelmi működéshez fölötte hasonló isteni ténykedésen alapul s ez az, hogy a jelölt képes az erkölcsiségnek

ama követelményeit teljesíteni, amelyek a jó paptól, illetve papnövendéktől megkívántatnak. Igaz, hogy a növendék a szemináriumban azt is hallja, hogy Pált elbocsátották, mert a dogmatikából megbukott, tehát nem volt hivatása, hanem azért mégis inkább akkor hallja a hivatás hiányát emlegetni, ha Pált rajtakapták, hogy titokban valami leány- vagy asszonyismerősével szerelmes levelet vált s ezt annál is inkább megjegyzi magának, mert a jámbor, de különben tehetségtelen növendék előmenetelének megítélésénél a theologiai tanárokat legtöbbször nagyon is elnézőknek s fölöttébb jóakaróknak fogja találni.

A hivatás tehát helyesen értelmezve csak annyit jelent, hogy a jelöltnek kedve van a papi pályára, vagy valamely erkölcsi vagy fizikai erőszak nyomása alatt úgy viselkedik, mintha kedve volna, alkalmas médiumnak mutatkozik a bekövetkezendő erkölcsi átalakulás hordozására, van bizonyos (nem szükségképen elegendő) szellemi képessége az elvégzendő tananyag elsajátítására és egyébként testileg is alkalmas.

A hivatásnak kétféle formája van, amely megkülönböztetés lélektanilag igen fontos, bár azonos tartalmat fődnek és pedig azt, amelyet főtebb megadtunk. Az egyik formája a jelölt lelkében akkor van meg, midőn a szeminárium küszöbét még nem lépte át, a másikat akkor nyeri, midőn előljárói, papok, beszélnek neki a hivatásról. Az elsőben a világi szempontok a túlnyomók, a másodikban transzcendentális elemek szerepelnek. Ez természetesen olyan tájjelentésű mondás, hogy valódi értelmét csak példákkal tehetjük igazán érthetővé.

A papi foglalkozást úgy kell tekintenünk, mint a megélhetés és pedig bizonyos társadalmi pozícióval járó megélhetés egyik formáját. Ez a gondolat van az ifjú lelkében akkor, midőn avval a tervvel foglalkozik, hogy a szemináriumba lép. Lehet, hogy kizárólag az anyagi szempont az irányadó előtte s talán a kanonoki stallum anticipált képzeete merül fel a lelkében akkor, midőn jö-

vendő papi hivatására gondol, de valószínű, hogy a papi pályára lépők legtöbbször bizonyos ideálisabb színezetű eszmék is szerepelnek. Az elsöre is lehet példákat felhozni, (pl. Zirczen klasszikus példaként emlegetik azt a ifjút, aki 1900-ban fegyverrel és vadászkutyával jelent meg a novíciusok mestere előtt s azután kérdezősködött, hogy a felszolgáló inasok fehér keztyűben szolgálják-e ki a növendékeket), de az esetek túlnyomó száma a másik kategóriába tartozik. A katolikus vallás templomi, rituális jelenségei és e jelenségek élőszerplői az intenzív érzelmi tónusú gondolatok erejével hatnak rá. A hittanárnak a többi tanártói elütő elnézőbb, szelídebb viselkedése; az Istennel való lelki összeköttetés, amely a miséknek nem pusztán formális lehallgatásában, hanem imádságban való töltésében áll, amely imádságok kérések az élet minden jelenségeire nézve s az ifjú úgy hiszi, hogy meghallgatást is talál, sikereinek, tanulmányi előmenetelének titkát látja bennök; a gyóntató atyának szuggesztív befolyása, aki a papnak készülő ifjút, ha az tanulás vagy erkölcsiség szempontjából valami értékhordozónak látszik, nem lebeszélni, hanem inkább rábeszélni iparkodik; a szülőknek ilyenirányú, vagy anyagias, vagy ideális, de mindenképpen fejlesztő, segítő lelkiközreműködése, esetleges családi összeköttetések, melyek későbbi sikerrel kecsegtetnek: szóval a több oldalról támogatott jövendő megnyugtató, bátorító, buzdító gondolata az, ami az ifjút, midőn szüleinek vagy befolyásos ismerőseinek engedelmeskedik, azzal a megnyugtató érzelemmel tölti el, mely elhitei vele, hogy itt Istennek, az ő sugallatának vagy saját lelki törekvéseinek van elégtéve. A papi pályára való első lépés pszichológiai lényege tehát a következő: Az élet kívánta egyedi fennmaradásnak ösztönöszerű vagy mások beszédjei folytán többé-kevésbé tudatossá vált hatalma a papi pályát megfelelően nyilvánítja, bizonyos körülmények közt egyedül lehetséges ágensnek tünteti fel s az ifjú olyan hatások érintése alatt, melyek e hatalom befolyását erősítik, el-

szánja magát a döntő lépésre, azt hívén a lelki nyugalom hatása alatt, hogy az Isten is úgy akarja. Az élet másik hatalmas ösztöne, a faj fennmaradásának kívánalma, a vallás szerint nevelt ifjúknál nem olyan nyilvánvaló e korban, hogy nagy negatív eredményt idézhetne elő s ha az ifjúnak meg is említik, hogy aztán mint papnak nősülnie nem szabad, rendesen hidegen marad, mert ösztönös kívánalmi ez irányban csekélyebbek, úgy hogyha a malícia látszatával azt felelné is az ilyen beszédekre, hogy miért is nősülne meg, midőn mint plébános majd csak tarthat gazdasszonyt, vagy úgyis van elég embernek felesége^ akikhez ő is hozzáférhet — még akkor sem kell, olyan komolyan fogadni, mint amilyen komoly jellegűnek látszik. Üres beszéd ez jórészt ebben a korban, ha az ifjú megtartóztatta még magát a nemi kihágásoktól s hittanára (káplán, plébános...) szavára hallgatva nem érintkezett nemileg nőekkel.

Épen ebben rejlik a papi pálya válságainak egyik oka, hogy a pályára lépő ifjú nincsen azon kényszerítő életfeltételek között, amelyek a fejlődésben a nevelés eszközei által háttérbe szorítottatván, csak ezen eszközök megszűnte után lépnek fel teljes erővel és éreztetik hatalmas mivoltukat.

Természetesen vannak olyanok is és pedig nem kis számmal, akik a papi pályára való lépések előtt is érintkeztek nőekkel, ezek — hacsak nagy lelkiátalakulásokon nem mennek keresztül — a szemináriámban az onaniához fognak fordulni, ha pedig tartózkodási viszonyaik olyanok, hogy nagyobb városban egyedül is sétálhatnak (idetartoznak a magyarországi tanítórendek növendékei budapesti egyetemi hallgató korukban), akkor módot keresnek a természetes úton-módon való kielégítésre, ami — később megjelölendő okoknál fogva — a képmutatás kifejlesztésének természetes melegágya.

Az a testi és a vele összekötött lelki diszpozíció, amivel a növendék a világi életből belép a szemináriumi

életbe, lényeges, de semmiképpen sem döntő befolyással lesz jövődő kialakulására. Mert míg a szeminárium megerősítheti az alapdispozíciók tökéletesebb érvényre jutását, mégis legtöbb esetben a rendelkezésére álló hatalmas eszközök erejével azt éri el, hogy legalább a növendékség idejére a maga eszményeihez vezető csapásba terelje a növendékeket. Ezekről az eszményekről és a célravezető eszközökről kell a következőkben tárgyalnunk, amennyiben ezek lelki átfarmálások okozóivá lesznek.

II. A szemináriumi élet.

1. Az első impressziók jelentősége.

A családi környezethez szokott ifjú az idegenkedés bizonyos fájával fogadja azokat az első impressziókat, amelyek a szeminárium vagy kolostor küszöbének átlépésekor érintik. A kedves meleg fogadtatás, amelyben otthon volt része, midőn az iskolai év után vagy akárcsak naponta az iskolából hazament, e helyen bizonyos hivatalos komolysággal van pótolva, mert akik őt a szemináriumban átveszik, azok régen kiestek a családi környezetből, annak ezerfajú apró melegségeit nem ismerik, magános emberekké vedlettek át, akik a rájuk tukmált társaságban is a nagyon is szükséges alkalmazkodás sokféle kellemetlensége által inkább csak terhet látnak, mint életet üdítő környezetet. Meglehet, hogy a szemináriumi rektor, vagy a kolostor feje bizonyos apai gyöngédséggel fogadja a fiukat, de ebből a gyöngédségből inkább a bántó leereszkedés látszik ki, mint az igazi meleg, testvéries érzésű szeretet. A környezet, amennyiben az előjárókat vesszük figyelembe, bizony rideg és a természetes érzésű ifjúra nézve elidegenítő; később ugyan megfogja szokni, de ez a szokás nem történhetik bizonyos nemesebb érzéseknek a megsemmisülése nélkül. A családi meleg érzés halványulni fog benne és a későbbi benyomások ezt az el-

halványulást még csak segítik, úgy hogy megtörténhet, amint már számtalanszor meg is történt, hogy az ifjú az egy évi szemináriumi tartózkodás után hazatérve, nemcsak idegenszerűnek találja a szülői házat, hanem még az anyai csókot sem áhítja. Nemcsak elszokott a szülői háztól, hanem elszokott attól az őszinte, meleg érintkezési formától, melyet azok használnak, akik igazán, bensőségesen szeretik egymást. A szemináriumnak ez is az egyik célja: elszoktatni a fiút hazulról és olyan életmódba belenevelni, amely ilyen szerető kapcsolatokat nélkülözni tud, sőt nélkülözendőknek minősít.

2. Az akarat nevelése a szemináriumban.

A szemináriumnak legfőbb célja az ifjú akaratát úgy nevelni, hogy az elhatározásaival és ezen elhatározások külső realizálásával azon eszményt szolgálja, amelyet a jó pap, illetőleg a jó növendék elé állítanak. Mielőtt a szeminárium eszközeinek lélektani jelentőségét méltatnók, általánosságban megjegyezhetjük, hogy maga a kath. egyház olyan mesteri módon teremtette meg saját benső fejlődésében ezen eszközöket, hogy ezen természetes nevelő eszközökhöz a szemináriumnak már csak aránylag kevés mesterséges eszközt kell amazok kellő kihasználása és emezeknek igazán hatékonyá tétele végett hozzáfűzni. Ugyanaz a jelenség ismétlődik itt, ami az egyház nagygyá és hatalmas szervezetté tömörülésében már alapításának idejétől fogva érvényesült. Sokan csodálják azt a hatalmas szervezetséget, ami a katolikus egyház épületében, mint intézményben megnyilvánul. Folyton hangoztatják, hogy az egyház százados fejlődésű politikai intézmény, de nem tudják okát adni, hogy az ugyancsak ezeréves múlttal dicsekvő modern nagy államoktól mégis miért különbözik erejét és szervezeti szilárdságát tekintve? Pedig igen egyszerű okát adhatjuk ennek s a valláspszichológiai belátás helyes okát is tudja adni. Az egyházi

hatalmat, specielle a katolikus egyházra gondolva most, az államtól az különbözteti meg, hogy ez a hatalom a lelkiismeretet úgy ejtette birtokába, mintahogy a vallásos erkölcsstan birtokolja az embert a filozófiai erkölcsstannal szemben. Hiába ír elő az állam a háború ínséges napjaiban hetenként hústalan napokat, akinek az anyagi ereje megengedi, az túl fogja magát tenni e rendeleten a legcsekélyebb lelkiismeretfurdalás nélkül; ellenben az egyház pénteki böjtjét a hívő katolikus nem tudja bizonyos, hacsak csekély is, de igen sokszor igen nagy lelkiismeretfurdalás nélkül áthágni. Az örök kárhozat réme ott áll mellette és a hívőnek azt juttatja eszébe, hogy ha a parancs megszegése után gyónás nélkül azonnal meghalna, akkor örökre elkárhoznék. Az egyház uralma a lelkiismeret fölötti uralom és amennyiben parancsai jórészt megegyeznek az államnak a társadalmi élet épségben tartását célzó parancsaival (Ne lopj . . . stb.), annyiban ez a hatalom az állami életnek is támogatója.

A szemináriumi nevelés más intézetek nevelésétől abban tér el, hogy a lelkiismeretet aggályosabbá, kötöttebbé, mint ott szokás mondani, érzékenyebbé teszi azáltal, hogy a büntudatot fokozza és az intézeti nevelés eszközeit a lelkiismeret szavával támogatja. A lelkiismeretet pedig az egyház sajátos módon neveli, melyekről később részletesen lesz szó. Hogy ez a nevelés megfelel-e az emberi öntudatos erkölcsiségről alkotott fogalmainknak, az más kérdés és nem tartozik a lélektan ténytmegállapító, leíró tételeinek sorozatába.

A meghatározott irányban való akarás és pedig állandó akarás fegyelmezett érzés- és gondolatvilágot tételez fel. Tehát a szemináriumnak érzelmi és értelmi nevelést kell adni. Mielőtt ezen nevelést a maga változatos és fölötté hatékony eljárási módjaival részletesen bemutatnánk, egy külső nevelési eszközről kell megemlékeznünk, mely a fegyelmezett egyéniségnek legtermészetesebb ismertetőjele, mert az életmódra magára vonatkozik s abból minden ötletszerűséget, önkényes elhatározást ki-

zár, t. i. a napirendről. A legelső monumentum, mely a szemináriumba lépő ifjúra ránehezedik: a napirend kényszerítő ereje. A napirend annyit jelent, hogy a nap minden óráját, de úgyszólván minden percét előre meghatározott, előírt foglalkozásban kell töltenie. A napirend pontosan előírja a felkelés, imádság, elmélkedés, misehallgatás, reggelizés, tanulás stb. idejét és ezen időt nem úgy kell értenünk, hogy körülbelül akkor lesz az elmélkedés, hanem percnyi pontossággal be kell tartani az időt és mindenkinék minden részletében be kell tartani és úgy kell betartani, amint az elő van írva. Tehát nem szabad elkélni az elmélkedésről, arra mindennap el kell menni, nem szabad a tanulás ideje alatt regényt olvasni vagy a kertben sétálni (hacsak a tanulás össze nem köthető kerti járkálással), de a rekreáció, az üdülésre szánt idő alatt sem szabad tanulni, hanem a szeminárium által előírt vagy megengedett módon kell szórakozni. Kezdetben a napirend megtartása súlyos teherként tűnik fel, a szabadabb és kevésbé kötött életmódhoz szokott ifjú előtt. Azonban a szoktatás lélektani ereje itt is érvényesül. Amit egyszer már megtettünk, azt másodszor már könnyebb megtenni és aki 100 napon át többkevesebb nehézséggel már betartotta a napirendet, az 101-edszer aránylag könnyű szívvel megtartja, amint a tapasztalás mutatja is, hogy 3-4 hónap elteltével a növendékek könnyen alkalmazkodnak a szeminárium életrendjéhez. Ezt az alkalmazkodást elősegíti a szemináriumi praefektus vagy novíciustester buzdító beszéde, példája és büntetése egyrészt, másrészt a társak szuggesztív hatása. Könnyebben megtesszük azt, amit többen velünk együtt megtesznek. A társak példája mint másban, úgy a napirend megtartásában is buzdítólag hat. Nehezemre esik a felkelés a kijelölt időben, de látom, hogy a többiek, akik velem egy hálószobában aludtak, szintén felkelnek, hát én is feltápászkodom. A prefektus is buzdít a napirend megtartására. Kezdetben a világiás gondolkozású ifjak lelkéhez közelebb álló nem papi emberek példájára

hivatkoznak, pl. Kant-éra, később inkább a szentekére, pl. Szent Alajosra, Martini Gusztávra, az istenfélő jezsuita ifjakra s igénybe veszik az egyház örök nevelő eszközét, a másvilági elbírálást is. Az egyik novíciustester Zircen mindig azzal ijesztgette növendékeit, hogy a szilencium, a tanulószobában való csönd meg nem tartásáért sokat fognak a purgatóriumban szenvedni. Jól emlékszem, hogy ez a kath. egyház morálkódexe szempontjából is nevetéses fenyegetés akkor (15 éves koromban) igen nagy hatással volt rám és gyónásaimban állandóan vádoltam magamat a szilencium meg nem tartásával, mint bűnnel. Bűntudatom így kezdett erősödni s vele együtt lelkiismeretem aggályoskodni.

A szemináriumban szokásos napirendek egy példáját itt adjuk. S c h n e i d e r Manuale Clericorum című könyvében hasonló foglaltatik s ezen könyv óriási elterjedése a biztosítéka annak, hogy a jezsuita szerző megállapításaitól apróbb dolgokban is nagyon kevés helyen térnek el, lényegesben pedig sehohsem.

Reggel $\frac{8}{4}$ órákor felkelés.

$\frac{1}{4}$ ó. közös imádság, elmélkedés.

7 ó. breviárium mondás (szerzeteseknél).

$\frac{1}{2}$ 8 ó. misehallgatás.

8 ó. reggeli, utána rekreáció a kertben (esőben, hóban egyaránt a kertben).

9-11 iskolai előadás.

11- $\frac{1}{2}$ 12 rekreáció a kertben.

$\frac{1}{2}$ 12 Marianum mondás, utána szentségimádás a templomban.

12-kor ebéd, utána rekreáció.

$\frac{1}{2}$ 2-kor Marianum mondás.

$\frac{1}{2}$ 2-2 Breviárium mondás.

2-4 tanulás.

4- $\frac{1}{2}$ 5-ig v. 5-ig breviárium mondás.

5-7 séta v. kert munkája.

7- $\frac{1}{2}$ 8 stúdium.

7 $\frac{1}{2}$ 8 Marianum, utána szentségimádás.

8 vacsora.

7 ½ - ¼ 10 rekreáció a társalgó szobában.

¼ 10 közös imádság, az elmélkedés szentjeinek meg-
lefekvés.

A napirend a téli és nyári időszak szerint változik, de nem tartalmilag, hanem csak a beosztás sorrendjét tekintve és a stúdium ideje több lehet.

Szombaton közös olvasó imádkozás van s gyónás. Vasárnap nem mennek ki a növendékek a szeminárium-ból, mert sok a nép az utcán.

A napirend jellemző adatai részben külsők, részben bensők. A külső adatok az idő beosztására vonatkoznak s jellemző, hogy a kis időtartamok is igen fel vannak használva. Megtörténik, hogy a növendékség 10 pernyi időre kénytelen a II. emeletről lemenni a kertbe szórakozni; természetesen jobb szórakozásnak látszik fennmaradni, mint e rövid idő alatt fárasztó lépcsőtúrákat tenni s kimerülve jönni fel. De ez csak látszat. Amint a komoly munka összes szellemi erőinknek egy irányban való lekötöttségét jelenti és igényli, úgy a pihenés megkívánja, hogy teljesen szabadulni tudjunk a munkálkodásunk emlékeitől. Ha nagyon el vagyok merülve a munkámba s úgy akarok pihenni, hogy 10 percig hátradülök a széke-men s a plafont nézem, akkor bizonyára nem fogom meglátni a plafont, hanem a gondolkodásomat folytatom. Ellenben ha a végzendő fizikai munka (pl. erős lépcső-járás) erősen leköt, akkor már beáll a szórakozottság, az eddigi gondolat tartalomnak mással való pótlása. Természetesen az ilyen rövid időközi pihenőnek akkor van csak értelme, ha az eddigi munkám után teljesen másirányu munka következik. Ha ugyanazt a munkát kell 10 perc múlva folytatnom, akkor látszólag pedagógiai szempontból helytelen előírás van, de csak akkor volna az, ha a szemináriumi nevelés elsősorban gondolati tartalommal való töltést jelentene; de nem azt célozza, hanem a fe-gyelmezettséget és az alárendeltség érzel-mének kifejlesztését olyanforma értelem-

ben, amint az a katonaságnál van meg. A növendéknek már a szemináriumban meg kell tanulnia, hogy másoktól függjön és egész életében mások irányítását. A papság az a testület, melyből az egyéni iniciatívák számúzza vannak.

3. A függés érzelmének nevelése.

A katolikus papi nevelés lélektani homogenitásban van a vallás lényegével. A vallás függést jelent egy felsőbb lénytől és ez a függés az alárendeltség érzelmein kívül tartalmazza azt a megnyugtató gondolatot is, hogy fizikai és erkölcsi szükségeimben az Istentől támogatást nyerek. A szeminárium is függésre nevel, a papnak, főleg ha a pap egyszersmind szerzetes is, engedelmeskedni kell tudnia s ez az engedelmesség közvetlen előjáróin kívül a püspökre és a szentszék minden rendelkezésére vonatkozik. Mindenben engedelmeskedni az előjárók akaratának: ez az elv irányadó a szemináriumi nevelésben. Az engedelmesség legyen lelki, lélekben kell magát alávetni és olyan dolgokban is engedelmeskedni kell, amelyek legbensőbb lelki ügyek (pl. meghatározott időben gyónni és áldozni stb.) A szerzetesi nevelőintézetekben a szubordinációra való nevelés soktó intenzívebb, mint a közönséges papi szemináriumokban, azért arról később kimerítőbben akarunk írni. Most csak egy fontos lélektani jelenségre kell ráirányítanunk a figyelmet és ez a következő. Tudatosan is élhet bennünk, de rendszerint tudattalanul van meg bennünk az a *vágy*, hogy az akitől annyira függünk vagy helyesebben, akitől ily nagy mértékben függni meg kell tanulnunk, gondoskodjék szükségleteinkről is. A növendék elvárja, hogy a szeminárium ránézve a biztos megélhetés talaja legyen. Maga a szeminárium rendszerint az is, de később változnak a viszonyok. A függés megmarad, a gondoskodás ellenben csökken. A lelki kríziseknek, melyek később jelentkezhetnek, ez a jelenség az egyik forrása.

Hogy a függés érzelmével mennyire asszociálódott habár tudattalanul is a rólunk való gondoskodás vágya, arra nézve számtalan példát lehetne felhozni s okulás kedvéért be is mutatunk egyet-kettőt.

Sehol nem fejlődik ki a táplálkozás iránt annyi igény, mint a papi testületekben. Ez egy olyan tény, melyet mindenki könnyen megfigyelhet. És ami itt lényeges, az abban áll, hogy nem kell ezt a jelenséget falánkságnak vagy úrhatnámságnak betudni, mert hiszen u. a. emberek, akik azelőtt dus asztaloknál dőzsöltek pl. a papi testületből való kilépésök után nagyon szerényen is megelégedetten tudnak élni, hanem annak a tudattalan vágyának, hogy miként gyermekkoromban szüleim tőlük telhetően tökéletesen elláttak, úgy lásson el ebben az úgyszólván megismétlődött gyermekkorban a szeminárium vezetősége, vagy plébánosom, vagy a rend, melynek szerzetestagja vagyok, minden szükségessel. Az épen szükséges rendszerint meg is van,-de a lélektani jelenség karakterisztikus mivolta épen abban határozódik, hogy az elfogulatlan szemlélő által szükségeseknek épen nem minősíthető dolgok is ilyeneknek, tartatnak. Ha e jelenséghez hozzávesszük a magyar papság kitűnő anyagi helyzetét és az érzéki élvezet után vágyakozó embernek egy irányban való bizonyos fokú lemondása után (sexus) a másik irány előtérbejutását is, akkor megértjük, hogy a papi pálya igen sok esetben miért pályája a jól étkező és jól alkoholózó egyéneknek, akik előtt a normális táplálkozás egészségi szabályai vajmi keveset számítanak, hanem a Kreutzer Szonáta szerzőjének találó megjegyzését használva, tenyészcsödörök módjára táplálkoznak annak dacára, hogy a fajfenntartás általános kötelezett-ségéről lemondottak.

Mikor valakit egy szerzetes testületbe novíciusnak felvesznek, arra kötelezik, hogy bizonyos mennyiségű fehérneműt és egyéb szükséges holmit vigyen magával. Előbbi feltevésünket igazolja az a mosoly, mellyel az idősebb rendtagok az egyik rendfőnök azon újítását fogadták,

hogy az új növendékek rendbelépésük előtt fogait is hozassák rendbe, hogy a rendnek a drága fogorvosi kiadás megmaradjon. Ugyancsak rendi szokás ugyanott a rendtagok csekély illetékét tekintve, hogy a gyógykezelésre szoruló rendtagok a rend pénzén mennek fürdőre. Ennek a díjnak a kiutalása sokszor bizonyos kellemetlenkedő levél kíséretében történik, ami a rendtagok körében a rendfőnök minden logikus vagy legalább is logikusnak látszó argumentációja ellenére is az említett tudattalan érzelem alapján nagy visszatetszést kelt.

A napirend csak váz, mely a napi munka beosztásánál a növendékekre nézve feltétlenül kötelező erejű formát jelent. Nagyobb fontosságú a szeminárium céljának megfelelő akarati nevelés szempontjából az a tartalom, mely a napirend sémájában feldolgozásra kerül. Ezt a szemináriumban és más papi nevelőintézetekben úgy hívják, hogy a lelkiéletre való nevelés, de a lelkiélet szónak sajátos értelmet tulajdonítanak, amelyet ha figyelembe veszünk, inkább azt kellene mondanunk, hogy nevelés a vallás fogalmai által való lelki megkööttségre. Az egyéniség szabad fejlődését egy irányban, a kath. vallás bűn- és erénykódexének megfelelően visszatartják az egészséges fejlődéstől, a szellem öntudatos szabadsága által előírt fejlődéstől és a pietizmus eszményeinek megfelelően nevelik nem feledkezve meg arról, hogy ezen eszmények a jelölt szubordinációját, tehát géprész módjára való beilleszkedését a papi testületbe most és később is biztosítsák. A nevelés mindig kettős célt szolgál, amelyről nehéz megmondani, hogy melyik előbbre való. Mindenesetre az egyéni megszentelődési irányítást, ennek is nevezhetjük a pietisztikus életre való szoktatást, nem szabad önzésnek tekintenünk, mert mindig hangsúlyozva van, hogy az egésznek kell szolgálni, ahol az egészet egyszerűen Egyháznak vagy Rendnek hívják. Nem azt mondják, hogy szentnek kell lenni, mint amilyen szent Fogazzaro Il Santo-ja, nem, ennek az

ellentéte az ideál, az Egyház szentéletű papjának kell lenni, vagy szentéletű cisztercita szerzetesnek, azaz a jelöltnek állandóan éreznie kell, hogy egyénisége csak úgy bír igazi tartalommal, ha testületi érdekek szolgálatában, tehát bizonyos előjárók iránti szubordinált helyzetben fejlődik ki.

Az akarat pietisztikus nevelését legfőbb mértékben az imádság célozza. Intenzívebb eszköz a közönséges értelemben vett imádságnál az elmélkedés, de ezt is az imádság egyik fájának tekinthetjük, sőt a szeminárium azon van, hogy a munkát, az egész napi tevékenységet is az imádság jegyébe állítsa. Az imádság lélektanáról A vallás lélektana c. művemben írtam. (Pécs, 1915. p. 181-182.) Az ott elmondottakhoz, melyek nagy általánosságban, pusztán a pszichológiai lényeges elemek felsorolására szorítkozva tárgyalják az imádság lélektani jelentőségét, itt a következőket kell hozzáfűznünk.

A szemináriumi növendék imádsága az általa olyannyira intenzíve kezelt transcendentális lényekhez fűződik támogatva az érzékenyebb, büntudatosabb lelkiismerettől. A keresztény vallás számtalan felekezete közül a róm. kath. vallás a szentek és különösen a bold. Szűz kultuszával meggyarapította a személyeket, akikhez imádkozni kell. Míg a protestáns ember egyenesen Istenéhez imádkozik, addig a katolikus embernek közbenjárói vannak az Istennél, akiket buzgón tisztel olyannyira, hogy ez a tisztelés a vallás alapkarakterének bizonyos fokú elferdítésére vezethet. Pl. teljesen jogosult Schell Hermannak, a kiváló, de modernista hire miatt sok üldözésnek kitett würzburgi professzornak az a vádja, hogy a Jézus Szent Nevéről szóló litánia lassankint egészen feledésbe megy a kath. hívők között, míg a Lorettói littániát minduntalan mondják. (Schell: Der Katholizismus als Princip des Fortschritts.)

4. Mária kultusz és a szexuális probléma.

A szemináriumi nevelésben a tisztelés eszményeül főleg Szűz Mária, Jézus Szent Szíve és Szent Alajos

szolgálnak. Az egyes szerzetes rendekben ezekhez járul az alapító, illetőleg a rend legnagyobb szentje, így a cisztercieknél Szent Bernát és Szent Benedek, a karmelitáknál Szent Teréz, a premonstreieknél Szent Norbert stb., mindezeknek a tisztelete azonban elhalványul az első helyen említettek mögött.

Nincs könnyebb és szívhezszólóbb, mint az édes anyjától elszakadt fiúnak anyáról beszélni. Ilyen anya, igaz hogy égi, de hatalmas pártfogó és szerető anya: a Szűz Anya, aki Jézus Krisztusnak, az isteni Megváltónak anyja. Minden papnövendéknek arra kell törekednie, hogy őt méltóképpen tisztelje, ami a formális imádságok elmondásán kívül főleg az erényes étellel, de mindenképpen a szűzies tiszta étellel történik. Jól jegyezzük meg, hogy a szemináriumban a szexuális probléma egyik sikeres megoldása a vallás támogatásával úgy történik, hogy az ifjú lelkében Szűz Máriával és Szent Alajossal erős, érzelmi kapcsolatot teremtenek és ezt a kapcsolatot hozzáasszociálják a szexuális problémához. A nemileg tiszta életet fenn kell tartani, mert ha a szemináriumban nem sikerül az ifjút a nemi érintkezéstől megóvni, akkor még kevésbé fog sikerülni később, pedig a coelibatus nemcsak nőtleniséget, hanem nőtől és általában szexuális vétektől való önmagtartóztatást jelent, — de fenntartani csak úgy lehet, ha az ifjú lelkét vallásilag ideális légkörben tartják. Ezt a légkört a vétkezésnek magában véve még nem elég erős gondolatán kívül mással is kell támogatni. Tegyük az ifjút lelkileg függővé Szűz Máriától, midőn ez sikerült, akkor asszociáljuk hozzá a nemi önmegtartóztatás gondolatát s az ifjú, aki Szűz Máriát tiszteli, őt mennyei anyjának gondolja, aki persze földi dolgokban (tanulási siker... stb.) is hatalmasan támogatja, a Szűz Anyára gondolva óvakodni fog a szexuális bűntől. Természetesen ez így csak vázlatosan van odavetve, pedig lélektani szempontból épen a részletkérdések a legérdekesebbek, tehát azokat is be kell mutatnunk.

Szűz Mária ideál az ifjú papnövendék lelke előtt. Az evangélium kevés volna arra magában véve, hogy hathatós ideállá válják, hanem azzá teszik a Szentatyák és a lelkiélet irányító mesterei után készült elmélekedések. Ezen elmélekedések azért is bírnak különös jelentőséggel, mert főleg az érzelmi világunkra hatva, hangulatot tartanak fenn bennünk s ezen hangulatok gondolkodásunkat a legerősebben befolyásolva megismerésünk irányát is meghatározzák. Az egyház dogmatikus fejlődésének pszichologikus alapjait ezen megfontolásban kell keresnünk. A szeplőtelen fogantatásról szóló dogma, melynek az egyházatyák között olyan sok ellensége volt, hogy még egy Szent Bernát is a leghatározottabban kikelt ellene, bizonyára sohasem lett volna dogmává, ha a jezsuiták által megindított pietisztikus theologia az egyházban akkora tért nem hódított volna. A pietisztikus elmélekedés kezdetben felelősségmentes, mert hiszen elmélekedésről, a cselekvésre kedvező gondolatok és érzelmek szuggesztíójáról van csak szó, de később ezen uralkodóvá vált hangulatok szankcionálni szeretnék az alapjukul szolgáló eléggé meg nem okolható intellektuális tartalmat is. Az a Szűz Mária, aki az elmélekedésekben mindig mint a legtisztább, legnemesebb, legdicsőbb nő szerepel, hiszen ő volt Istennek az anyja, nem lehetett bűnös soha, tehát az eredendő bűn sem érintette lelkét, amely bűn alól egy halandó sem képez kivételt, aki Ádám ivadékaitól származik. De az elmélekedés nem keresi a logikát, nem helyesen, hanem jól kell elmélekedni és sajnos sokszor a későbbi intellektuális tartalom megkonstruálásánál is a logikátlan érzelem válik uralkodóvá. A legszomorúbb jelenség pedig akkor áll be, midőn a törvénytelen szülöttet később törvényesnek minősítik, midőn a dogmatika a saját kifogás alá eshető módszerével beigazoltnak és jogosultnak akarja az intellektus szempontjából feltüntetni azt, aminek igazában az értelemhez semmi köze, hanem az érzelem szülötte. De erről részletesebben ott tárgyalunk, ahol a theologiai tudományok pszichológiai jelentőségéről lesz szó, itt a Szűz Mária kultuszt akarjuk a maga mivoltában bemutatni.

Papnövendék el nem képzelhető olvasó nélkül.¹⁾ Olyan természetes az olvasó magunkkalhordása, mint a civil-embernél a zsebkés vagy zsebóra hordása. Az olvasót, mint Szűz Mária tiszteletének egyik eszközét a papnövendékek azért hordják magukkal: 1. hogy Szűz Mária iránti tiszteletüknek kifejezést adjanak; 2. hogy az olvasó közös imádkozásakor kéznél legyen; 3. amulett-jelleggel a gonosz lélek kísértései ellen és földi javak elérése céljából. Az olvasó végén kereszt vagy érem, vagy mindkettő, néha az érmeknek egész légioja van, melyeket az olvasó elmondása előtt és után csókolgatnak. Ez a csók, az olvasó szorongatása nem nevetséges babonaság, hanem az érzékies jellegű ember vallási áhítatú ragaszkodásának legtermészetesebb nyilvánítása. Az olvasó mondása irányítja a figyelmet Szűz Máriára, Jézusra, Istenre, s ezáltal elvonja a figyelmet a földi dolgoktól. A vallásos érzület erősbbödik, mélyül, a függés érzelve intenzívebb lesz, mert a növendék, aki lassanként megtanulja, hogy mindig kell imádkozni és soha meg nem szünni és már jól emlékeztébe véste Jézus azon mondását, hogy kérjétek és megadatik nektek, sokat kér, sokszor kér és ezen gyakori kérést imádságban az olvasó formájában mondja el. Nem a maga erejéből megélni, nem a saját erőire támaszkodni súlyos és akár mindennapi esetek alkalmával: erre szoktat az élet vallásos felfogása és ezt az érzést azzal a gondolattal kapcsolatban, hogy kérésüknek Szűz Mária a leg-hatalmasabb közvetítője, Szűz Mária intenzívebb tiszteletével kapcsolják össze, amivel pedig az olvasó mondása van egybekötve. Megjegyezzük, mint jellegzetes dolgot, hogy az olvasó a szemináriumokban nem olvasó, hanem *s z e n t o l v a s ó* néven szerepel, aminthogy *s z e n t* gyónásról és *s z e n t* áldozásról beszélnek, jelezni akarván a *s z e n t* jelzővel azt, hogy itt olyan dolgokról van szó, amelyeket a tisztelet hiányos nemével kell kezelni. A szentolvasó a papnövendékek előtt igen nagy beccsel bír.

¹⁾ Az olvasós imádkozás lélektanát lásd „A vallás lélektana” c. művemben 1915. p. 200.

A lelki ügyek vezetője, az u. n. spirituális eseteket tud mesélni, midőn pusztán az olvasónak zsebben való hordása a megrögzött bűnöst megmentette a kárhozattól. Olyan emberek, akik egyébként az exakt kutatás hívei, vallási dolgokban megfélekednek az okozatiság helyes megállapításának szigorú követelményeiről és könnyen, vallásos alapdispozíciójuknak megfelelően, okát adják a szerintük csudás jelenségnek az egyházban szokásos szent tárgyak amulettszerű felfogásával. Az egyik szerzetes rendben elmeséli a növendékeknek, hogy az egyik mulatós természetű öngyilkossá vált rendi áldozópap halála előtt mégis meggyónt, tehát a kegyelem állapotában halt meg, mert az olvasót mindig magával hordozta. Szűz Mária kegyelmi ténykedései különben is nagy számmal szerepelnek azon pietisztikus folyóiratokban és könyvekben, amelyek a szeminárium üdítő és épületes olvasmányi anyagát alkotják.

Külön említést érdemelnek a Karmelita rend által terjesztett skapulárék. A skapuláré két posztó darab, melyeket zsinórral összekötnek s a nyakukban hordanak. A skapulárés könyvek tanúsága szerint, ezen szövetdarabok hordozója bizonyos imádságok elmondása és meghatározott napokon való böjtölés árán bármikor haljon is meg, a rákövetkező szombati napon Szűz Mária segítségével kiszabadul a purgatóriumból. úgy az olvasónak, mint a skapulárénak Szűz Máriától származik az eredete. Az elsőt Szent Domonkos, a másikat Stock Simon kapta Szűz Máriától. A skapulárés könyvek, melyeket a karmeliták szerkesztettek és terjesztenek, rengeteg sok csudás dolgot tudnak elmondani a skapuláréval kapcsolatban. A növendékek a skapulárét örömmel veszik fel, az elmesélt vagy elolvasott csudás eseteket hiszik és azon tudatban hordják a skapulárét, hogy vele Szűz Máriának kedves dolgot cselekszenek. A skapuláré viselésnek is, meg az olvasó elmondásának is Szűz Mária tisztelete már előfeltétele, de azután mindakét eszköz erősíti és fokozza a Szent Szűz iránti tiszteletet. Később a skapuláré lekopik a hor-

dozókról, a benne való hit megrendül, a test izzadásától piszkossá vált rongydarab anesztetikus látványa bizonyos undort is kelt a viselőjében, még naiv falusi káplánok is éremmel helyesítik a skapulárét, amely így egészen kivetkőzik eredeti jellegéből és mint érem erős konkurrensre is akad a Jézus Szíve, Páduai Szent Antal s más Szűz Mária érmekben, de az a lelkület, melyet fokozott s amely a Bold. Szűz mélyebb érzelmű tiszteletét eredményezte, tudattalanul, de rendszerint tudatosan megmarad s ha az ifjú még elég fiatal volt, midőn ezen érzelmek legerősebben ragadták meg a lelkét, akkor a gyermekkori érzelmek állandó erejével hat. Innen van, hogy hitehagyott papok, kik pl. protestánsokká váltak, új vallásukba is magukkal viszik a Szent Szűz iránti tiszteletüket, bár az a magukra vállalt új vallás elveivel nem egyeztethető össze.

A boldogságos Szűz iránti tisztelet számtalan megnyilvánuló formái közül említsünk itt egyet-kettőt, olyan jelenségeket, amelyek magukban véve talán nevetségesek, de ha a jelenség lélektani okát kutatjuk, tiszteletre méltó érzelmeket találunk alapjukul. Ide tartoznak a Mária oltároknak virágokkal való díszítése; a növendékek szerető gonddal cserélik ki a hervadt virágokat frissekkel s azokat kellő tiszta vízzel ellátják; Mária oltárt állítanak fel a szórakozást szolgáló kertjükben, oda a' közeli erdőből borostyánt hordanak s más virágokat, hogy kellőképen feldíszítsék; a misemondóruha madzagját M betű alakjában rakja össze a sekrestyés növendék. Ismertem egy növendéket, aki pikáns vagy ahhoz közeljáró szó meghallásakor mindig a tenyerét nézte, melynek vonalai nagyon hasonlítanak az M betűhöz, egy pedig még a kertben is mindig olvasót mondott s a fővárosban sétálván, hogy tekintetét elvonja a sok hiú látnivalótól, a felöltője zsebében levő olvasóját mormolta.

Mindennek a nagy Máriakultusznak egyik legfontosabb lelki hatása abban rejlik, hogy az ifjút a szexuális téren tisztán őrzi meg. A Szűz Mária kultuszhoz igen erősen hozzáasszociálják a szemináriumban a nemi tiszta-

ság fogalmát. Szűz Máriát csak tisztán (nemi értelemben) lehet igazán szolgálni és Szűz Mária a leghatalmasabb támogató a kísértések idején, melyek az ifjút érzéki élvezetekre csábítják. Szűz Máriát úgy is szokták ábrázolni, amint a kígyó fejét széttapossa (helyesebben amint a kígyó lábainál fekszik a szelíd tekintetű és semmi taposd szándékot el nem áruló nőnek), azét a kígyóét, amelynek képében a sátán csábította el Évát a paradicsomban s rázuditotta az egész emberiség vállára az eredendő bűn átkát. A kísértések is az ördögtől vannak a kath. vallás tanúsága szerint. A serdülő ifjúnak legerősebb kísértései a testiség vágyaiból származnak. Kétségtelen, hogy azok a gondolatok, érzelmek, képek, vágyak, melyek a nemi érzéssel összefüggésben vannak .és....,amelyek mind. a tisztátalanság kategóriájába esnek, egész természetes úton megmagyarázhatók és semmiféle ördög közbenjárására nincs szükség, hogy keletkezésüket megértsük, de a papnövendék az ördögnek tulajdonítja azokat és ellenök Jézussal, a szentekkel, de főleg Szűz Máriával, illetőleg azzal a gondolatkörrrel és érzelemkomplexummal védekezik, mely az említettekhez fűződik. A kísértésen az győzedelmeskedik, akiben az említett szentek erős érzelmi tónussal vannak reprezentálva. A lélektan egyszerű magyarázó eszközeivel megértjük, hogy két érzelem közül az fog győzedelmeskedni, amelyik erősebb. Ha a tisztaságos Anya, akit érzéki bűnnel megsérteni nem szabad, erős érzelmeket vált ki bennem és szoktatás útján nevének említésével ezen érzelmeket részben vagy egészben reprodukálni tudom, vagy akár csak mint tudattalan ágenssek működnek bennem, akkor csak ahhoz kell hozzáskotatnom magamat, hogy a tisztátalan kísértések idején Szűz Mária jusson az eszembe, akkor azokon győzedelmeskedni fogok. Jellemző a papnövendék gondolkozására, hogy úgy a kísértések keletkezését, mint azok megszüntetését transzcendentális lényeknek tulajdonítja és a kísértéseket, mint rossz dolgokat fogja fel, ame-

lyeket ilyen, speciális vallási módon szüntet meg. Egy egész világnézet fejeződik ki ezen tényekben, mely a tudománnyal aligha egyeztethető össze s amelyet, mint speciális vallási terméket, mégis bizonyos fokig örvedetes nevelő eszköznek kell tekintenünk. A szexuális önmegtartóztatást a vallás a maga eszközeivel eléri s ki tagadhatná serdülő korban ezen jelenség óriási fontosságát. Sok szép szó, okos mondás hangzik el világi nevelőintézetekben az *említett cél* elérése végett és mégis legtöbbször sikertelenül, a vallás — nem tudományos, sőt tudományellenes alapon kezeli e problémát — s célt ér. Hogy később, a felnőtt papi ember maga is kevésbé hiszi az ördög közreműködését, az rendszerint bekövetkezik s ismétlődik Anatol France öntudatos abbéjának az a nyilatkozata, hogy a kísértések a természettől vannak. (La rôtisserie de la Reine Pédaque — Coignard Abbé.)

III. A papi világnézetet kialakító tényezők lelki hatása.

A papi világnézet tulajdonképpen vallásos világnézet, de a vallásos világnézetnek olyan formája, mely a közönséges hívónél ritkábban fordul elő s ha elő is fordul, kimutatható, hogy papi hatás folytán alakult ki benne. A közönséges ember (a közönséges szót a paptól való megkülönböztetésre használjuk) világnézetében mindig egyesítve van többé-kevésbé szinkretisztikus módon a tudományos, vallásos és babonás világnézet; a papi műveltségű emberekben egészen sajátos világnézet alakul ki, melyet úgy jellemezhetünk, hogy a természettudományi felfogással ellentétben áll, ellentétben a modern filozófiai elmélkedéssel, de összhangzásban lehet a skolasztikus bölcselettel, bár lényeges elemei nem ezen filozófia, hanem inkább a misztika gondolat- és érzelmi köréből valók. Ezen világnézet igazi megértése is csak genetikus úton történhetik, azért a következőkben azon többi tényezők lelki hatását akarjuk vizsgálni, melyek kialakulását eszközlik.

1. Az imádság.

A szemináriumi növendékek napirendjében leglényegesebb helyet tölt be az imádság és elmélkedés. Az elmélkedést is — mint már említettük — imádságnak kell

tekintenünk, mert attól csak formájában tér el, de nem lényegében. Ha a kettő közt mégis különbséget akarunk felmutatni, akkor az elmélkedést olyan imádságnak kell minősítenünk, melynek erősen gyakorlati célja és jelentősége van, mert célul az elmélkedő egyén erkölcsi megjavulása van kitűzve.

A szemináriumban a nap imádsággal kezdődik, imádsággal végződik, imádkoznak étkezés előtt, étkezés után, tanulás előtt, tanulás után, imádkoznak egyenként és közösen, imádkoznak a misehallgatás alatt, imádkoznak a séta és szórakozás idejében. A szemináriumban igen sokat imádkoznak. A fő nevelési eszköz az imádság. Ennek a sok imádkozásnak egyik jelentősége abban határozódik, hogy az imádságban szereplő transzcendentális lények, ezen lényekkel való összeköttetés lehetősége a papnövendékre nézve reál is jelentőséggel bírnak; a másik az, hogy ezen lények életünk folyásába belehatnak, életünket irányítják, támogatnak vagy gátolnak küzdelmeinkben; ezen belenyúlásuk olyan fontosságú, hogy sikereink vagy balsikereink kialakulásának lényeges elemeit alkotják, ha ugyan nem kizárólagosan tőlük függ minden.

Ezen sorokban van kifejezve a papi világnézet lényege. A papnövendék midőn tanul, a Szentlélekhez, Szűz Máriához, Aquinói Szent Tamáshoz, vagy valamely más szenthez fordul értelmi fölvilágosításért, hogy a megtanulandó anyagot megértse és elsajátíthassa; midőn a torka fáj, néhány imádságot mond Szent Balázs tiszteletére s ha az orvost el is hívják, elsősorban nem az orvos, hanem Isten eszközölte a gyógyulást kedves szentjének a közbenjárására; ha valamely nagyobb dologban sikert akar elérni, akkor három vagy kilenc napon át ugyanazt a napi ájtatosságot végzi a Szent Szűz, Jézus Szent Szíve, vagy valamely szent tiszteletére. Az a fontos kérdés merül már most fel, hogy az ilyen hatalmas

mértékben kifejlődött függés érzelme minő befolyással van az egyéni önbizalmon nyugvó munkásság létesítésére? Látszólag a hatás negatív; aki ahhoz szokik hozzá, hogy mindenben mások támogassák, az a maga erejében nem igen bizakodik és kevés feladat megoldására mer vállalkozni. Pedig éppen ellenkezőleg van; a vallásos függés érzelme az önbizalmat növeli; a növendék többre mer vállalkozni éppen ezen vallásos meggyőződésénél fogva, mert nem a saját gyengeségéről van szó, hanem a transzcendentális támogatás erejéről; vizsgálatai sikerének bizalommal néz elébe, mert szent meggyőződése, hogy Isten, vagy kedvelt szentje, kit különösen tisztelt, bele fognak nyúlni a vizsgálatmenetébe is, őt nem hagyják cserben, azt eszközlik, hogy a tanár úgy kérdezi, hogy ő tudjon felelni é. i. t. A szuggesztió itt is, mint a lelki élet más jelenségeiben is, csodákat művelhet és a tapasztalás megerősíti a véleményünket, mert azt mutatja, hogy mennél buzgóbb valamely növendék, annál több sikert ér el tanulmányaiban. A buzgó növendékek általában többre mernek vállalkozni, ha mindjárt kevésbé tehetségesek is, mint a kevésbé buzgók, akik esetleg tehetségesebbek, mert az ő hátuk mögött ott van a hatalmas pártfogó, aki mindent megtehet, mert mindenható; aki a napot megállította, aki a tengert kettéválasztotta, aki a szeleknek parancsolt, aki a vizet borrá változtatta és akiről a pietisztikus könyvek és folyóiratok ezer meg ezer csodás támogató esetet jegyeztek fel. A szemináriumok növendékségének kedvelt olvasmányát alkotják a Jézus Szent szíve Hírnökének*) számai, melyekben mindig olvashatni egész csomó hála nyilatkozatot, melyek nem fiktívek, nem a szerkesztő találmányai, hanem valószínűleg naiv felfogású emberek naiv világnézetén ala-

*) Megjelenik Kalocsán; jezsuiták szerkesztik, de a cikkeket nem kizárólag ők írják. A folyóiratot szívesen támogatják azonos szellemű cikkekkal papok is, mert tudva van, hogy jól fizet. A H í r n ö k nem anyagi spekulációra van bázírozva, szerkesztője és jezsuita munkatársai önzetlenül fáradoznak.

puló megfigyeléséből származó hamis okozatiságok feltüntetéseit.

Az imádságot nagy változatosságban imádságos könyvekben találják a növendékek. A szemináriumokban más imádságos könyveket használnak, mint aminőt a civil emberek szoktak használni. Először is az imádság nyelve legtöbbször latin. A mindennapi imádságok közül a Miatyánkot, Üdvözlégy Máriát, Hiszekegyet, Úrangyalát s a közös imádságokat meg az u. n. röpimákat is rendszerint latin nyelven mondják el. Ennek az idegen nyelven való imádkozásnak kevesebb érzelmiség felel meg, mint annak, amely az anyanyelven történik. Legalább is a közvetlen tartalomhoz fűződő érzelem kevesebb. Különbösen is az olyan imádságoknál, amelyek mindennap mondatnak, a tartalomhoz fűződő érzelmi tónus elhalványul. Hanem azért van itt is érzelem: az a tudat, hogy az imádságot elmondtam, megnyugvással tölt el és ezt a megnyugvást mindig érezni fogom, valahányszor az imádságot elmondtam. A fiatal növendék, akinek a latin nyelvben való jártassága még ahhoz is gyöngé, hogy az egyébként rendszerint konyhai latinsággal megírt imádságos könyv minden mondatát megértse, nem visz magával latin szótárt a templomba, ahol imádságos könyvét rendszerint használni szokta, de azért mondja, mondja az imádságot és megnyugszik, ha elég sokat elég buzgón imádkozott. A buzgó szóval tisztába kell jönnünk, mert érdekes lelki jelenségek kifejezésére szolgál. Az imádkozás bizonyos meghatározott testtartásban történik. A papnövendékek az imádság alatt mindig térdelnek (kivéve néhány speciális imádságot, melyet állva mondanak el; breviáriumot ülve mondják) szemük az imádságos könyvön, abban valamely szentnek a képén vagy az oltáron csüng. Imádság alatt nem mozognak, nem fészkelődnek, hanem nyugodtan viselkednek. A kezüket, ha összeteszük, mindig lehetőleg kinyújtva tartják az ujjaikat s a két kezet nem kulcsolják egymásba, ami bizonyos pongyolaság volna és nincs megengedve. Általában bizonyos fokú merevség észlelhető

testtartásukon, amely külső összeszedettség sok tekintetben biztosítéka a bensőnek. A templomban csak a leg-ritkább esetben nézik a publikumot, eleinte ugyan megteszik, de előljáróik hamarosan leszoktatják róla. Az imádságot mondják, még akkor is ha szájuk nem jár, mert a nyelvök elvégzi miniatűr mozgásokban azt, amit a hangos beszéd megkívánna. Ha a nyelv nem is mozog, bizonyos nyomások érik, amelyek megfelelnek a hangosan való imádkozás betű kiejtésének. Szóval az imádságot nem elgondolni, hanem elmondani kell s bár az újabb pszichológia szerint a képzet sem nyugalmi állapot, hanem mozgási jelenség, itt a mozgás a látszólagos nyugalom ellenére is önészlelésre alkalmas parányi nyomás érzetében megnyilvánul. úgy a gyakori, főleg idegen nyelvű imádság, mint ez a megfelelő testtartás arra szolgálnak, hogy az imádság formális jelentőségét növeljék és a tartalomhoz fűződő érzelmi jelenségeket visszaszorítsák, amely az egész szemináriumi életben különböző téren gyakran ismétlődve azt eredményezi, hogy mindenütt a forma lép előtérbe és a tartalom lassanként háttérbe szorul. A formalitás megjelenésben, gondolkozásban, világnézetben lassankint uralkodóvá lesz és odavezethet szélső kifejlődésében, hogy a papból sem marad más hátra mint egy reverendás ember, egy gyóntató, misemondó gép, aki szajkó módjára ismétli a prédikációiban is azt, amit ezerszer, meg ezerszer a fülébe trombitáltak.

Szerzetes rendekben a növendékek állandóan résztvesznek az u. n. chorusmondásban, azaz a breviárium együttes végzésében. A világi kispapok csak nagyobb ünnepélyes alkalmakkor mondják. A tisztán formális imádságnak a breviárium mondás a legtipikusabb formája. A növendéket megtanítják a szemináriumban arra fel-fogásra, hogy bármely tisztességes munka, ha azzal a

szándékkal végzi, hogy ezáltal az Isten akaratát akarja teljesíteni és az Isten dicsőségét előmozdítani: imádsággá válik, s így a breviárium is, ha előtte felindítja a jelzett szándékot magában, ami kb. ilyen s z a v a k k a l történik: „Édes Jézusom, a te dicsőségedre [akarom elmondani a breviáriumot, neked akarok veled szolgálni, add kegyelmedet, hogy jól végezhessem!” A breviárium elmondásában inkább az e n g e d e l m e s s é g ténye jut kifejezésre, mint az *Istennek hódolni akaró* lelkület. A *breviárium tartalmi* részét érthetetlen zsoltárok, építő célzatú lekción, evangélium magyarázatok alkotják. Az elmondás szó helyett helyesebben eldarálást kellene használnunk, mert a breviárium monoton gyorstempójú elmondása daráláshoz hasonlít és a buddhista malmokat juttatja a hallgató és résztvevő eszébe. Már a növendékkorban kialakul bizonyos ellenszenv a breviárium iránt, a többé-kevésbé észszerű módon is gondolkozó növendék nem tudja megérteni, hogy miért a breviárium a legmagasztosabb imádság, mikor az ő lelke semmitsem érez abból, ami a magasztosát jellemzi; miért van ő kényszerítve értelmetlen dolgok ledarálására, mikor annyi szép imádságot is lehetne mondani és Istent olyan változatos és értékes módon szolgálni — s mindez miért kötelező halálos bűn terhe alatt, tehát úgy, hogy az örök kárhozatot vonja maga után, amelyet ő szentül hisz és amelynek rémességébe elmékedése során olyan világosan belelátott? Nem mindegyik növendék lelkében merülnek fel ilyen gondolatok, vagy ha felmerülnek is, a már jól dresszírozott, engedelmességre szoktatott növendék elúzi e gondolatokat magától, mint az ördög kísértéseit s vállalkozik az előírás kellemetlen, de lelkiismeretileg megnyugtató, f e l e l ő s s é g m e n t e s intézkedéséhez.

A breviáriumhoz hasonló, de azért mégis eltérő jelenségek mutatkoznak a közös imádságoknál. Mint már említettük, a lélek áhíttata ezekben kevesebb, sablonosán végeztetnek, monoton hangon ledaráltnak. Különösen hatástalannak látszik a lelki fejlődés szempontjából az

étkezést megelőző és követő imádság. Ezeket is együttesen végzik, ledarálják, de a növendéket hozzászoktatják, hogy evés előtt és után imádkozni kell s később, midőn magára marad, akár szülei körében, akár mint világba kibocsátott lelkész, szintén fog imádkozni s ez az imádság több értékkel fog bírni lelke áhítatának fejlesztése céljából. Tehát ezen imádságok is formálisan nevelik az egyént, mert arra nevelik csak, hogy sokat kell imádkozni, de a lélek értékes nevelése iránt, mely tartalmi átalakulásra is vezethetne, nem sokat tesznek.

Az u. n. röpmákra is a szemináriumban tanítják meg a növendékeket. Ezek apró imádságok, melyekhez rendszeren búcsú van kötve s a növendékek azokat napközben többször ismétlik, vagy azért, hogy búcsút nyerjen, azaz a purgatóriumban rája nehezedő büntetésekből valami elengedtessek, vagy pedig a kísértések ellen használja. A kísértés szót itt is főleg szexuális értelemben kell használni, mert a lustaságra, henyélésre csábító kísértések ellen a növendék nem szokott röpmákat mondani. Hanem ha meglát egy tisztátalan képet, pl. egy derékig decoltált nő képét, akkor elfordítja a tekintetét, röpmákat mond s iparkodik a kísértés elől menekülni. A szexuális kísértésekre nézve az egyház a modern felvilágosító irányokkal szemben azt javasolja, hogy kerülni kell őket, menekülni előlük, vagy mint az elmélkedés képes nyelve magát kifejezi — szaladni kell, mert az ördög csak akkor van legyőzve, ha szaladnak előle, míg ha szóba állanak vele, akkor ő marad a győztes. A röpmák is azt célozzák, hogy Isten és az ő szentjeinek világa jusson a növendékek eszébe, amely világ a tiszta levegőjével lelke tisztaságát is megvédi.

2. Az elmélkedés.

A papi világnézetet kialakító tényezők egyik leg-hatalmasabbja az elmélkedés s ha később a gyónás és áldozás nagy fontosságáról emlékezünk meg, ott is

ki fogjuk emelni az elmélkedési anyag nagy jelentőségét. Az elmélkedés lélektani jelentőségét, illetőleg a lélektanilag jelentőséges elmélkedést mesteri módon írta le Payot Az akarat nevelése c. könyvében. A mintát kétség-telenül az egyházi gyakorlatból merítette. Szent Ignác nevéhez fűződnek az első tudatos elmélkedések, amelyek alkalmasoknak bizonyultak erős érzelmi állapotokat s ezeknek megfelelően cselekedeteket létrehozni egy adott cél érdekében. A szemináriumban a cél a szent növendék létrehozása, azaz olyané, aki az egyház morálkodexe ellen nemcsak hogy nem vét, hanem aszkézissel, erénygyakorlatokkal tünteti ki magát úgy, amint azt a szentek példáiban látja.

Külső lefolyásában az elmélkedés menete a következő. Midőn az esti imádság megvolt, a lelki ügyek vezetője, a spirituális, a kápolnában vagy a növendékek közös imádságának a helyén egy pár szóval röviden elmondja a másnapi elmélkedés anyagát. Ez rendszerint a könnyebb kezelhetőség miatt pontokra van osztva s az a növendék lelki dispoziójától függ, hogy melyik pontot választja elmélkedése tárgyává. Lehet, hogy reggel, a reggeli imádság után újra elmondja a spirituális, vagy szerzetesrendben az első évben a novíciusmester az elmélkedés pontjait, ez esetben este csak igen röviden beszél s reggel kimerítőbben. Ha a pontokat megadta, akkor a növendékek teljes csöndben, kezüket védelmileg szemük elé tartva, teljesen nyugodtan, tehát az érzékek zavaró működését lehetőleg minimálisra redukálva, neki fognak az elmélkedésnek, azaz az elmélkedési anyag praktikus át-gondolásának. Azért nevezzük praktikusnak, mert itt nem ismeretszerzésről van szó (bár mint főtebb kimutattuk ismeretszerzést eszközölhet az elmélkedés tudattalanul is, sőt dogmatikai fejlődést), hanem erkölcsi tökéletesedésről, azaz új, erkölcsileg nemes szándékok és cselekvések létrehozásáról.

Példában az elmélkedést a következőképen érthetjük meg. A spirituális beszél Jézusról, amint a két tanítvánnyal Emmausba ment.

Először a fantáziát kell működtetni, ami kb. ezen szavakkal történik: „Képzeld magunk elé a két tanítványt, amint csüggedten mentek az úton. Csüggedten mentek, mert meghalt az, akit olyan nagyon szerettek, aki Mesterök volt, akihez szívükkel-lelkükkel tapadtak.” Azután röviden elmondja a tény, amint az a bibliában (Luk. 24. 13-35.) le van írva. (Húsvéthétfői elmélkedés.) Néhány reflexiót fűz hozzá s a végén vagy levonja az erkölcsi konklúziót vagy annak levonását (ritkábban) magukra a növendékekre bízva.

A növendék ezután elmélkedik. A tanítványok az úton Jézusról beszélgettek; vájjon én a szabad időmben eleget gondolok-e az Üdvözítőre? Mennyi haszontalanságról beszélgetek szabad időmben, ahelyett, hogy épületes dolgokról beszélnék. Ezentúl keresek olyan társat, akivel épületes témákról beszélgethetek pl. arról, amit a Szentek Életéből aznap hallottunk s ami mindkettőnk figyelmét megragadta. A tanítványok szomorúak voltak, mert az Üdvözítő halálára gondoltak. Lám én eddig milyen érzéketlen voltam az Úr Jézus Krisztus kínszenvedésének és halálának emlegetésekor! Pedig az Üdvözítő én érettem is szenvedett, az én bűneimet is magára vette az Isten Báránya. És azért mégsem iparkodom eléggé bűnös szokásaimról, hibáimról lemondani. Nem, édes Jézusom, erősen felteszem magamban, hogy a mai naptól kezdve egy-egy hibám leküzdésén fáradozom. Ma például a szilenciumot pontosan és szigorúan meg akarom tartani. Nehezemre fog esni, de nem csüggedek, olyankor arra gondolok, hogy mennyit szenvedett az én édes Megváltóm értem a keresztfán s kérni fogom őt, erősítsen meg kegyelmével, hogy a szilenciumot megtarthassam. Én édes Jézusom szentséges szíve, Te megsegíted azokat, akik bíznak benned, én — nyomorult szolgád — alázatos szívvel kérek, segíts meg kegyelmeddel, hogy a mai napon, de később is mindig, a szilenciumot megtarthassam és ezáltal is gyakoroljam magamat azon erényekben, amelyek a jó és engedelmes növendéket jellemzik. Mert én

is jó növendék akarok lenni, azért jöttem a szemináriumba, hogy a magam lelkének üdvösségét elnyerjem s majdan mint jó pap, másokat is az üdvösség útjára vezessek. — Lám a tanítványok nem ismerték fel mindjárt Krisztus Urunkat, de érezték, hogy gerjedezett a szívük, hogy melegség járta át, míg az Üdvözítő közöttük volt. Hányszor érzem én is azt, hogy buzog a szívem, hogy jó szándékokkal van tele, íme ilyenkor az Üdvözítő szól hozzám és én mégis hányszor nem hallgattam a sugallataira. Ezentúl arra fogok vigyázni, hogy midőn szentáldozás után az Üdvözítő a lelkemben lesz, a legnagyobb lelki összeszedettségben legyek, hogy sugallatai el ne vesszenek a számomra é. i. t.

Az elmélkedést a növendékek röviden le is szokták írni s ezt az írást a spirituális ellenőrzi. Ez az ellenőrzés melegágya lehet a képmutatásnak és farizeuskodásnak, amennyiben a növendékek szónoki páthosszal pótolván a tényleg át nem érzett jó feltételeket, ilyenekül olyanokat írnak a füzetjükbe, amikről tudják, hogy a spirituális előtt kedves színben tünteti fel őket. Vannak azonban növendékek, akik teljesen a spirituális szellemében írnak és amellett nem sokat törődnek azzal, hogy a spirituálisnak is tetszik a buzgóságuk. Ezek már kezdik magukat beleélni a szeminárium szellemébe, mert természetesnek találják olyan dolgokat, amiket mások csak egyéniségükön való bizonyos fokú erőszak elkövetésével, tehát lelki munkával tudtak elérni s épen azért a munkások közös pszichológiája alapján most bért, elismerést, dicséretet várnak.

Az elmélkedés lényegét a felkeltett érzelmi dispoziciók alapján történő erkölcsi elhatározások teszik. És itt ismét mesteri módon dolgozik a pszichológus egyház. Nem kivan égreszóló nagy elhatározásokat, hanem aprókat, olyanokat, amelyek jelentékteleneknek látszanak, de amelyek 1-1 téglát mégis jelentenek abban az erkölcsi épületben, melyet az ifjában a szemináriumi évek alatt akarnak kiépíteni. Nem azt szuggerálják a papnövendék-

nek, hogy ebédnél ne egyék, hanem azt, hogy a húsból egy falatot hagyjon ott, tagadjon meg magától s mikor ezt teszi, gondolja hozzá, hogy Isten dicsőségére s Szűz Mária vagy valamelyik kedvelt szentjének a tiszteletére teszi. így az önmegtágadás szellemére lassan-lassan szert tehet és olyan fokra juthat el, hogy nemcsak egy falat ételt tagad meg magától, hanem megtagadja a test leg-életőbb kívánságait is. Ezt azonban épen az elmélkedéssel kapcsolatban külön is meg akarjuk vizsgálni, míg most csak arra figyelmeztetünk, hogy az elmélkedés létesíthet tartós érzelmi állapotokat és tartós cselekvési formákat, de csak úgy, ha az alapjukul szolgáló elmélkedés nem marad abban. Azért szokták a szemináriumban az ifjakat minduntalan figyelmeztetni arra, hogy felszentelt pap korukban se sajnálják azt a félórát, amely az elmélkedésre szükséges, mert aki nem elmélkedik, abból nem lehet jó pap. És ez igaz is! Értelmi felvilágosítást sokféleképen lehet nyerni, de a közönséges megismerési folyamatok, olyanok, amiket pl. az ifjak az erkölcsstan olvasása alapján nyernek, hidegen hagyják az embert, a cselekvést nem szuggerálják. Ehhez bizonyos antiracionalisztikus úton lehet csak eljutni, a készséges szívvel végzett elmélkedés útján.

Lássuk a következőkben az elmélkedés néhány átalakító hatását és azon irányokat, melyekben a növendékeket vezeti, hogy a papi világnézetet felfogásban és cselekvésben egyaránt magukévá tegyék.

A főbb pontok, melyeket tárgyalni fogunk, ezek lesznek:

- A) A világ az elmélkedés szellemében.
- B) Az elmélkedés mint aszketikus életre nevelő.
- C) A szexuális probléma az elmélkedésben.
- D) Az egyház és egyházi fogalmak az elmélkedésben.

A) A világ az elmélkedés szellemében.

Az elmélkedési pontok közt gyakran hallja az ifjú, hogy a szeminárium vagy a szerzetes testület, melybe lépett, azilum, melybe a világ gonoszsága és megfertőzése

elől lehet menekülni. A világ rossz, mert már az első emberpár elfordult az Istentől s azóta az emberiség nem törődik Istennel s Isten parancsaival, melyeknek hivatott hirdetője a kath. Anyaszentegyház, hanem a bűn, gonoszság és igazságtalanság útvészítőin tévelyeg. Mert az igazság maga az Isten, tehát az igazságot csak helyettese, megbízottja, a kath. Anyaszentegyház, melyen kívül üdvösség nincs (csak abban az esetben van, ha valaki jóhiszeműleg van az egyházon kívül), hirdeti. Ezt az igazságot az egyház egyelőre a spirituális szája által hirdeti, azután ehhez járulnak a theológián hallottak is, amelyeket szintén csalhatatlan közleményeknek kell tekinteni. És az ifjú hallva lassan-lassan, hogy neki mi mindent nem szabad megtenni és nem szabad tartani, kezdi belátni, hogy milyen nagy jótéteménye is az az Istennek, hogy őt a szemináriumba vezette, ahol bizton dolgozhatik lelkének az üdvösségén, hogy majdan idővel embertársai lelkének az üdvösségén is fáradozhasson. Itt nyilvánul a papi világnézet egyik centrális pontja: az emberek figyelmét elterelni a földi dolgokról és az égiek felé irányítani. A földi dolgokkal is csak annyit kell törődni, amennyiben azok a másvilági cél elérésében pozitív vagy negatív szerepet játszanak. Ez a középkori világnézet egyik maradványa, mely már sok tekintetben enyhült, de lényegében azért megmaradt. És hogy megmaradt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy pl. a szocializmus milyen mostoha kezelésben részesül most is az egyháziak részéről. (Még a főiskolákon sincs egyéb, mint egy-két vérszegény szociális kurzus papok részére és ezt is olyanok tartják, akik még nem igen mutatták meg a szocializmus tudományos irodalmában való kellő jártasságukat. A szocializmust az egyházi emberek igazában csak annyiban tárgyalják, amennyiben érdekük megvédése végett arra szükségük van, ezért alkotnak keresztény szocializmust is és kapóra jön nekik a radikális irányú szociáldemokratáktól való elforduláshoz az a körülmény, hogy azok a vallás eszményeit támadják.)

A világ lebecsülése aránylag kevés megfontoltságon alapszik, de azok az új világnézet felé hajló ifjában már erős visszhangot keltenek. Lám, gondolja magában, az emberek milyen sokat járnak korcsmákba és milyen keveset a templomba; milyen ritkán gyóznak és áldoznak s milyen könnyű lélekkel élnek a halálos bűn állapotában; milyen hiúak öltözködésükben, milyen könnyelműek beszélgetésükben, milyen könnyen megszegik a pénteki böjtöt, milyen kevéssé tisztelik a papokat, milyen hamar és milyen csúnyán káromkodnak és i. t. Az kevésbé jut eszébe, hogy az embernek szociális kötelességei vannak, hogy minden erejével azon kellene lennie, hogy a nyomort enyhítse; hogy a papok általában minő kiváltságos és végzett munkájukkal épen nem arányos anyagi helyzetben vannak, hogy a pénteki böjtnek semmiféle erkölcsi jelentősége sincs, ha a megunt húst finom halételekkel pótolják, amelyekhez ugyancsak finom borokat isznak. S miért nem jutnak ezen gondolatok az eszébe? Mert ezekre nem irányítják rá sohasem a figyelmét, mert formális büntudata van és az igazi bűnök iránt, melyeket a papság egészében naponkint elkövet, semmiféle érzése sincs. Hanem eszébe jut, hogy az ő szülei is vétkeznek az elmondottak szerint és bizonyos lebecsülés kerül a szülői tisztelet érzelmébe. A növendék sietni fog az édesanyjának vagy apjának pontosan megírni az Úrangyala formuláját, hogy ezentúl harangszókor el ne mulasszák; figyelmezteti őket a pénteki böjtre még akkor is, ha annak a szegény csizmadiának nincs egyebe ebédre egy falat szalonnánál; elvi kijelentésekkel traktálja őket, hogy pl. nem lehet az tisztességes ember, aki este 10 óra után kimarad a házból, de azt elfelejti megírni, hogy forduljanak az élet nyomorultjai felé s azokon tőlük telhetőleg segítve iparkodjanak Istennek tetsző életet élni. Pedig az ilyen irányú gondolkozás hasznosabb volna, mint az az olvasó, amit a fia látogatására siető anya, már az első hetek után magával visz haza mint fia ajándékát.

Ha a világ gonosz, akkor óvakodni kell a vele való

érintkezéstől. Először is ezt az érintkezést a minimumra kell redukálni. A szerzetes rendekben, de a szemináriumokban is, a levelezés erősen korlátozva van; a növendékek együtt mennek sétálni és ha lehet a séta iránya a városból kivezet (ami egészségi szempontból nem eshetik kifogás alá); idegen emberekkel nem állhatnak szóba; regények, elbeszélések olvasásától óvják őket. A növendék abba a világba fog belépni a szemináriumból való távozása után, amelyet tulajdonképpen nem ismer, mert amennyiben ismeri az előljáróinak az említett nézőpontról való beállítása. Ha azonban az emberek közé kijutott, a bizalmatlanság érzelmével fog odalépni. Idegennek érzi magát mindenütt, még a szülői házban is. Ez a világ nem az ő képére van teremtve, illetőleg nem arra a képre, amelyet a szemináriumban helyes világnézet címen kapott. Érdekes szerepet játszik lelkivilágának változásaiban a reverendáról alkotott fogalmának a változása.

A reverenda, mint az embert a többi embertől megkülönböztető s épen ezért kiemelő, érvényesítő ruhadarab kezdetben bizonyos irigység tárgya. A papnak készülő civilfű irigylí a papnövendék és papok öltözetét. Ha ez a reverenda még feltűnő is, akkor a hatás még nagyobb, pl. a ciszterciek tarka, a premonstreiek és dominikánusok fehér reverendája nagyon vonzza az ifjakat a viselésére. Az ezen rendekbe való belépésben kétségtelenül szerepet játszik a reverenda is. Mikor az ifjú először megy vissza a szülői házba, akkor a reverendát nagy büszkén hordja, még ha annak a viselése a sajátos helyi körülmények miatt bizonyos kellemetlenséggel van is összekötve. Nem baj, ha neki kellemetlenkednek, ő épen azt akarja megmutatni, hogy más ember, már benne van a lelkében a szemináriumban beléoltott szeparációs gondolat és ő ennek a szeparációnak ruházatában is kifejezést akar adni. Később látván, hogy a világ nem is olyan ggn.ô§.z,_miniL aminőnek látszik, hajlandó bizonyos megalkuvásra s többször jár már civilben is. A fejlődés végső stádiumában a

reverendára úgy tekint, mint először, de most már a szeparációs gondolatot utálja s kifogásolja, hogy a reverenda is elkülöníti az emberektől, pedig — a jó pap szemüvegén át nézve — semminek sem volna szabad lenni, ami az embert elkülöníti azoktól, akikre hatással akar lenni. A protestáns papok civilben való járása tetszetősebb lehet előtte, mint a kath. papok reverendás öltözéke. A reverenda, mint a lelkészi és tanítási funkció öltönye szerepel, de a társas érintkezéshez civil ruhát használ. Ilyenforma gondolatok támadnak a beretválkozást illetőleg is, annál is inkább, mert a régiek nem beretválkoztak és bizonyos vidékeken a papok (miszionáriusok) most sem beretválkoznak. Amit a reverenda szerepéről elmondtunk a papságra való csábítást illetőleg, ugyanazt mondhatjuk pl. a kapucinusok bajusz- és szakáll viseletéről. Igen sok ember azért megy kapucinusnak, mert bajuszt és szakállt hordhat s tapasztalatból tudom, hogy a rendi reformszelek idején (1910) sokan azért nem lettek csak világi papokká, mert a bajusz- és szakállviseletről le kellett volna mondaniuk. A külsőségek, formalitások a papok életében is nagy szerepet játszanak, ami nem is csuda, mert lelki életünkbe úgy vannak beállítva, mint egyéniségünknek kifelé növesztő járulékaik. És mikor az elmékedésekben a világi ruházódás mint a hiúságok hiúsága van beállítva, nem gondolják meg, hogy a kopott reverenda is ugyanannak a lelki szükségletnek tehet eleget, mint a drága pénzen vásárolt nyakkendő és elegánsan vasalt nadrág. Mindkettő kiemelő, megkülönböztető jelleggel bír, mert alapjában véve sohasem az a cél, hogy az embereknek tessünk, hanem az, hogy másoknak láttassunk náluk; s amit az egyik divatos piperéjével ér el, azt a másik reverendájával éri el. Az, hogy az első tetszést arat, a másik esetleg megszólást, az szekundär jelenség, a lelki forrás mindkettőben csak az, amit jeleztünk.

Ha a világról már véleményt alkotott a növendék, akkor tudja, hogy attól nemcsak őrizkednie kell, hanem annak ítéleteivel nem szabad törődnie sem. Sokszor eszébe

juttatják Krisztus szavait: „Üldözést szenvedtek az én nevemért” s ezt úgy magyarázzák neki, hogy a világnak nincs érzéke a papság lelkivilágának és eszményeinek megértésére, tehát nem is nyilatkozhatik a papságról helyesen. Innen van, hogy a papok bizonyos szánakozó fölénytel tekintenek a szegény civilekre, mint akik nincsenek az igazság birtokában és tévelyegnek. Ez a szánakozás egyelőre az erkölcsi térre vonatkozik, később, a teológiai tanulmányok alapján a szellemiekre is. De erről a teológiai tudományokkal kapcsolatban! Itt csak azt jegyezzük meg, hogy a papnövendék előtt a világ rossz, attól óvakodnia kell, később azonban kellő felfegyverkezés után neki foghat az átalakítási- munkálatoknak, melyeknek az a célja van, hogy a világot közvetlenül a papok lelki uralma alá hajtja, közvetve esetleg kiterjesszék uralmukat a nem lelkiekre is.

B) Az elmélkedés mint aszketikus életre nevelő.

A papnövendék a szemináriumban ezerszer hallja, hogy neki nem szabad megelégedni azzal az életmóddal, melyet általában az egyház felfogása szerint jó katolikusok folytatnak, neki többnek kell lennie azoknál, t ö k é l e t e s e b b életmódot kell folytatni. Ennek a tökéletes életmódnak egyik biztosítéka az aszkézis.

„Az önmegtágadás és önsanyargatás gyakorlatai, melyeknek összeségét aszkézis neve alatt foglaljuk össze, nem keresztény talajon fakadtak, sőt azt sem mondhatjuk, hogy teljes szisztematikává ott fejlődtek volna ki. Arisztoteles már nyíltan kimondotta, hogy az eszes emberhez méltó élet nehézsége csak a lélek vágyainak és hajlamainak fékentartásában áll. Epiktetos filozófiájának a summája ezen két szóban van: sustine et abstine. A régi cinikusoknál és stoikusoknál az önmegtágadás fogalma otthonos volt és gyakorlati megvalósítást nyert. Hasonlóan megvan a hindu vallásban és a buddhistáknál is, ahol sokszor erős túlzásokban nyilvánul is meg.” (V. ö. Czakó-

Ambro: A vallás lélektana. 1915. Pfeiffer Ferdinánd bizománya p. 217.)

Ezek és ezekhez hasonló gondolatok szolgálnak bevezetésül azon elmélkedésekben, amelyekben az aszkézis bevezetéséről van szó. Az aszkézis értelme az marad a szemináriumban is, amit Aristoteles adott neki, t. i. a lélek hajlamainak és vágyainak a megfékezése, de egy lényeges szempont járul hozzá. A növendék, ki a szeminárium szellemébe még nincs kellően bevezetve, rokonszenvvel fogadja a gondolatot, hogy az ókor bölcsei és kiváló férfiai, a nagy világvallások hirdetői, hívei voltak az aszkézisnek, mert világias gondolkozására ezek most még nagyobb hatással vannak, mint a vallás hőszainak, a szenteknek a példái. Lassan-lassan megtanítják azonban arra, hogy bár önmehtagadásra és önsanyargatásra minden embernek szüksége van, ha emberhez méltó életet akar élni, mégis a keresztény katolikus ember önsanyargatása lényegesen különbözik azokétól, akik önmehtagadásukban az Istenre nincsenek tekintettel. Amint a katolikus ember mindent Istenért tesz, úgy önmehtagadását is felajánlja Istennek, hogy az ő dicsőségére szolgáljon. Istenért kell az aszkézist gyakorolni, aki meg is fogja érte a hívőt jutalmazni. A keresztény aszkézisbe, a papok aszkézisbe is, bekapcsolódik az Isten gondolata, mint az aszkézis céljáé és jutalmazójáé.

Mire terjed ki az aszkézis? Ami az érzékies, anyagiás gondolkozású embernek nehezére esik, azt meg kell tennie, amit pedig épen érzékisége folytán szeretne megtenni, arról le kell mondania. Az aszkézisnek óriási lélektani fontossága abban határozódik, hogy a lelket, a szellemet, felszabadítja a test uralma alól.

Megjelenési formái épen az általánosságban megadott definíció szerint is rendkívül sokfélék és változatosak. Ahány megnyilvánulási formája csak van az emberi érzékiségnek, arra mind kiterjedhet az aszkézis. De az aszkézis még ezen a határon is túlmegegy, magára a szellemre, az

intellektuális működésre is kiterjedhet, amint a következő példák mutatják.

Az aszkézis legelső formája, mellyel a növendéknek okvetlenül meg kell barátkoznia, mert különben nem tűrik meg a szemináriumban, az, amelyről már megemlékeztünk, t. i. a napirend. A napirend sokat szerepel az elmélkedésekben és minden eszközt megragadnak, hogy a növendéket szigorú betartására szoktassák. Az érzékies ember reggel lusta a meghatározott időben felkelni, de fel kell kelnie; este még fennmaradna egy keveset elbeszélgetni, de le kell feküdni s a hálóteremben szigorú szilenciumot tartania; ha belemelegedett a tanulásba, rosszul esik azt abbahagyni, de le kell mennie a kertbe szórakozni; nincs kedve imádkozni, de le kell a többiekkel együtt térdelnie s elmondani a közös imádságot; borzasztóan unalmasnak tűnik fel egy másfélórás püspöki nagymisést végigtérdelni, de ennek is meg kell lenni, mert a napirendet be kell tartani szigorúan. Mentül inkább növekszik a növendékben a vallásos lelkület, melyet az elmélkedés elsőrangú céljának tekinthetünk, annál inkább képes — egyéb, már említett pszichológiai hatók tekintetbe vételével — a napirend, de általában az aszkézis követelményeinek eleget tenni. Mindig csak arra kell gondolnia, hogy Isten dicsőségére teszi, vagy a Boldogságos Szűz tiszteletére s a testi és lelki fegyelmezettségben napról-napra (ismétlés, szokás lélektana!) nagyobb előrehaladást tesz. Az aszkézis tanítja meg a növendéket a lemondással telített életre. A test és lélek vágyainak jórészeről lemond a napirend pontos betartásával is, de ez még kevés, ő előtte nem az erkölcsös, hanem az erényes élet lebeg ideálként. Nagyon jól tudja, hogy sokkal több az, amiről még le kell mondania, mint amiről eddig lemondott. Azért általában a lemondás szellemét kell sajátjává tenni; azaz olyan lelki készségre szert tenni, amely az élet későbbi küzdelmeiben is erős harcossá avatja, aki könnyű szerrel fog győzedelmeskedni az eléje

tornyosuló veszélyeken. Az érzékiesség megfékezése céljából jó az evésben és ivásban is aszkézist gyakorolni. Nem a teljes tartózkodást írják elő, mert az már visszahatást szülne, hanem bizonyos kis mértékről való lemondást. Ezt is össze kell kapcsolni Istennek vagy valamely Szentnek a gondolatával.

Az aszkézishez tartozik az is, hogy mikor a kertben elfáradva szeretnék leülni, akkor nem ülök le, hanem sétálgatok.

Kedvem volna a dogmatika helyett valamely kedvenc filozófiai munkát olvasni, mégis a dogmatika után nyúlok, amelyet egyébként nem szívesen tanulok.

Nagyon szeretem a kirakatokat nézegetni, de nem teszem, megfékezem magamat, hogy véletlenül se lássak olyan dolgot, ami esetleg lelkem érzékenységét sértené.

Társaim közül némelyiknek a jelenléte rám nézve kellemetlen, mégis nemcsak hogy nem vonulok félre tőle, hanem ellenkezőleg felkeresem és a rekreáció idejét vele töltöm el.

A szentek élete, melyet a növendékek a szemináriumban olvasnak, telve van az aszkézis legkülönbözőbb és legtúlzottabb adataival. Mikor a növendék lelkének már megfelel az a gondolat, hogy a szent pap az ideál, mely felé törekedni kell, mert a szent pap közelíti meg leginkább a legfőbb ideált, az Istenembert, akkor a szentek példáit sűrűn emlegetik előttük, mint követésre méltó eseteket. Mikor pl. a növendéknek azt magyarázzák az elmélkedésben, hogy a szemeit fékezze, akkor felhozzák Szent Bernát példáját, aki egy évig tartózkodott egy szobában s az év végén nem tudta, hogy milyen szobájának a mennyezete; aki a Genfi-tó partján végiglovagolt és nem látta a tavat stb. A növendékek rendszerint hiszik is a sokszor valótlan aszketikus túlzásokat, melyeket a szentek életírói jóhiszeműleg, az utókor épülése céljából költöttek s melyekért épen a jó cél érdekében abszolúte semmi lelkiismeretfurdalást nem éreztek. A középkor baráthistorikusai tudattalanul hazudtak s így tudattala-

nul voltak hívei annak a mondásnak, hogy a cél szente-
 sítí az eszközt. Valószínűleg kritikai érzékük is kevés
 volt s a szájhagyomány adatait, melyek az említett mó-
 don keletkezettek, minden kritika nélkül elfogadták. Egy
 assisi Szent Ferenc és egy Szent Domonkos életéről a
 korabeli írók nem tudják azon aszketikus csodaszámba
 menő hőstetteket, melyeket a későbbi kor feljegyzett ró-
 luk s melyeket most a papnövendékek és naiv papok
 lelki épülésére a Breviárium II. Nocturnusa reprodukál.
 Az aszkézis számtalan esetét itt lehetetlen felsorolni.
 Elég ha utalunk arra, hogy az összes szenvedélyeket is
 megfékezi. Semmit sem szabad szenvedéllyel csinálni,
 még olyat sem, ami a mi fogalmaink szerint helyesnek
 tűnik fel. Pl. kerülendő a szenvedélyes tanulás. Valaki
 nagy szenvedéllyel üzné pl. a matematikát, lehetőleg
 meggátolják benne lelki hatásokkal, melyeket a spirituális
 az elmékedésekben közöl. Mivel pedig nagy cselekedete-
 tekre csak nagy és kitartó szenvedélyek képesítenek, ért-
 hető, hogy miért olyan sok a középszerű ember a papok
 között s még jó, ha valaki a középszerűségig felemelke-
 dik, de igen sokan az átlagos intellektuális nívón alul
 maradnak. Ennek a theologiai tanulmány is oka s azért
 ott külön kitérünk rá. Külföldön a viszonyok kedvezőb-
 beknek látszanak, de a magyar katolikus papság óriási
 nagy számadatából igen kevés értelmi nagyság válik ki,
 úgyhogy akik kiválnak, azok inkább kivételeknek tekint-
 hetők. Persze a szellemi tőke meddőn maradásán más
 tényezők is közrejártszanak, amelyek a papság sajátos
 életkörülményeiből folynak, de egészben véve elmondhat-
 juk, hogy annak a szenvedélyes munkakedvnek a felélesz-
 tésére és ébrenlétben tartására, mely a szellemi nagy
 produkciókhoz okvetlenül szükséges, a szeminárium le-
 tompító, nivelláló nevelése nem alkalmas. Az aszkézis az
 egyéneket fegyelmezi, de ennek a fegyelmezésnek más cé-
 lokat jelöl meg, mint a nagy szellemi alkotás és más érzelmi
 momentumokkal támogatja az aszketikus törekvéseket,
 mint aminők az előbbi cél eléréséhez megkívántatnának.

Az elmélkedésben igen sokat szereplő aszketikus nevelés egyik legfőbb célja az egyént alkalmassá tenni arra a szexuális életre, melyet a kath. papság világnézete megkíván. Erről a törekvésről külön fejezetben szólunk.

C) A szexuális probléma az elmélkedésben.

Már megemlékeztünk arról a jelentőségről, mellyel a Szűz Mária kultusz bír a szexuális élet terén. Azt is jeleztük, hogy Szűz Mária alakját és szerepét az elmélkedés konstruálja meg, melyben az ő személyéhez hozzá asszociálják a tiszta élet fogalmát. Azt a jelentőséget tekintve, mellyel a coelibatussal bíró egyházban a szexuális probléma bír, a Szűz Mária kultusz csak egyik, bár igen hathatós eszköznek tekinthető e probléma sikeres kezelésében, de még más, igen sok pszichológiai momentum is szerepel az elmélkedésekben, melyek ugyanazt a célt, a nemileg tiszta életet akarják megvalósíttatni.

Jézusnak szavai szerint, aki az asszonyra úgy tekint rá, hogy őt megkívánja, már paráználkodott vele. Tehát a nemi bűnnel gondolatban is lehet vétkezni. Hogy ne vétkezzen az ifjú, először megtanítják arra, hogy mily nagy bűn a tisztaság elleni véték (a büntudat mélyítése!) és azután megtanítják az ellene való védekezésre. Ami ezen oktatásokban hatályos, az az elmélkedésekből van merítve, mert amit az elkölcsan tanít, az itt is jobbra hidegen hagyja az ifjút.

Hogy ezen bűn is az örök kárhozattal jár, az nem olyan jelentős rá nézve, mint az, hogy a szentek és szentéletű papok mennyire utálták ezt a bűnt s milyen magasztalólag emlékeznek meg azokról, akik szűzies életet élnek s majdan a Bárány kíséretében lesznek. Szent Ágnes példája a Szűz Anyáé mellett sokat szerepel, említik Szent Alajost, Aquinói Szent Tamást, aki a céda nőt égő hasábal verte ki szobájából és sok más példát a liliomos erény követésére való buzdítás céljából. Mivel pedig gondolatban sem szabad vétkezni, megtanítják arra, mint már

említettük, hogy a gonosz lelket legjobban úgy lehet legyőzni, ha futunk előle, ha nem állunk vele szóba, ha nem reflektálunk a kísértésre, hanem gondolatainkat lehetőleg másfelé tereljük. S mivel a gonosz léleknek Isten, az ő angyalai és szentjei a legnagyobb ellenségei, ő hozzájuk kell fordulni, az ő támogatásukat kérni röpimákkal vagy hosszabb imádsággal; jó keresztet vetni, magát szentelt vízzel meghinteni, szóval az asszociáció folyamatát megállítani olyan elemek betoldásával, amelyek minden más gondolatot ébreszthetnek, csak a tisztátalanságát nem.

Kerülni kell az alkalmakat! Ilyen a nőknek nézése. A kívánatos formájú nő (s a nemileg pihent embernek majdnem minden nő kívánatos; ebben rejlik a szolgálok és parasztlányok szerepének magyarázata a papok nemi életében) érzéki vágyakat ébreszthet az emberben, tehát nem kell a nőkre nézni; nem kell veszedelmes helyekre menni, aminők mindazok, ahol az ifjú nőkkel találkozhatik (szerzetes tanárjelölteknek az egyetemen szigorúan tiltva van a nőhallgatókkal való érintkezés), vagy ahol képeken a nő bizonyos testrészei fedetlenül maradtak vagy akár egészen meztelenül ábrázoltatnak pl. a kirakatokban (nem tanácsos a kirakatok előtt megállani!); a regények olvasása mellőzendő, mert ezekben rendszeren a szerelem játssza a főszerepet; a test túltáplálása megakadályozandó s ez meg is történik a szemináriumban, csak később marad el. A szerelmet nem kárhoztatják, csak tilos dolognak minősítik a papra, illetőleg papnövendékre nézve. (A nősülést kisebb dolognak tartják, mint a coelibatust. Ez a kiválóbb embernek életmódja s azért bizonyos lesajnálás veszi körül a megnősült ember fogalmát.) Óvatosságból nem engedik meg, hogy nőekkel levelezzék, mert jól tudják, hogy ez ismeretség bármilyen ártatlan és poétikus színnel bir is, alapjában véve a szexuális "érzelemben gyökerezik s ezen érzelem kifejlődésére vezethet.

Az ifjak egy része beleéli magát ebbe a nemi élet nélkül való világba, a másik része nem. Itt az élet egyik

legfontosabb ösztöne parancsol s parancsai egyéniségek szerint változnak. Jól jegyezzük meg: még semmiféle kísérlet sem történt az ifjakat, kik szemináriumba beléptek, vagy már benne vannak, nemi érzékenységük szempontjából osztályozni. Az oktatás, a nemi tisztaságra való nevelés teljesen egyformán történik ott, ahol az oktató alanyok nagyon is különböző természetűek. Hogy ennek a jelenségnek minő következményei, milyen visszahatásai vannak, azt ott tárgyaljuk, ahol a z i f j ú e g y é n i s é g é n e k a s z e m i n á r i u m n e v e l é s i t e n d e n c i á i v a l s z e m b e n t ö r t é n ő r e a k c i ó j á v a l f o g l a l k o z u n k .

Aki tiszta életet él, annak a lelkében állandó tanyát ver a félelem. Mindig fél, fél az ördögtől és kísértéseitől. Fel a képektől, fél az olvasmányoktól, melyek elbeszélés vagy regény keretében tisztátalan gondolkozásra csábíthatnák, fél a nőktől. Női társaságban az ilyen növendék hasznavehetetlen, kényelmetlenül érzi magát s szeretne mentül előbb szabadulni. Mivel a lelke a tisztátalan kísértéseket illetőleg állandóan feszült állapotban van, ott is kísértést lát, ahol arról szó sincs. A nők beszédjét könnyen félreérti, könnyen merényletet lát bennök az ő tisztasága ellen. A nővéreit nem csókolja meg, vagy ha megcsókolja őket, akkor is csak a homlokukon és nem a szájukon. Ez utóbbi már érzékiséget foglal magába, amelyet ő kerülni óhajt. Félszégességének egyik oka ebből magyarázható. A papok és pedig elsősorban a tisztaéletűek, nem találják fel magukat olyan társaságban, melyben nők is vannak. Részben komolyabb gondolkozásuk is okozza, mely a konvencionális társalgás témáival nem igen tud megbarátkozni, de jórészt félénkségük, óvatosságuk, melylyel lelkük tisztaságát őrzik. A pap és a papnövendék szexuális életének egyik külső ismertető jele az, hogy miként viselkednek civiltársaságban. Mire abba beleélik magukat, már a tisztaságról is más meggyőződést táplálnak.

D) Az egyház és egyházi fogalmak az elmélkedésben. – Az elmélkedés jelentőségének összefoglalása.

Az a tisztelettel párosult félés, mellyel a papnövendék a transzcendentális dolgok iránt viseltetik, áterjed ezen lényekkel szerves összefüggésben levő földi dolgokra is. Aki Jézust, Szűz Máriát és a szenteket tiszteli, az tiszteletben tartja mindazon tárgyakat, melyek eszményeire emlékeztetik. Az olvasót a növendék nagyon becsüli, keresztjét áhítattal csókolgatja, éjjel kezében tartja, vagy egy feszületet szőrit magához, imádságos könyvét szentképekkel rakja tele, melyek egyikét-másikét ugyanolyan tisztelettel kezeli, mint a szentolvasót.

A főszempont, mely tiszteletében vezet mindíg az, hogy ezáltal transzcendentális vonatkozásait mélyíti. A papnövendék s papnak érzélemlilágában is az jut kifejezésre, hogy szeretetét és tiszteletét mindenképen meg akarja mutatni. Mikor Jézus képét csókolja, azt képzei, hogy magát Jézust csókolja és őt azért csókolja, mert szereti és azért szereti, mert Jézusban számára a legfőbb ideál van megtestesítve. Nem üres formalizmus a transzcendentális dolgok földi jelképeihez való ragaszkodás, hanem egy egész erkölcsi világnézet kifejeződése. A tiszteletnek, ragaszkodásnak erkölcsi gyökerei vannak és ez az erkölcsiség tiszteletreméltó vonásokból van összerakva. A szentolvasó szorongatásában, a feszület csókolgatásában hallgatagon benne van az a készség, hogy az erkölcsiség követelményei szerint akarnak élni és ez az erkölcsiség nem pusztán az erkölcsi törvények megtartását, vagy megtartani akarását jelenti, hanem az erények nehéz, tövises útján való járást is. A készség, az akarást benne van az érzületben, ha mindjárt cselekedetben nem is tud megnyilvánulni. Ebben különbözik a papnövendék kegyelele, mellyel a szent tárgyak iránt viseltetik, sok közönséges hívő kegyeleténél. Ezeknél az irányadó szempont túlnyomólag a földi érdek, néha

kizárólag az pl. olyanoknál, akiknek kezében a szent-tárgyak amulett jelleggel bírnak, de legtöbbször a két felfogás, világi érdek és vallásos kegyelet, össze van forrva; a papnövendéknél az érdek szintén nincs kizárva, ezt a vallás pszichológiai lényege is így hozza magával, mely az élet minden körülményében a döntő hozzájárulást az égi hatalmaktól várja, de mellékesebb szerepet játszik. Öneki eszményibb világnézete van s ennek a világnézetnek akar kifejezést adni szellemével és érzékiségével egyaránt akkor, midőn az Istenhez és Szentjeihez hozzá-asszociált tárgyakat tiszteli.

A szemináriumi nevelés egyik célja itt meghatározott asszociációkat létesíteni. Az egyház szilárd épülete, mely nem tisztán lelki elemekből van megszerkesztve, ezektől a tervszerű asszociációktól nyeri biztosítékát. Ilyenekre, mint lényegesekre, a következőkben mutatunk rá.

A papság mint ilyen szintén tiszteletet érdemel és pedig ebben a tiszteletben kifejezésre kell jutni a hierarchikus fokozatoknak is és magának az egyháznak, mint lát-szólag elvont, de voltaképen igen sok elemből összetett konkrét fogalomnak.

A legfőbb eszménynek, Krisztusnak, földi helytartója a római pápa, akinek a katolikus egyház életében dogmatikailag is, de főleg politikai szempontból a legfontosabb szerep jut. A pápához való ragaszkodáson épül fel az egyház szilárdsága, egységes szervezete, egységes tanítása, egységes vezetése. Az elmélekdedések, oktatások, imádságok biztosítják a pápához való lelki ragaszkodást, azaz azt, melyben nemcsak az odatartozandóság kényszertudata jut kifejezésre, hanem azt a ragaszkodást, melynek benső tartalmát a mélységes tisztelet, készséges engedelmesség és a személyéhez fűződő csomó emberi vonás alkotják. A pápa az utóbbiak szerint sajnálatra méltó, mert a Vatikán foglya, mert az emberek nem részesítik elég tiszteletben, mert az eretnetek ellen sokat kell küzdenie. Igen sok növendék lelkében meggyökeredzik ekkor az az elhatározás, hogy majd ha pappá szentelik és anyagi ereje

megengedi, meglátogatja a Szentatyát, leborul a lába elé s úgy esdi ki maga számára az áldását, melyet úgy fogad,--mintha maga Krisztus áldotta volna meg. Később, a dogmatika tanulásakor a pápa újabb fontos jelentőségű szerephez jut a növendék hitvilágában, melyet talán hajlandó volna bizonyos antipátiával fogadni, de az nem következik be. Az elmélkedések már előkészítették a talajt, akármit mondanak a pápáról, azt igen jóhiszeműleg könyveli el a pápa javára s a pápa dogmatikai fogalma csak arra szolgál, hogy jelentőségben még inkább növekedjék a theologus színe előtt.

A különböző egyházi méltóságok szintén megfelelő tiszteletet érdemelnek. A püspök az az ember, aki egyházilag is, világi szempontból is úr és ez az utóbbi szempont lényegesen támogatja az előbbit. A püspök az apostolok utódja és tekintélyük örököse. Nagyon fontos személy, mert óriási szolgálhad veszi körül, akik közé számítnak a kanonokok is, ezen irigylésreméltó emberek s az ő közvetlen előjárói, akiknek pedig a növendékek előtt van nagy tekintélyük. Egy asszisztenciás mise mutatja leginkább a püspök vallásos tekintélyét. Azonfelül ő más ruhában is jár, mint a közönséges papok s a külsőségeknek itt nagy szerepük van. Nagy tekintélye van a világi emberek előtt is, a városnak mindenestre legelső tekintélye. Reprezentáló személy és ez a reprezentálás a növendékekre is igen nagy hatással bír. A növendék teljesen racionálisnak tartja, hogy annak az urnák kezét kell csókolni, sőt a kézcsókot nem tagadja meg a kanonoktól sem.

A kanonokok fogalmában nálunk az anyagi megítélés az irányadó. Általában nem bírnak már a növendék előtt sem valami különös lelki tekintéllyel. A növendék tudja, hogy mint papok nem bírnak több lelki hatalommal, mint az egyszerű áldozópapok, de azt is tudja, pénzük van és kényelmes életet élnek. Mint egyházkormányzók nem bírnak tekintéllyel előtte, mert tudja, hogy a püspök tette őket úrrá s a breviárium mondáson és bizonyos nem sok

munkát kívánó megtisztelő állás betöltésén kívül csak az a hivatásuk, hogy püspöki nagymisék alkalmával az asszisztencia jelentősebb funkcióit végezzék. Sőt már a papnövendékekben is kifejezésre jut az igazságtalanságnak bizonyos tudata, hogy tulajdonképpen megérdemlik-e ezek az emberek, hogy annyi jövedelemmel bírjanak? Megjegyzendő, hogy okoskodásukból az általános emberi szociális szempont akkor még hiányzik, legfeljebb arra gondolnak, hogy milyen sok szegény káplánnak a sorsán lehetne segíteni a kanonokok pénzével. Az egyházi vagyonról általában az a felfogás van, hogy az a vagyon jó kezekben van és épen nem jut eszükbe arra gondolni, hogy egyházi vagyonból más szegény embereket is kellene támogatni. Csak a legújabb időkben történtek ezen a téren egyházi méltóságok részéről szórványos kijelentések, de ami látszólag liberális is ezekben, a papnövendékek előtt eLőljáróik révén nagyon letompított színekben lesz már megjelenítve.

A közönséges pap is tiszteletreméltó a növendék előtt épen mert pap, mert annak már hatalma van gyónatni és misézni. Amíg a növendék nem pap, addig sokkal nagyobb jelentőségűnek tűnik fel előtte a papi funkciók elvégzésének hatalma. Ez a jelentőség később — a neopresbiteratus idején — maximálisra fokozódik, azután vészit erejéből, míg némelyiknél később egészen meg is szűnhet. Fontos a papnak a reverendája, a reverenda tiszteletreméltó öltöny a szemében. Különösen nagyra vannak a növendékek, de később az áldozópapok is, a vörös cingulummal. Legnagyobb részük mindent elkövet, hogy ennek a rikító, feltűnést keltő öltönydarabnak a viselési jogát megszerezze. A lélektana ugyanaz, mint a cifrázkodásnak.

A növendék természetesnek találja, hogy a közönséges hívők kezet csókolnak a papnak. Racionális okát is tudja adni ennek a jelenségnek: búcsút nyernek, tehát lelkük üdvösségét mozdítja elő a kézcsók.

Mivel a növendék előtt a papság a legideálisabb ál-

lapot, minden, ami a papság ügyét előmozdítja, helyes és jó, ami akadályául szolgál: elvetendő. Okoskodásának mélyén a vallás játssza a főszerepet, de a valláshoz szorosán hozzá van asszociálódva a papság. Természetesen katolikus vallásról és katolikus papságról van szó. A katolicizmus igazsági tekintélye folyton erősödik az elmékedések folyamán, mert a növendék, még ha civil korában buzgó is volt és a katolikus vallásnak sok rituális és erkölcsi jelenségét ismerte, sokkal többel ismerkedik meg az elmékedések folyamán. Az egyház itt mint az igazság letéteményese kezd szerepelni, amely minősége a theologiai tanulmányok során fog legerősebben kidomborodni, de most is már elég arra, hogy a növendéknek más vallásokról való véleményét kialakítsa. A keresztény felekezetek, mint eretnkségek szerepelnek, híveinek lelkiüdvéért a növendék aggódik, imádkozik értök, hogy megtérjenek s ő maga hálát ad az Istennek, hogy katolikusnak született és az Isten a papi pályára” vezette. Mert az egyházilag fogalmazott hivatást már erősen hiszi. A világi szempontok, melyek a papi pályára lépésénél vezették, az elmékedés világosságánál olybá tűnnek fel előtte, mint amelyek eszközül szolgáltak Istennek az ő helyes útra térítésénél. Az elmékedésekből tudja, főleg a szentek életének tanulmányozásából, hogy Isten csodálatos úton-módon nyeri meg a maga számára a sziveket s az ő hivatását is ilyenek fogja fel. Az elmékedés hatása alatt a természetes okokkal bíró jelenségeket is végeredményben olyanoknak tekinti, mint amelyeknek igazában természetfölötti okaik vannak. Mindenben az Isten kezét látja s Isten működését olyannak tekinti, amely minden eseményt közvetlenül intéz; a gondviselés fogalma teljesen konkrét jelleggel bír a számára s Istent körülbelül úgy képzei, mint az atyát, aki fiának minden cselekedetét, minden gondolatát folyton szemléli s azokra állandóan irányító befolyással van. Ezért vigyáz a növendék állandóan magára, lelkére és cselekedeteire. Mint

mondani szokás, az összeszedettség állapotában van. Kettős indoka van erre: 1. az Isten szeretete, kit nem akar soha megbántani; 2. az a tudat, hogy személyiségének minden nyilvánulása olyan isteni ellenőrzés alatt van, hogy a bekövetkezendőnek a minősége az ő rá nézve való értékjellegét tekintve ettől az előzménytől fog függni. Ezt az értékjellegét pedig ismét kettős, világi és pietisztikus szempontból kell tekinteni. A világi azt jelenti, hogy valamely -siker van biztosítva, a pietisztikus pedig azt, hogy az erkölcsi tisztaság van benne biztosítva. Ezekben határozódik az elmélkedés világnézetet kialakító jelentősége, tehát a növendék úgy a fogalmi részt az elmélkedésben nyeri, mint a praktikus viselkedés módját. A főszempont maga az Isten, konkrété Krisztus, úgy amint az elmélkedés tudományos ellenőrzés nélkül bemutatja; a normák az erkölcsstan paragrafusai, úgy amint az elmélkedés mutatja be, azaz határai az erényesség felé vannak tágítva s nem lefelé, azaz nem azt mutatják meg neki, hogy meddig szabad elmennie, hogy ne vétkezzék, hanem azon eszközökről tudósítják, amelyekkel elérheti, hogy cselekvése mindig jobb, nemesebb és tökéletesebb legyen. Az akarata már nevelve van, tartós érzelmi állapotok biztosítják a cselekvés állandóságát. A cselekvés impulzusai kezdetben tudatosak, aztán az elmélkedés anyaga lassan-lassan a tudattalanba süllyed alá, de egyrészt nyerhet még később is tudatos elemeket, mert ^ok pap elmélkedik papi állapotában is, de ha nem nyer is, a tudattalan, a megváltozott értelmi belátás ellenére is bizonyos régi cselekvések fölvételére és ismétlésére készíti. Papok, kik az egyházi rendet elhagyták, megnősültek s esetleg más felekezet papjaivá lettek, vasárnaponként misét hallgatnak s az olvasót elmondják. Szűz Máriáról káromló és gúnyoló iratokat olvasnak, az írás okoskodását helyeslik, de az Üdvözlégy Máriát esténként elmondják. A szeminárium nevelésének tudattalan tömege készíti őket cselekvésre azzal szemben, ami bennök most már tudatosan van meg. Rájuk nézve is irracionális, amit

tesznek, de mégis megteszik, mert ez nyugtatja meg őket.

3. A szentgyakorlat.

A szentgyakorlat pszichológiai leírását és jelentőségét azért adjuk közvetlenül az elmélkedés tárgyalása után, mert lényeges elemeit ennek is az elmélkedések teszik. A szentgyakorlat 3 vagy 7 napi, jezsuitáknál néha 1 hónapig tartó megszüntetett pietisztikus munka acélból, hogy a szentgyakorlat résztvevőjét tespedéséből felrázzák és új kedvet ébresszenek benne a vallási gyakorlatok buzgóbb elvégzésére. Évenként 1-2 szentgyakorlatot szoktak tartani.

A szentgyakorlat is napirenddel van ellátva. Ez a napirend abban különbözik a megszokottól, hogy napi többszöri elmélkedés van fölvéve, melyet nem a megszokott spirituális tart, hanem új, beszédei alapján kevésbé ismert áldozópap, esetleg teljesen idegen is, naponként többször adatik alkalom az imádságra, az olvasó imádkozását esetleg elő is írják és a pietisztikus gyakorlatok közül többet végeznek. A szentgyakorlatot gyónás és áldozás fejezi be s iparkodnak a növendékkel olyan erős elhatározásokat tetetni, amelyek egy ideig buzgóságát ébren tartják, úgy hogy jámborsági gyakorlatait és egyéb kötelességeit nem lanyhán, hanem serényen, nagyobb kedvvel végzi.

A növendékkel a szentgyakorlat kezdetekor megértetik, hogy most kizárólag lelki ügyeivel kell foglalkoznia, üdvösségéről lesz szó, nagy számadást, nagy takarítást kell végeznie, azért mindentől óvakodnia kell, ami ezt a munkát zavarná. S mi zavarná legjobban? Ugyanaz, ami a szentgyakorlatot általában szükségessé tette, a világnak és örömeinek a befolyása. Tehát a szentgyakorlatok ideje alatt a világi dolgoktól teljesen tartózkodni kell, ami úgy értendő, hogy semmi olyas dologgal nem szabad foglalkozni, ami a külvilágot eszébe juttatná és a vele

való értelmi és érzelmi foglalkozást támogatná. A világ csak egy értelemben szerepel az exerciciumban s ez az, hogy rossz és mint ilyentől óvakodni kell. Tehát a növendék nem olvas e napok alatt újságot, nem kap levelet, szüleivel, ismerőseivel nem érintkezhet s a szeminárium területét nem hagyhatja el, még talán a kertbe sem mehet ki.

A másik fontos kellék az egész napi tökéletes hallgatás. Még egymással sem szabad egy szót sem váltani s a pihenés, a felüdülés ideje, is csak szótlán sétában merülhet ki.

Erre az alkalomra a szentgyakorlatok lelki vezetője egészen speciális témákat választ ki, amelyek mind arra vannak hivatva, hogy megértessék, mily rossz a bűn, milyen gonosz a bűnös ember, az igazságos Isten milyen rettenetesen bünteti a vétkezőt s milyen nagy boldogságban részesíti az erényes embert. Az elmélkedések témái tehát: a bűn, a halál, az Ítélet, a pokol és a mennyország; vagy az emberi hivatás, az ember kötelességei Istennel szemben, önmagával szemben. Mindig arra törekednek, hogy a fantáziát rendkívüli módon felizgassák, hogy a hallgatóban a bűnnel szemben undort ébresszenek fel s rábíráják, hogy egész múltjáról, esetleg hiányosan végzett gyónásai miatt is, lelki atyja előtt teljes beszámolót tartson, vagyis hogy **bűntudatát rendkívüli módon fokozzák**. Az elmélkedések nagymestere Loyolai Szent Ignác volt, az ő tanításait követik rendszeresen is, de szentgyakorlatok idején egész pontosan betartják. A szentgyakorlatok olyan érzelmi megrázkódtatásokat idézhetnek elő, hogy némely embernek a jellemét tökéletesen megváltoztatják. Sok bűnös embert tettek szentté a szentgyakorlatok, sok lanyha növendéket buzgóvá, sok felületes, az életet tréfának néző egyént komoly, becsületos polgárrá.

Lássuk eszközeit lélektani jelentőségükben! Az első fontos eszköze az, hogy az embert rákényszeríti arra, hogy önmagával foglalkozzék, hogy lelkét vizsgálat alá vegye, tudatosan végezve azt, amit a lelkiismeret, erkölcsi

tudatunk csak itt-ott végez el. Figyelmeztet a bűnre ott is, ahol eddig nem láttunk bűnt; figyelmeztet a hibák jelentőségére, amelyeken eddig tova siklott a tekintetünk, mert nem gondoltuk meg, hogy a hibák bűnökké nőhetik ki magukat. Rájövünk arra, hogy életünk eddig nem úgy folyt, mint kellett volna; hogy az Istent állandóan megbántottuk, jóságával visszaéltünk s így igazságos haragját zúdítottuk a fejünkre. A képek, melyekkel ezen impressziókat közlik, elrettentők és elszomorítók. Már a színpad is, melyen a szentgyakorlat folyik, csupa komor, lehangoló dekorációval van ellátva. A csönd, mely uralodik, a társak komoly, sőt komor viselkedése, a lelki vezető ünnepélyes hangja, a felidézett képek a pokol iszonyatosságairól, a szentek és szentéletű férfiak aszkéziseiről (csak hogy a bűnt elkerüljék), mind alkalmasak arra, hogy lelkiismeretünk meginduljon, azaz beismerjük, hogy nagyon nagy vétkezők voltunk s egyszersmind rávegyenek bennünket arra, hogy először egy jó gyónással szabaduljunk a vétkektől s azután többé ne vétkezzünk.

A szentgyakorlat mindig kettős céllal dolgozik: egyik a bűntudat felébresztése, másik a bűntől való szabadulás módjának bemutatása. A bűnöst leveri, lesújtja, de nem fosztja meg a megmenekülés reményétől. Ha az első sikerül, ha sikerül a bűntudat felkeltése, akkor a második út, a tisztulás útja már biztosítva van, őszinte, töredelmes bánat, jó erős fogadás és őszinte bűnbevallás következik. Mikor a szentgyakorlatnak vége van, a résztvevők megkönnyebbülten lélekeznek föl, ami egyrészt, de kisebb részben a jó gyónásnak, nagyjából azonban a megfeszített lelki munka és komor, leverő hangulat megszűnésének tulajdonítható. A jelöltek lelkében megmarad ennek a lelki megkönnyebbülésnek az emléke s később mint papok szintén ajánlani fogják a szentgyakorlatot, indítékul hozva fel annak érezhetően üdvös lelki hatását.

Az elmélkedéseknek és szentgyakorlati prédikációknak a papnövendékek életében olyan jelentős szerepe van, hogy mint áldozópapok ezeknek az anyagát, vagy ezek

érzelmi emlékének megfelelő anyagot fognak a szószéken és gyóntatószéken értékesíteni a hívők épülésére.

A szentgyakorlat keretében szerepel a szentmise-hallgatás, az Oltáriszentség látogatása, a lelki olvasmány, a gyónás és áldozás s a jámborság előmozdításának olyan eszközei, melyekről külön is megemlékezünk. Itt csak annyiban érdemelnek említést, mert az elmélkedés hatását fokozzák. Mikor a büntudat erősödött a hallgató lelkében, a templomba vagy kápolnába megy s ott kisírja magát Üdvözítője előtt. A szentmise hallgatás alkalmul szolgál arra, hogy buzgón imádkozzék, eszébe jutván, hogy milyen sokszor elmulasztotta az imádságot, vagy ha nem mulasztotta is el, de lanyhán, figyelmetlenül végezte. Most és ezentúl mindig jól akar imádkozni, hiszen imádság közben érzi, hogy a szíve felbuzdul, hogy meleg indulatok járják át az egész testét.

A szentgyakorlat a jámborság szempontjából felrázza, felfrissíti a növendéket, aki ezen erős impressziók, erős föltételek hatása alatt buzgóbban tartja meg a napirendjét, jobban és lelkesebben tanul, mert ezt is lelkére kötötték s ő megfogadta, hogy kötelességeinek ezentúl mindig pontosan eleget akar tenni, az olvasót többször elmondja, az egyházi dolgok iránt nagyobb tisztelettel viseltetik, tréfát nem űz belőlük, gúnyolódásra nem keres bennük témát; ha valami visszatetszést szül a lelkében, akkor gyakorolja magát az alázatosságban, vagy az engedelmes-ségben, szóval hű akar lenni ahhoz az Esményhez, melyet Jézus Krisztusban az elmélkedés és szentgyakorlati áhítatok szemüvegén át ismert föl, az alázatos Jézushoz, aki engedelmes volt mindhalálig, aki túrt és szenvedett egész életén át az egész emberiségért, tehát ő érte is, mert bűneivel ő is felfeszítette. A növendék lelke a szentgyakorlatok hatása alatt jobban idomul a papi világnézet befogadására, sőt e világnézetnek máris egyik lelkes hívévé vált. Ideális lelkülete van, mert a valóságnak csak egyik oldalát látja, de vájjon megmarad-e idealizmusa, ha reális színben tűnnek fel előtte eszményei s azok földi képviselői? . .

4. Egyéb vallási gyakorlatok lélektani jelentősége.

A növendék napirendjében benne szerepel a mindennapi szentmise hallgatás. Tudja, hogy az Egyház híveinek előírja a vasár- és ünnepnap szentmise hallgatást, de a mindennapit nem. Épen ezért kezdetben terhes, különösen azért, mert az egész mise alatt térdelnie kell, később megszokja, majd az elmékedések hatása alatt átalakul a szentmise hallgatásról való fogalma s ott nagyobb buzgóságot tanúsít, majd ezt is megszokja s a régi buzgóságnak már csak a külső jelei maradnak meg teljes épségben, de a belső jámbor lelkület intenzivitásában csökken. A papnövendék nemcsak a misehallgatásban, hanem a mise-szolgálatban is részt vesz. Ez utóbbit a növendékek komoly áhítattal végzik s rendszerint nem elégszenek meg a köteles feleletek elmondásával, hanem külön is imádkoznak imádságos könyvből vagy az olvasót mondják. Előttük a szentmise több, mint a közönséges hívő előtt. úgy azok, mint ők is hiszik, hogy a mise alatt a pap a kenyeret és bort Krisztus testévé és vérévé változtatja át, tehát a mise egy részében maga Krisztus van jelen az oltáron, de a papnövendék előtt több a Krisztus, mint a közönséges hívő előtt. Ő Krisztust az elmékedésekből ismeri, azok csak a hittan tanulásának emlékezetéből. Mikor a pap kettőtöri az ostyát, őt szent borzongás futja át, mert naiv felfogásában azt hiszi, hogy magát Krisztust éri valami sérelem, vagy ha erről a téves hitéről később le is tesz, mégis benne marad annak a kellemetlen érzése, hogy a széttörés kemény ropogása nem illik azokhoz a gyöngéd érzelmekhez, melyek az egész aktus alatt a lelkét betöltötték. Ha a pap lassan, méltóságteljesen, áhítattal miséz, akkor örül, mert a szent ügy méltó kezelésben van, ellenkező esetben bántja és lelkét sérti a kapkodás és áhítat nélküli miseledarálás. Aggódva figyel, hogy a pap gondosan összeszedte-e az ostyamaradékokat, mert hite szerint az ostya minden porcikájában ugyanaz

a Krisztus van jelen s vigyáz, hogy a kehely kiürítésekor a borból valami félre ne folyjon. A miseszolgálatot szívesen teszi, az elmélkedésből tudja, hogy ez angyali szolgálats mint egykor az evangélium tanúsága szerint az angyalok szolgáltak az Urnak, ugyanúgy szolgál ő is most neki. Ha pedig a padban hallgatja a misét, akkor egész külső megjelenésében a komolyság és tisztelet benyomását kelti, szemeit nem fordítja a nép felé, hanem térdelve imádkozik az imádságos könyvből, vagy az olvasót mondja. A mise egyes részeit figyelemmel kíséri s Urfelmutatáskor felidézi a lelkében a hitet az átváltozásban. Az egész mise erősíti a növendék jámborságát, mert erősíti a hitét a vallás legnagyobb dogmáinak egyikében és cselekvésére is befolyással van. A mise alatt sokat imádkozik s a napi szükségletek itt szerepelnek. Mivel pedig egy fél óra alatt idő jut más célra való imádkozásra is, imádkozik hozzátartozóin kívül a purgatóriumban szenvedő lelkekért, amivel tudattalanul másvilági hitét erősíti meg, imádkozik Szűz Mária és a szentek tiszteletére, akiknek alakjával az erkölcsiségnek és erényességnek egy-egy monumentuma van összeasszociálva. így válik a szentmise az elmélkedés támasztékává és a vallásos áhítat megerősítőjévé.

A mise alatt úrfelmutatáskor van a templomban a legünnepélyesebb hangulat. Ezt Payot írja le Az akarat nevelése c. könyvében s rámutat arra, hogy menyire alkalmasak olyankor a külső momentumok a vallásos áhítat felélesztésére. Azonban fontos megkülönböztetést kell itt tennünk. A papnövendék és a közönséges hívők úrfelmutatási áhítata közt nagy különbség van. Míg az utóbbiakra inkább a külső jelenségek bírnak mozgató erővel, addig a papnövendékre a külsők jelentéktelenebb hatásán kívül főleg annak az elgondolása és átélése bír nagyobb hatással, ami az oltáron történik.

A papnövendék azért térdel az egész mise alatt, mert az oltárszekrényben, a tabernákulumban számára Krisztus van jelen, nem jelképileg, hanem lényegileg;

úrfelmutatáskor azért borul le a padra, mert a pap az ostyát és a bort Krisztus testévé és vérévé változtatja át. Az oltáron jelenlévő Krisztus a papnövendék legmélyebb áhíthatának a tárgya.

A papnövendékek naponta elmennek, esetleg többször is, a templomba a legméltóságosabb Oltáriszentség imádjására. Olyankor mennek, amikor a templomot igen kevesen látogatják, vagy senkisé, mert az Oltáriszentség imádjásának legfőbb kelléke a csönd. Az érzékeket nem szabad izgatni semminek, akárcsak az elmélkedésnél, hogy a lélek annál zavartalanabban folytathassa belső reflexióit. Az Oltáriszentség imádjása nem is egyéb elmélkedésnél az Oltáriszentség előtt, de olyan elmélkedés ez, melyben állandóan Krisztushoz beszélnek, melyben a tabernákulum mélyét úgy tekintik, mintha Krisztus csakugyan ott volna, csak éppen az érzékek előtt volna elrejtve. Nem baj, ha az érzéki megismerés hiányzik is, a növendék hite mindent pótol. Hitében megerősítik azok a páratlan művészettel megírt „Látogatások”, melyek Ligouri Szent Alfonztól erednek. Azt lehetne mondani, hogy ezek a Látogatások játszanak az emberi értelemmel, annyira kihívók és annyira merész hangon vannak írva. Egyikben pl. azt mondja Ligouri Alfonz, hogy a keresztes lovagok elmentek a Szentföldre és háborút, nyavalyát és más küzdelmet vállaltak magukra csak azért, hogy az Üdvözítő szenvedésének a helyéről emléket hozzanak magukkal. Balgaság! Nem kell a Szentföldre mennünk, hiszen ott csak volt a Krisztus, de itt, oltárainkon mindig jelen van, jelen van éjjel-nappal s bármikor bárki megközelítheti őt. Miért nem fordulunk tehát ő hozzá, miért nem dicsőítjük, miért nem kérjük, hogy segítsen bennünket életpályánkon, valamely baj elhárításában, valamely akadály megszüntetésében; miért nem adunk neki hálát azon örömkért, melyekben részünk volt, hiszen ő tette mindazt s azért tette, hogy magához édesgessen bennünket. Kaptál a mai napon egy kedves levelet? Miért nem sietsz hát Krisztushoz neki hálát adni? Nem kell

messzire menned, itt van az Oltáriszentségben, nézd szívére mutat s azt mondja, hogy ez a szív egészen a tiéd, a tiéd volt akkor, midőn érted szenvedett, a tiéd most is, mikor szüntelen a te üdvödért és boldogságodért dobog. Menj hát hozzá, beszélj Üdvözítőddel, mondd el neki bánatodat és örömet egyaránt, beszélj hozzá bizalommal, mint a fiú szokott az atyához, vagy mint jóbarát a jóbaráthoz, tárd ki előtte a szívedet s mondd te is: Uram szívemet adom én is a te szívedért, mindent Neked adok, mert Te is egészen nekem adtad magadat. Tiéd vagyok Uram, rendelkez velem, Te tudod, hogy mi válik lelkem üdvére s add azt s amit az én balga elmém jónak talál, de Te tudod, hogy nekem rossz, tartsd azt távol tőlem, öld ki szíveből annak kívánságát, mert én csak Neked akarok szolgálni s csak Téged akarlak szeretni! Uram, bűnös vagyok, de mint a tékozló fiú én is lelkem rongyiban Hozzád vágyódom, átölelem a térdedet s így kiáltok fel: Atyám vétkeztem, bocsáss meg méltatlan fiadnak.

Uram Jézusom itt vagy közel, odamegyek Hozzád, átkarollak s mint Jákob az angyalt én sem eresztelek el addig, amíg meg nem áldasz, amíg meg nem ígéred, hogy megbocsátasz, hogy fiadnak fogadsz el újra.

Ilyenféle gondolatokkal és érzelmekkel térdel a papnövendék az Oltáriszentség előtt. Jézus érzéki lény lett előtte s azzal, hogy érzékiségére céloz, nyugtatja meg leginkább a saját lelkét, hogy hisz valóban az Oltáriszentségben. A realitás legnagyobb foka a naiv elme előtt az érzékeink alá eső realitás s a növendék úgy viselkedik, mintha a testies Krisztus előtt térdelne, csakhogy elegendőképpen reprezentálja a hitét. Pedig a hit épen abban rejlik, hogy szellem az a Krisztus, mert ami az Oltáriszentségben érzékies, anyagi, az csak egy darab ostya. De ennek az érzékies képekben jelentkező hitnek nagyobb a gyakorlati jelentősége. És ez az, ami itt fontos. Ha ezt belátjuk, akkor egyszersmind azt is megértjük, hogy a papnöv. vallásosságának miért az Oltáriszentség a legfőbb tényezője. Igazában azt lehet mondani, hogy az a növendék,

aki legbuzgóbban imádkozik az Oltáriszentség előtt, az erkölcsiségében is a legkiválóbb a papi eszményvilág szempontjából.

Azt a Jézust, akiről az Oltáriszentségben a papnövendék azt hiszi, hogy hallja, amit ő mond előtte, hogy válaszol is rá, hogy látja őt s lelkiségével egészen hozzákapcsolódik, mert szereti, támogatni akarja stb., a papnövendék beavatja egész lelki világába, önmagát leleplezi az Oltáriszentség előtt, hibáiért megrója önmagát, erényeiért megdicséri önmagát, jövő szándékai tisztaságát ellenőrzi önmaga s mindezt Jézusra vonatkoztatva teszi, mintha Jézus tenné, mintha Jézus várná el ezen nyilatkozatokat tőle, mintha Jézus ellenőrizné, hogy igazán őszintén bevall-e mindent. íme az erkölcsiség nemesedése, finomodása egyfelől, másfelől a vallás eszményei direkt hatásának elgondolása az előbbi okául. Itt jut a vallás lényegének legteljesebb kifejlődésére, épít, tökéletesít, a lelki életet mélyíti, az erkölcsiséget emeli, a lélek érzékenységét a végletekig fokozza s mindezt úgy tünteti fel, mintha Jézus maga okozná, mintha ő maga csinálná mindazokat Az Oltáriszentség előtt térdelő papnövendékben az érzelmek szuggesztív emelése olyan fokot érhet el, hogy a növendék érzi a melegségét, felbuzdulását s ezt az isteni kegyelem direkt hatásának tulajdonítja. Az a kapcsolat, melyet az elmélkedés teremtett a növendék és Krisztus között, az Oltáriszentség látogatásai révén lesz intimebb, az élet apró részleteire kiterjedő, úgy, hogy a növendék ennek a Krisztusnak az állandó felügyelete alatt él, az élet anyagi és szellemi vonatkozásaiban mindig hozzá fordul.

Tehát a papi világnézet szempontjából azért fontos az Oltáriszentség látogatása, mert 1) erkölcsiségre nevel, 2) ezt az erkölcsiséget minden ténykedéstől megkívánja, 3) magát Krisztust tekinti a legfőbb ellenőrzőnek és 4) Krisztust közelebb hozza a növendék

érzelmi világához, aki elsősorban nem az igazságos bírót, hanem a támogató, segítő jóbarátot látja benne. A lélek tisztul, bűntudata fokozódik, érzékenyebb a kísértésekkel szemben, de egyszerűsrimd a bizton reménykedők nyugalmát és önbizalmát is bírja. Ezt a hangulatot, az Istennel való közvetlen összeköttetés tudatát felébreszteni, mely a szentek és misztikusok lélektanában felfokozódva olyan nagy szerepet játszik, s amely minden igaz vallásosságnak leglényegesebb kelléke, a hatásosabb prédikációk is célzózzák, ilyeneknek minősíthetők az emberi lélek nagy ismerőjének és tapintatos befolyásolójának, Prohászka Ottokárnak, némely beszédei. Ezekben is, akárcsak az Oltáriszentség előtti elmékedő imádságokban háttérbe szorul, kiesik a közvetítő, a pap nem diktál, a pap csak vezet, Istenhez vezet, aki majd elsegíti a hívőt ennek az életnek a rögös, küzdelmes útján.

A növendék lelki életének középpontja lassan-lassan Krisztus lesz. O irányítja, lelkesíti, befolyásolja, a rossztól visszatartja, a jóra elvezeti s a növendék ezen a szemináriumban megismert Krisztuson át nézi a világot. Ez a szemináriumi Krisztus az, akinek legfőbb életcélja az egyházat fenntartani, megerősíteni és fejleszteni, tehát mindazt, ami ennek érdekeit sértené, lerontani, elpusztítani, megsemmisíteni. Ez a Krisztus egy szerető szív, szeret, emel és fejleszt, de megtorolja azt, ami útjába áll. Ennek a Krisztusnak a pápa földi helytartója, a püspökök hatalmának legfőbb részesei, az áldozópapok leghűbb szolgálói, mert ezek mind az egyedül üdvözítő hitért fáradoznak, tehát Krisztusban ezeket kell megbecsülni. A pápáért mindent meg kell tenni, politikai hatalma csak növelné egyházi hatalmát, tehát abban is támogatni kell; rendeleteit, még a látszólag egyszerű dolgokra vonatkozókat is pontosan be kell tartani, ami ellene van, azt kárhóztatni kell, ami segíti, azt előmozdítani; az indexre kerülő könyveket és a rossz sajtót letiporni, a jó sajtót, azt, amely a papság érdekeit előmozdítja, támogatni kell.

Ez a papi világnézet vázlatja, ennek hívévé nevei a szeminárium a növendéket. És nevei, azaz nemcsak az értelmére hat, hanem érzelmi világát ejti birtokába és a lelkiismeretét foglalja le magának. A növendék tisztán, bűn nélkül akar élni, mert így lesz Krisztushoz hasonló és büntudata az egyház érdekeire is kiterjed. Hogy az egyház minő szerepet tölt be életfelfogásában, azt leginkább az a megítélés mutatja, melyben áldozópap korában részesül. Ha a szexuális bűnnel vétkezik, akkor ugyan megszólják, de megbocsájtják neki, ha azonban az egyház vagy hit ellen vétkezik, akkor büntetés éri. Mindent az egyházért — ez marad a jelszó.

A következőkben még azon főbb eszközök lélektani hatásáról kell szólanunk, amelyek az eddigieket hathatósan támogatják és a lelki fejlődésnek egyrészt a homogenitását biztosítják, másrészt tartalmát növelik s annak intenzitását fokozzák. Ilyenek a lelki olvasmány, a gyónás (lelki vezető) és áldozás.

A lelki olvasmány a szeminárium mindennapi feladatai közé tartozik. Kb. $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ órát szentelnek naponként arra, hogy a szentek életéből vagy más lelki épülésre szánt könyvből olvassanak. Egy olvas fel hangosan, a többi figyelemmel hallgatja. A figyelmet a teljes csend és mozdulatlan viselkedés külsőleg biztosítja. A lelki olvasmány arra szolgál, hogy a tanulás vagy szórákozás által elvont figyelmet ismét ráterelje arra, hogy itt erkölcsi tökéletesedésről van szó s erről sohasem szabad megfeledkezni. A szentek élete szolgáltatja a konkrét példákat arra nézve, hogy az aszketikus élet hősokeket teremt, már tényleg teremtett, tehát nem tartozik a lehetlenségek közé, amit tanítanak s hogy ezek az emberek rendkívüli boldogságra tettek szert. Olyan szép és megkapó sorokban magasztalják a szentek erényeit, hogy az ifjú közben azon gondolkodik, hogy bárcsak olyan lehetne Ő is s eszébe jut, hogy mennyire is félreismerte ő eddig az ember igazi célját és létének jelentőségét. A Szent ideálképen jelenik meg előtte s így marad számos más

tényezővel együtt a középkor erkölcsi világnézete a számára irányadó.

A gyónás a szemináriumban egyrészt gyakorisága által különbözik a közönséges ember gyónásától, másrészt azon körülményben, hogy a gyóntató pap nemcsak egy esetben ítélkezik a gyónó lelki állapota fölött, hanem mivel ugyanazon ifjú hosszabb időn át keresi őt fel, annak lelkét közvetlenebbül kezeli, mert ismeri. A gyóntató a növendékek egyik legfontosabb lelki vezetője. Arra törekszik, hogy bizalmat keltsen maga iránt, hogy a növendék bevalljon neki mindent, nemcsak azt, ami szigorúan a gyónás tárgya, hanem olyan gondolatokat és érzelmeket, amelyek jövő életpályájára fontossággal bírnak. Tehát hogy van-e igazán kedve a papi pályára, nem gondolkozik-e úgy, hogy most ugyan megteszek mindent, de majd eljön az idő, midőn több szabadságom lesz s akkor kényelmesebben rendezem be az életemet; nincs-e kényszerűségből a szemináriumban; társaival nem alkot-e valami bűnös klikket; nem táplál-e lelkében titkos vonzódást erotikus tárgyak iránt; nem szeret-e olvasni olyan újságokat és könyveket, amelyek az anyaszentegyház ügyének ártanak stb. Aztán még konkrétebb formába foglalja az elmélkedések tanulságait, kinek-kinek a lelkületéhez mérten utasításokat ad, buzdít, bátorít a nehézségek elviselésére, több türelemre és még nagyobb alázatosságra iparkodik a rábízott lelket szoktatni, ha kell, rábírja, hogy jelentse be előljárójánál a szemináriumból való kilépését, vagy azt, hogy társai egyikét-másikat je- - lentse fel ezért vagy azért a rossz cselekedetéért és iparkodjék a növendék még a bocsánatos bűnöktől is óvakodni. A lelkiatya gondoskodik arról, hogy a szemináriumban olyan bűnök el ne harapózzanak, melyek megfertőztetnék a szeminárium szellemét, mert ha ilyent meghall, a föloldozás megtagadásának fegyverével kényszeríti a növendéket arra, hogy az előljárónak azonnal jelentést tegyen.

A növendék a gyónásra gondosan készül s a sok

elmélkedés alkalmassá tette már a lelkét arra, hogy a bánata és erős fogadása őszinte legyen. Hogy a sokszori visszaesés el ne keserítse, gondoskodnak arról, hogy a Kempis könyvének intelmét megszívelje: csak egy bűnt iparkodjék egyszerre, ha mindjárt hosszú idő küzdelmes-ségével is kiirtani s idővel nagy tökéletességre és nagy életszentségre tesz szert. Visszaesés természetesen így is fordul elő, de a lelkiatya éber szemmel kíséri ezt "és iparkodik a gazt kigyomlálni, hogy nagyon el ne burjánozzék s esetleg más bűnököt is vonjon maga után, melyek súlyosabbak a meglevőknél.

A szemináriumi gyónás lélektani jelentősége a már említetteken kívül főleg abban áll, hogy a növendéket ez is hozzászoktatja ahhoz, hogy benső ügyeiben is mástól függjön, hogy legintimebb dolgait, elhatározásait, terveit idegen beavatkozás irányítsa. A függés érzelme nevelésének ez a leghatásosabb eszköze. Persze ennek sikeres megtörténte a növendék részéről bizonyos hozzávaló dispoziációt tételez fel. Vannak növendékek, akik ellen kifogást emelni nem lehet, de zárkózott természetűek, begombolkoznak s nem mondanak el olyant a gyónásban, amit okvetlenül nem kell elmondaniok. Mások, csacsogó, közlékeny természetűek, mindent elmondanak, nemcsak azt, amit magukon tapasztaltak, hanem azt is, amit másokon észleltek. Ha ezek még hajlíthatok is, akkor nemcsak saját egyéniségük, hanem társaik egyéniségének nevelése szempontjából is kitűnő kormányzati alanyokká válnak. Titkos vagy eltitkolt eseményeket rajtuk keresztül tudnak és torolnak meg. Ugyanezt mondhatjuk azokról a kihallgatásokról, amelyeket némely szemináriumokban a spirituálisok tartanak. Ezek 1-2 órás beszélgetések is lehetnek. A növendékek saját magukról, de egymásról is nyilatkoznak. Más beáurulása a barátságának szemináriumi fogalmazása alapján látszik erkölcstelen jellegét elveszíteni. Minden, a szeminárium céljaival ellenkező barátságot, még ha jelentéktelenebb dolgokról van is szó, cimboraságnak minősítenek s a denúnciacióról úgy

beszélnek, mint erkölcsi kötelességről. Különösen nagy mértékben fejlődött ki a denunciáció a jezsuitáknál. Jó-hiszeműleg, kötelességtudásból teszik.

A gyónást az áldozás követi. Újabban nemcsak gyónás után, hanem azonkívül is áldoznak a növendékek, némelyik naponta, aminek megvannak a maga előnyei, de hátrányai is. A lelkiatya mindenesetre figyelemmel kíséri, hogy kik áldoznak gyakrabban s ezt a növendékek tudják. Mivel pedig elismertetés szempontjából nem akar-nak társaik mögött maradni, könnyen rászoknak arra, hogy olyankor is áldozzanak, amikor nincsenek a kegyelem állapotában. Ez lesz a melegágya annak a későbbi jelen-ségnek, midőn áldozópap korukban halálos bűnnel ter-helten miséznek, aminek igen komoly lelki következmé-nyeiről később emlékezünk meg. Kétségtelen, hogy a jó-szemű szemináriumban a növendékek többsége vigyáz arra, hogy halálos bünt ne kövessen el, hogy nyugodtan mehessen áldozni. Itt legfeljebb az történik, hogy a gya-kori áldozás könnyen sablonná válik, ami az áldozás lelki gyümölcseinek kárával jár és ami nem történhetik meg a ritkábban előforduló áldozásnál.

Ezeknél a növendék előre készül, mint valami nagy és ünnepélyes jelenségre. Urát és Üdvözítőjét várja már előző este, aki lelkébe szállani készül s gondolatait az foglalja le, hogy méltóképen fogadja. Vele foglalkozik, azon tépelődik, hogy mit is fog neki mondani, mit fog tőle kérni, hiszen az ég és menny ura jön hozzá. Az Oltáriszentség előtti imádságait most ismétli, hitet és alázatosságot ébreszt magában; hitet, mert erősen hiszi, hogy a parányi ostya színe alatt maga Krisztus száll a lelkébe és épen ezért alázatosságot is, mert hozzá, a föld porához, a sokat bűnözött emberhez tér be az Üdvözítő. Igaz, hogy az Üdvözítő együtt volt vámosokkal és pénz-szedőkkel is, tehát olyanokkal, akiket a zsidók bűnös élet-módjuk miatt megvetettek, de mégis, hogyan érdemli ő meg, hogy Krisztus őhozzá is betérjen? Mivel fogja meg-hálálhatni ezt a végtelen jóságot? Szeretettel, ha Üdvözi-

tője ennyire szereti őt, miért ne szeretné o is viszont s hogyan mutassa meg máskép szeretetét, ha nem úgy, hogy erkölcsös és erényes életet iparkodik élni, hogy engedelmeskedni fog előjáróinak, hogy szenvedélyeit leküzdji, hogy főleg lelke szeplőtelen köntösére vigyáz, hogy azt folt és piszok ne érje, tehát érzékeire ezentúl kettős gonddal ügyel, szemeit szigorúan megfűkezi stb. Szóval az áldozással kapcsolatban nagy érzelmi tónusok melegében újra felélednek azok a jószándékok, melyeket az elmélkedésekben tett fel magában s újra meg újra Krisztushoz fordul, aki ezen szándékai megvalósításában a leghathatósabbban támogathatja. íme így válik a gyónás és áldozás az eddigi tényezőkkel homogén lelkihatású tényezővé a papi világnézet kialakításában. Hogy az autoszugesztiónak milyen tág tere nyílik itt, azt csak az tudja, aki e jelenségeket végigélte s azután tudatos reflexió tárgyává tette. És ez pszichológiai szempontból figyelembe veendő, mikor a kegyelem hatásainak lélektani megmagyarázhatatlanságát emlegetjük.

IV. Intellektuális nevelés. A theologiai tanulmányok lélektani jelentősége.

A szemináriumban tulajdonképpen nincs tisztán intellektuális nevelés. Másutt sincs, hiszen még a matematika tanítása is, ha egyébbel nem, logikai érzelmekkel jár, de némely tantárgy pl. a filozófia, történelem, egyenesen felébreszt bizonyos érzelmi állapotokat. Mikor azonban a theológiánál ezektől megkülönböztetőleg is hangsúlyozzuk azt, hogy nem tisztán intellektuális jellegű, akkor azt akarjuk mondani, hogy az erkölcsrel, erkölcsi céllal szorosan össze van kapcsolva olyannyira, hogy a theológia ma alig minősíthető többnek a szemináriumban, mint a már megkezdett nevelési munkának bizonyos tudományos (intellektuális) tartalommal való betetőzésének. Megjegyezzük, hogy itt a tudományos szót a szeminárium nyelvhasználata értelmében vesszük, mert még kétséges, hogy amit tudomány címen ott előadnak, valóban megállja a helyét az elfogulatlan gondolkozás előtt.

A theologiai tanulmányok legfontosabbika, a dogmatika, azt célozza, hogy 1) a növendék a hitet a maga teljességében megismerje; 2) tudományosan ismerje meg, azaz képes legyen megvédelmezni; 3) egészen magáévá tegye olyan célzattal, hogy attól sem ő maga nem tér el,

sem híveit eltéríttetni nem engedi, mert mindig legszen-
tebb ügyének tekinti. A dogmatika nemcsak felsorolja a
dogmákat, hanem azokat bele is illeszti az okét megillető
tudományos keretbe. Ami a növendékben megütközést
kelt, az a latin nyelv használata. Sohasem fogja tudni
megérteni, hogy a dogmatikát is, de főleg a többi theo-
logiai tudományt miért nem tanulhatja anyanyelvén.
Mikor ugyan metafizikai jellegű magyarázatok következ-
nek, akkor belátja, hogy könnyebb azt latin nyelven meg-
tanulni és elmondani, de itt sincs kizárva a magyarra
fordítás lehetősége. Az idegen nyelven való tanulás azt
is eredményezi, hogy sohasem érti meg a szöveget any-
nyira, mintha anyanyelvén tanulná. A dogmákat megéri,
amennyiben azok tartalmáról van szó, de a hozzájuk
fűzött magyarázatok és fejtegetések éppen az idegen nyelv
miatt nem válnak vérévé.

Van azonban a dogmatikának egy olyan tulajdon-
sága, melyet a papnövendék elsajátít, természetévé tesz
s amelynek káros befolyása jelentkezik egész élete
folyamán.

A kath. dogmatika az abszolút értékek tudománya
a kath. erkölcsan főbb szabványaival együtt. Míg a pro-
testáns dogmatika alapelvénél fogva, mely szerint „a
dogmák nem szabványok, hanem a hívők lelkében élő és
folyton fejlődő nézetek” s „véglegesen megállapított egy-
házi tanról nem beszélhetünk” igen szelíd tudomány,
mert a sokféle vélekedésnek meglehetősen tág teret nyújt,
addig a kath. dogmatika az abszolút Ítékezés tudománya.
Az egyház tantételei csalhatatlan igazságok, mert csal-
hatatlanok az egyetemes zsinatok s az ex cathedra tanító
pápa, ezen tantételek kreálói, tehát akarva-nemakarva
hinni kell őket, mert aki nem hiszi, elkárhozik. Egy tudo-
mány sem hangsúlyozza annyira az egyház csalhatatlan-
ságát, mint a dogmatika. Mi ennek a gyakorlati követ-
kezménye? Az egyház csalhatatlanságában való hit könnyű
befogadására az elmélekedések már előkészítették a talajt,
a növendék hisz ebben a dogmában. Abban is hisz, hogy

az egyház által előadott dogmák igazak. Tehát itt találkozik az életben olyan tételekkel, melyek ránézve abszolút bizonyosak s melyek épen abszolút jellegükkel minden emberre nézve az igazságot képviselik. A tévedések ellen küzdeni emberi kötelesség. Különösen kötelesség ezt megtenni akkor, midőn olyan nagy értékekről van szó, mint aminők a hit tételei. Tehát a növendék felteszi magában, hogy küzdeni fog a tévelygés ellen s a harcos, nyugtalan, megértésben szegény egyháznak így alakulnak vitézkedő fiai. Ezek jóhiszeműleg harcolnak, ilyen szellemenben nevelték őket s ez vált meggyőződésükké. Itt az egyén eljárásáért igazán jórészt a kollektivismus felelős. Tanáruk is abszolút módon ad elő, maga a könyv statuálja az eretnekeket s mivel a dogmák vagy «tudományos megalapozásuk vonatkozásba kerül a pozitív tudományokkal, a filozófiával, más vallások tanításaival: ezekről is igen könnyen ítéleznek s ezek az ítéletek lesújtók azokra. A; vallásnak társadalmat széttagoló, az embereket egymástól? elkülönítő, elidegenítő jelentősége a dogmatikában központosul s ezt a szellemet többé-kevésbé a növendék is elsajátítja.

Ha a filozófiát külön tanítják, akkor ott, ha nem, akkor is a dogmatika keretén belül okvetlenül kitűnik, hogy a k ö z é k o r n a k az a gyönyörű szintézise, melyet scholastikus filozófiának nevezünk s melynek kultúr-történeti jelentőségét még ma sem méltatták eléggé, még ma is teljesen irányadó, mert a vallás szolgálatába szegődött s a vallás, a kath. vallás konzervatív, tehát a hozzája tartozó filozófiának is meg kell maradni. A filozófia, mely modern formájában olyan türelmes és mindent méltányoló, megértő, itt a szemináriumban valóságos dogmatika; midőn a scholasticizmusról van szó, nincs ellenmondás, minden egyéb gondolat csak butaság, korlátoltság, így vált Kant a kath. pap szemében királyhegyi kuruzslóvá. Megjegyzendő, hogy a növendékek jórészt ezen az állásponton is vannak, hiszen a dogmatika nem teremt hitet, már hívő lélek fogadja azt be s épen mivel

már hisz és tudja, hogy a skol. filozófia az az egyetlen filozófia, mely a hitnek támaszául szolgál, készséggel elfogadja s minden másirányú elmélkedést anathémával sújt. Sújt és fog is sújtani. A szeminárium érzelmi és akaratit nevelése már teremtett hitet, amelyet a dogmatika csak tudományos formában ad elő s ez a hit megköveteli a maga jogait. Eleven erő, mely a támogatóval szövetkezik, az ellenséget pedig letiporni igyekszik. S itt sokszor elég a látszat is. Csak messziről legyen valami a hittel ellenkezésben, már feltámad a megsértett fenevad s védekezésre és támadásra egyaránt kész. Pajzsot és kardot ragad a hit, amint arra a magyar papi szellem egyik legsajátosabb szellemi produktuma, a Magyar Kultúra, minden számában igazolást nyújt. S a támadás elég könnyelmű, mert a hívő biztos adatok birtokában gondolja magát. A harcos egyházat a dogmatika neveli s ebben van a dogmatikának a társadalmi s állami jelentősége. A dogmatikából tanulják meg a növendékek, hogy szellemi fölénytel tekintsenek a tévelygők nagy tömegére, nem gondolván meg, hogy az az érzelem nem azokat illeti meg sohasem, akik az igazságokat elsajátítják, hanem azokat, akik az igazság felkutatásának hosszú és küzdelmes útját végigcsinálták, íme ez magyarázza meg, hogy alig hagyja el a növendék a szeminárium küszöbét, bátran neki fog s komoly és hivatásos tudások kutatásait bírálja nem a tudomány módszerével, hanem azzal a kényelmes eljárással, mely az eredmények összehasonlítása révén adódik. Neki könnyű a fejlődés törvényéről beszélni, a dogmatika megmutatta az utat, hogy meddig szabad elmenni.

És itt néhány szót a kath. papság nem theologiai munkásságáról. Rendszerint, akik nem így tesznek, azok csekély számú kivételek, a modern tudományt csak apoloágiái szempontból értékelik, vagy hacsak lehet, az apoloogia szolgálatába állítják, de mindenesetre a dogmatika által megköötteknek érzik magukat. A dogmatika megmutatja, hogy a kutatás eredményei mikor és meddig nem ellenkeznek a hittel, tehát előre

tudatják, hogy minek a bizonyítására és minek a cáfolatára kell előre adatokat gyűjteni. A kath. tudós, ha öntudatos vallási életet él, tehát elsősorban a kath. pap a profán tudományok terén előre disponált lelkülettel fog ahhoz a munkához, amelyet az összegyűjtött adatok és kellő, vagy legalább is ilyeneknek látszó megokolások alapján, elfogulatlan tudományos munkának fog deklarálni. Ezért siralmas a katolikus tudományosság, mert készülhet a legnagyobb jóhiszeműséggel, egy zseniális elme legnagyobb fáradságával szigorúan tudományos keretek közt, az elfogultságot nem fogja nélkülözni.⁵ Nem mindig evidens ez az elfogultság, néha a művön magán meg se látszik könnyen, de ott van az írójának a lelkében, aki talán szintén nem tud róla, de ez esetben tudattalanul él benne. Gondoljunk csak a kath. anthropológiára, filozófiára, fejlődéstanra, szociológiára stb. A vallás és tudomány pszichológiai összekapcsolódásának ez az egyik jelentősége. A másik az, hogy a teológiát sértő tanok megérlelődésének és kifejlődhetésének kerékkötője.

A kath. tudományos papságnak ez a jelszava: „Semmiféle bebizonyított igazság elől nem zárkozunk el.” S ez igaz is. De nem ezen fordul meg a tudomány sorsa. Egy szerencsés ötlet, egy munkabíró elv, egy hipotézis átalakíthatja, fejlesztheti a tudomány képét. A hipotézis meg nem igazság, esetleg századok indukciója, empirikus adatai teszik azzá. Ha nem igazság, s még nem is bizonyítható, akkor nagyon könnyen megtámadható. Megtámadják, ha a vallás tantételnek bevett és merev értelmezésével ellentétben látszik lenni. Pedig az új elvnek óriási jelentősége pusztán tudományos szempontból tekintve, már mutatkozik. Az összefogó, együttes kutatás óriási mértékben emelné vele a tudomány nivóját. De nem, bizalmatlanul, sőt ellenségesen fogadja a kath. teológiai tudományosság és ahelyett, hogy fejlesztésével hozzájárulna ahhoz, hogy véglegesen meg lehessen állapítani igazi érté-

két, kifejlesztésének útját iparkodnak vágni. Vagy nem úgy védekeznek az egyházi körök még manapság is a Galilei esettel kapcsolatban, hogy Galilei nem tudta tanítását bebizonyítani? Nem félreismerése ez a tudomány fejlődésének? Persze a dogmatika mindent bizonyít, a formális logika szempontjából nem lehet kifogást emelni ellene, de vajjon ez a logikai munka helyes tartalmat jelöl is? A növendékkel megtanítatják, hogy tantum valent dicta, quantum arramenta s kézzelfoghatólag illusztrálják neki a skolasztikus filozófiával és dogmatikával, amit a növendék más tudományos tételeknél is kritériumul tekint. A dogmatika nem tanítja meg a növendéket arra az igazságra, hogy az igazság épen a tévedések labirintusából nőheti csak ki magát s az emberi vélekedések mind komolyan veendő és tárgyalandók, ha emberileg igazsághoz akarunk jutni. Neki az igazság adva van, hiszi ezt s ez a hit erősebb minden tudományos meggyőződésnél. Az igazság csak Istennél van s az ő egyházában, a kath. egyházban, a többi, ami ezzel ellenkezik, az igazságon is kívül áll. Jól mondja John Stuart Mill: „Ha a nehézségi erő elismerése emberi és főleg magánérdekeket sértene, bizonyára már régen akadtak volna tudósok, akik vállalkoztak volna annak kimutatására, hogy ilyen erő nem létezik.” Ehhez csak azt tesszük hozzá, hogy az emberi érdekek közt a vallás az embernek legnagyobb érdeke s elsősorban a papoké. Mivel pedig egy felekezetben sem fejlődik ki annyira az abszolút Ítékezés a vallási és vallással összefüggő dolgokban, mint a skolasztikus filozófia és dogmatika szelleme révén a kath. papságban, elsősorban ezek fognak vállalkozni arra, hogy minden erejükkel szembeszálljanak olyan tudományos törekvésekkel, melyek a vallásukat sérteni látszanak. Pedig kétségtelen, hogy a tudomány és vallás céljai nem azonosak . . . Melyik irány erősebb a papokban: a tudományos-e vagy vallási? Erre a kérdésre minden papnak a saját lelkiismerete felel, de ha a nevelési előzményeket tekintjük, nem kételkedhetünk, hogy a

vallásé marad a győzelem. Mit adhat a tudomány a valláshoz képest? Semmit. A vallás ellenben nyugodt, derűs világnézetet ad, melynek útjai az erkölcsiség szép tényeivel vannak feldíszítve és boldoggá teszi azt, aki követőjévé szegődik. Vagy nem mindenkit tesz boldoggá? Erre a kérdésre az aposztaták pszichológiai rajzával kapcsolatban felelünk.

A dogmatika mellett az erkölcsan a főtudomány. Ennek bevezető ajánld sorai szintén az érzelemhez szólnak. Az erkölcsanból a papnövendéknek maga Krisztus szól, az ő és egyházának tekintélye áll mögötte. A Krisztus, akit nagyon szeret s akinek követésére szegődött. De azt is megtudja, hogy a keresztény erkölcs volt az, mely a világot átalakította s a modern kultúrát és civilizációt megteremtette. Ez az erkölcs kodifikálva itt áll előtte.

Az erkölcsan tanulása szintén átalakítólag hat a növendék szellemére. Az a bűntudat, melyet az elmélkedések alapján tett magáévá, az erkölcsanval való megismerkedésével csökken. Nem vész el, megmarad, hanem azért mégis csökken. Eddig nem igen gondolt arra a növendék, hogy meddig is mehet el, hogy ne vétkezzék. Inkább felfelé, az erények felé irányította a tekintetét s ezek szempontjából ítélte meg cselekedeteit és bensőségét, most ellenben megtanulja azt, hogy sok minden nem bűn, amit eddig annak tartott. Bizonyos cselekedetek, bizonyos félelmek, melyek eddigi fejlődésére jó hatással lehettek, most elvesztik a talajukat, kisül róluk, hogy elmulasztásuk nem bűn.

Ez a felvilágosító hatás bizonyos csekélyfokú erkölcsi liberalizmussal jár, mely azonban súlyosabbakat is vonhat maga után. Mindenesetre az erkölcsanból tanulja meg a növendék, hogy mi mindent szabad tennie, amivel még nem követ el bűnt s így erkölcsiségének önmegítélésénél új nézőpontra tesz szert, amely inkább destruktív, mint fejlesztő jellegű.

Az egyházjogban azt tanulja meg a növendék, hogy itt a jog és az erkölcs a legszorosabban összefügg, a jogszabályoknak is szankciójuk van. Különbözik a szeminárium, de még inkább a szerzetes intézmény, nem alkalmas terület arra, hogy a jogérzékét fejlessze. Itt függésre, engedelmességre tanítják a növendékeket, nem pedig arra, hogy jogait érvényesítse. Mélyebb hatást nem is vált ki a növendék lelkében s egyéniségének fejlesztéséhez nem nagyon járul hozzá.

A többi theologiai tudományt is mellékesnek minősíthetjük a növendékek egyéniségének kialakulásában. A szentírás tudománya tisztán apológiai jellegű, jórészt az egyháztörténelem is. Ez utóbbi illusztrálja, hogy az egyházat a Gondviselés vezérli s isteni erejét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy még a rossz pápák sem tértek el az igazságtól s az egyházat az elpusztulás veszedelme sohasem fenyegette. Az egyháznak rengeteg eretnekséggel kellett megküzdenie, de mindig diadalmasan került ki a harcból. Vigyáznak úgy a dogmatikánál, mint az egyháztörténetnél, hogy a tekintélyes protestáns felekezetek s azok vezérfiai valahogy szimpatikus bemutatásban ne részesüljenek. Lutter, Kálvin, Döllinger magánéletéből olyan dolgokat mondanak el, amelyek nem teszik őket kívánatosakká, tehát azt sem, ami tőlük jön. Itt megfélemlít a növendék is, tanár is arról a bölcs elvről, melyet a Kempis Tamás olvasásakor olyan sokszor hallottak, hogy t. i. nem azt kell nézni, hogy ki mondja, hanem azt, hogy mit mond. Különbözik a theologia biztos úton halad, lelkileg elő vannak már készítve a növendékek, hisznek s ha valamit nem is értenek meg, akkor is elfogadják, mert ezáltal alázatosságot, erényt vélnek gyakorolni. A theologia teszi őket öntudatosabbakká, de jobb hívőkké már nem teheti. A szeminárium érzelmi nevelése betöltötte a hivatását.

V. A szerzetes rendek nevelésének sajátos pszichológiai feladatai.

Egészen véve lényeges különbséget nem lehet találni a szeminárium és szerzetes rendek nevelési eszközei között, tehát azon lélektani hatások között sem, amelyeket az ifjú lelkében felidéznek. Mégis a szerzetességet megkülönbözteti a világi papságtól az a körülmény, hogy kötelezik magukat arra, hogy komolyan töreksszenek a tökéletességre és e célból hármas fogadalmat tesznek: a tisztaság, szegénység és engedelmesség fogalmát. Ami a tisztaság fogadalmát illeti, ezt kb. leteszik a világi papok is a subdiaconatus felvételekor s teljesen azonos eszményeik vannak a szerzetesekkel. A szerzetes növendékeket csak arra kell rászoktatni, hogy azokat a prezervatív eszközöket is elfogadják, amelyek a tisztaság biztosabb megtartását eredményezik. Ilyen eszköz a klauzura.

A klauzurát a római Szentszék írja elő a szerzeteseknek s azt jelenti, hogy a kolostor területére no nem teheti be a lábát. Nyilvánvaló, hogy így még nem sokat jelent a klauzura. Kell, hogy az a terület, melyet a kolostorban a nők számára is megközelíthetővé tesznek, — mert hiszen a nőekkel való érintkezés kikerülhetetlennek látszik, — csakugyan veszélymentes legyen, vagyis ablaküveg legyen rajta, melyen keresztül akárki akármikor benézhet s ellenőrizheti a bennülőket, ne legyen benne dívány

stb., különben a klauzura illuzórikus fogalom s csak arra való, hogy a naiv embereknek port hintsenek a szemébe; továbbá kell, hogy a szerzetes se mehessen el a nőkhöz, tehát ne egyedül mászkáljon, hanem vigyen magával valakit, aki testis vitae-jeként szolgálhat. A növendéknek ezeket a gondolatokat szuggerálják s lehetőleg jó példát mutatnak nekik, hogy a kolostor tiszta szándékairól meggyőződést szerezhessen.

Minden kolostori nevelésnek az a célja, hogy a magasabb, tökéletesebb életet a szabályzat pontos megtartásával érje el. Minden rendnek van szabályzata, melynek megtartására a rendtagok kötelezik magukat. A spirituális vagy novíciusmester, vagy prefektus ezt a szabályzatot kedvelti meg a növendékekkel, azáltal hogy érzelmeikre hat. Elmondja, hogy hányan lettek szentek általa s hányan jutottak az igazi tökéletes és mégis boldog élet birtokába. A szabályzatnak természetesen olyannak kell lenni, hogy azt meg is lehessen tartani. A modern szerzetesi kríziseknek az a legfőbb okozója, hogy a legtöbb szerzetes rendnek befejezett, módosíthatatlan szabályzata van, amely régi korok életfelfogását tükrözi vissza s szószerint ma megtartani lehetetlen. Ilyenek jórészt a szerzetestanítórendek szabályzatai, melyek olyan paragrafusokat is tartalmaznak, amelyeket a rendben senkisé is tart meg. Igazában Szent Benedek szabályzata, mely után hazánkban a két kiváló tanítórendnek: a bencésnek és ciszterciának kellene igazodnia, nem egyéb művelődéstörténeti emléknél; megtartására a jelenlegi körülmények között még gondolni sem lehet. De más szerzetes rendek, pl. a szigorúságukról ismert kapucinusok sem tarthatják meg szabályzatukat, akármennyire kötelezik is magukat annak megtartására. Ilyenkor a regula szelleméről beszélnek s annak megtartását kívánják. De a regula szelleme nagyon tág fogalom s a szerzetest igen változó életkörülményeknek teszi ki. Már az előjáró is belátása szerint válogat a paragrafusok között, hogyne érlelődnek meg a gondolat a növendékben s a későbbi iagalmas rendtagban, hogy ő

is belátása és meggyőződése szerint válogasson! Egészben véve nem sokkal több marad meg itt sem, mint amennyit a világi papok szemináriumaiiban megkívánnak.

Fontosabb a szegénységre való nevelés. A szegénység fogalmát ismeri a növendék az életből. Nélkülözést, a szükséges dolgok hiányát jelenti. Ezt a fogalmat a kolostorban ujjal cseréli fel. Megtudja, hogy a szegénység lelki szegénységet jelent, mert amire hivatása érdekében szüksége van, abból semmitsem nélkülöz, sőt amíg a kolostor tagja marad, nem is fogja nélkülözni soha. A megélhetéshez, a kolostor életfelfogásához mért megélhetéshez szükséges javak mindig rendelkezésére fognak állani.

Lehetséges, hogy olyan ellátása lesz, amilyenre otthon gondolni sem mert volna, pedig odahaza ők nem voltak szegények s ő most szegény. Igaz, hogy pénze kevés van, vagy épen semmi sincs, de egyébként megvan mindene. Tehát mit jelent a szegénysége?

A kolostori szegénység azt jelenti, hogy a szerzetes a lelkével nem ragaszkodik olyanhoz, ami vagyont jelentene, tehát könnyen lemond róla; elfogadja a jó kosztot, de ha kell, le is mond róla zúgolódás nélkül; elfogadja örömmel az új ruhát, de ugyanúgy szívesen venné, ha régi ruháját kellene tovább hordania. Nyugodtan él, mert sohasem kell arra gondolnia, hogy mit is fog enni ebédre, vacsorára; van ellátása, de ezen ellátáshoz nem tapad” hozzá a lélek vágyaival, hanem bármikor kész a jót rosszszabbal felcserélni, esetleg nélkülözni is. Igaz, hogy néha kételkedik vajjon a kitűnő ellátás mellett szegény-e ő? S ha nehézségei támadnak vagy úgy oszlatja el, hogy akinek csak annyija van, amennyit társadalmi rangja megkíván (szerzetes tanárok), az szegény ember, vagy pedig felébreszti magában azt a lelkületet, hogy hiszen ő kész mindenről könnyű lélekkel lemondani s különben is ez a berendezkedés az előljárók akaratából történt, akiknek ő egyszerűen engedelmeskedik.

A szerzetes növendék engedelmisségére és ezen

tulajdonság nevelésére nagyobb gondot fordítanak, mint a világi papok nevelőintézeteiben, hiszen ő majd esküvel kötelezi magát arra, hogy engedelmes lesz. Engedelmeskedik a szabályzatnak, engedelmeskedik előljáróinak.

A szerzetes rendekben az engedelmesség úgy van megfogalmazva, hogy az az egyéniség és személyiség megcsorbítását, feláldozását jelenti. A növendéket úgy nevelik, hogy megértse, hogy engedelmeskedni annyit jelent, mint saját meggyőződéses akaratáról lemondani s egy idegen akaratot magáévá tenni habozás és késedelmesség nélkül mindaddig, míg az előljáró az erkölcsiséggel ellenkezőt nem parancsol.

Erre a lelkületre nevelni nem könnyű. Az elmélekedések a példák egész sorozatát mutatják az engedelmesség heroizmusára. Magát Krisztust, a legfőbb eszményt, olyannak tüntetik fel, mint akinek egész élete csupa engedelmesség volt.[^] Mikor a tisztaságról és szegénységről s általában a szerzetesi intézmény eszményeiről beszélnek, akkor is Krisztust állítják oda, őt kell a növendéknek követni, azt a Krisztust kell szem előtt tartani, akit már megszeretettek a növendékekkel más eszközök felhasználásával s akit a növendék szívesen ismer el mesterének s példányképének. A szerzetesi intézmény a maga egészében is úgy van bemutatva, mint amely Krisztustól származik; hivatkoznak szavaira, melyekkel a tökéletes életre hívott, hivatkoznak az apostolok példáira s a növendék ezt mind hiszi s így a krisztusi eredet nagyobb hatással is lesz rá, mintha megmondanák az igazat, hogy itt egész speciális egyházi alakulásról van szó. Az engedelmes Krisztus, az engedelmes Isten, az alázatos Isten fogalmi megindítják a növendéket. Ő előtte Krisztus Isten, de itt az Isten képzete lépcsőzetesen alakul ki s nem emelkedik feljebb az empirikus ismeretek skáláján. S így jól is van. Ha a transzcendentális légkörbe menne a növendék, akkor egy csomó absztrakcióhoz jutna, amely teljesen hidegen hagyná a lelkét. De ha megvan benne az a tudat,

hogy Krisztus Isten s ezt az elvont tudatot a nagy ur konkrét fogalmának az érzelme akár tudattalanul is melegíti, akkor megrendülve veszi tudomásul, hogy az Isten szolgálai formát öltött s engedelmeskedett. Ki is fejezik az előljárók példák alakjában azt, ami egyedül tölti meg tartalommal rájuk nézve is az engedelmes Isten fogalmát. Jól jegyezzük meg, hogy ezek a példák tehát a valóságnak teljesen rossz hasonlatai hatnak, a valóság maga jól átgondolva üres spekuláció s nem erkölcsiségre nevelő fogalom. Azt mondják a növendéknek, hogy Krisztus engedelmissége olyan, mintha a király engedelmeskednék a szegény parasztnak, vagy a püspök a templomszolgának. Ez rendkívüli dolog s ezért mutatnak a Szentek élettörténetei, melyekben igazi krisztusi élet jut kifejezésre, szintén rendkívüli dolgokat az engedelmisség terén, íme Szent Bernát atyja belépett fia kolostorába szerzetesnek s engedelmes lett a fiának; egyik bencés kolostor szerzetese habozás nélkül szaladt a tóra apátja parancsára s íme Isten csodát is művelt, mert kedvenc szerzetese, akit az engedelmissége tett Isten előtt kedvessé, nem merült alá.

De miért volt Krisztus engedelmes? Azért, mert alázatos volt. Alázatosnak lenni annyit jelent, mint magunkat lealacsonyítani, semminek tartani s ezt realitásgyanánt érezni is. Már a fogalom meghatározásból következik, hogy nagyon nehéz őszintén alázatosnak lenni, de annál könnyebb az alázatosságot színlelni. A szerzetes rendek igen sokszor műalázatosságot nevelnek s többé-kevésbé ugyanúgy tesznek a szemináriumok is, amennyiben ezt az erényt forszírozzák. Az alázatosság, a minmagunk lebecsülése, ellenkezik az ember első alapvető ösztönével. Könnyű aszkézisre nevelni, mert az aszketikus férfi a sok lemondással, a test és lélek megkínzásával, megtépésével is azt hiszi, hogy lélekben gyarapodott, tehát több lett, de arra nevelni, hogy valaki kevésnek, sőt semmisnek érezze magát: nem lehet.

Tehát a szeminárium, a szerzetes testület elérheti

azt, hogy szolgálkat nevel, akik a legkészségesebben engedelmeskednek, olyanokat, akik ellenmondás és késedelem nélkül engedelmeskednek még akkor is, ha saját legbensőbb meggyőződésükkel jutnak összeütközésbe, mert ezek tudják, hogy lelki hasznot, sőt esetleg anyagi hasznot is húznak engedelmeskedésükből; de azt nem tudja elérni, hogy ezek épen ezáltal ne higgyék, hogy közelebb jutottak a céljukhoz, hogy többek lettek, hogy erényben gyarapodtak. Az alázatosság itt mint őszinte lelki élmény nem szerepel. S a tapasztalás nem ezt mutatja? A szentéletű szerzetesek a legbüszkébbek, büszkék egyéni szerzetesi integritásukra, büszkék arra, hogy a tökéletességben olyan nagyra vitték. Kritizálnak mindent, ami a rendben történik s nem azért teszik-e, mert egyéni többmivoltuknak a tudata ezt, mint jogos dolgot sugallja nekik? Kétségtelen, hogy alázatosaknak is tartják magukat, de tényleg nem azok.

Az alázatosság elsajátításának hamis hite onnan is eredhet, hogy ez a tulajdonság sajátságos testmozdulatokkal van összekötve, amely testmozgások érzetei később is meglévén, azt a látszatot keltik úgy a külső szemlélőben, mint magában az alázatosság alanyában, hogy ő bir ezzel a tulajdonsággal. A fej lefelé hajlik, a test a föld felé görbül, a szemek a földre vannak irányozva stb. stb. szóval olyan testi állapot van, amilyen akkor keletkezik, midőn valakinek tisztelettel adózunk. Szemléltetésül szolgálhat az inas, aki ura autójának ajtaját kinyitja, hogy az be- vagy kiszállhasson. A tisztelet sem egyéb, mint annak a tudata, hogy az általam tisztelt személy több, mint én vagyok. Tehát én maradok kisebbségben a kettőnk összehasonlításakor. Az alázatosságnak is azt kell jelenteni, hogy nem bizonyos tekintetben, nem bizonyos alkalmakkor, hanem állandóan mindenki előtt én vagyok a kisebb.

De hátha ennek a kisebbségnek a tudata nincs meg? Hátha én egyenrangúnak vagy pláne többnek érzem magamat annál az előljárónál, akinek én alázatos engedelmességgel tartozom?

A szerzetes intézmény gondoskodott arról, hogy ez a tudat nehezen fejlődhessen ki. A személyt, ki előljáró a kolostorban, egyénileg nem mindig lehet a tagoknál magasabb értékű nivóra emelni, tehát nincs más hátra, mint fölruházni olyan tulajdonsággal, mely egyéni érde-meitől független s amely őt a többiek fölött igen magasra emeli.

Így lesz a szerzetesi előljáró a kolostorban Krisztus helyettese. S ránk nézve, a szerzetesség lélektanának megértésénél az a fontos, hogy a szerzetes ezt hiszi, az előljáró is hiszi s mindketten hitük szerint cselekesznek. Ezért talaja a szerzetesség egyrészt a szolgálkúségnek, másrészt az autokratizmusnak. Nincs intézmény, mely a személyiség modern ethikai fogalmát annyira lábbal tiporná, mint a szerzetesség s módon ezt teszi, a vallásos képzetek hatása folytán azt hiszi, hogy igen helyesen cselekszik. A szerzetes rendek lélektani osztályozásánál az szolgálhat alapul, hogy ez a hit mennyire tartja magát. Mert amíg ez a hit fennáll, addig ott a pietisztikus vallási képzetek s érzelmek dominálnak, erkölcsfejlesztő hatásuk folytán a testület erkölcsi nivója is magas; de midőn ez a hit háttérbe szorul, elhalványodik a beléje került világi szempontok megítélési ereje szerint, annyiban a vallási eszmények általában erkölcsfejlesztő jellegüket is elvesztik s a kolostor erkölcsi nivója alászáll. Mert abban a vallási intézményben, ahol az erkölcsiséget a vallási gondolatok tartották fenn, a vallás háttérbe szorulásával a modern filozófiai erkölcsstan bármilyen tudatos legyen is, teljesen hatástalan marad. Ez a szerzetesi intézmény dilemmája.

Egészen konkrét módon az elmondottakat a következőképen szemléltethetjük.

A vallási képzetek s a hozzájuk fűződő érzelmek szerves egészet alkotnak. Ha ebben az összekötöttségben lazulás áll be, akkor a lazulás minden részén érezhetővé válik. Kétségtelen, hogy a szerzetesi erkölcsi életnek legfőbb biztosítéka a rendfőnök tekintélye. Ha ez a tekintély meginog, akkor ez a jelenség annak a jele, hogy az alapjául szolgáló vallási képzetekben való bizalom ingott meg. Mi lelkesítse már most a növendéket erkölcsi és pietisztikus ténykedéseire pontos elvégzésére? Semmi. A szerzetesség eszményei egészben véve olyanok, hogy a modern ethikai gondolkodás nem támogatja őket. De a modern ethika még saját normatívumait sem tudja az ilyen egyénben érvényre juttatni. A szerzetes a függéshez, az ellenőrzéshez, a vezettetéshez van hozzászokva. Nem önálló ura saját erkölcsi érzületének. Ha az rája nézve megszűnik, ha nincs többé féken tartva, az, aki eddig is idegen fék alatt volt, most sem fog saját magára bilincseket rakni. A tekintélyi fegyelem alatt élő emberekben a tekintélyi hatalom megszüntetésével az erkölcsi romlottság fog fészket rakni. Ez tény s ez a tény lélektanilag érthető.

A tekintély alatt nevelődő s ezen tekintély állandó elismerésére kényszerített emberek hozzászoknak ehhez az autoritativ levegőhöz s magok is elveik közé sorozzák. A szerzetes tanár többek közt azért különbözik a civil tanártól s lélektanában rá is fogunk ezen jelenségre mutatni.

A szerzetes növendékek lelkiületét a hármasság fogadalmának készséges elfogadásán kívül még egy fontos irányban alakítják. A szerzetesek abban különböznek a világi papoktól, hogy közös életre vannak utalva, tehát a növendékeket ezen közös életre kell nevelni.

Nem mindenki alkalmas a közös életre, mért igen sok ember szereti, ha magának maradhat meg s a társas élet bajairól és előnyeiről szívesen lemond, de a szerzetesi előljárók megtanítják, amennyire lehet, hogy a közös élet igáját magára vegye.

Az első eszköz, melyet használnak, a szerzetesi értelemben vett barátság szervezése. Ennek két jellegzetes tulajdonsága van. Egyik az, hogy nem egy vagy két emberre terjed ki, hanem valamennyire, akik együttesen lesznek novíciusok és a valláserkölc s ellenőrzése alatt áll. A rendi növendékek vezetője szigorúan ügyel arra, hogy egyes növendékek el ne különítsék magukat, hogy olyan szórakozások ne is legyenek, amelyekben a növendékek külön-külön vesznek részt, hanem lehetőleg olyanok, amelyekben egyszerre mindenki vagy legalább a többség részt vehet. Természetesen így nem fejlődhetik ki olyan meleg barátság, mint aminő civil emberek közt szokott előfordulni. A B ü r g s c h a f t meséje nem történhetett volna meg pusztán a barátság alapján két szerzetes között, legfeljebb valami vallásos önfeláldozásból. De a szerzetes előjárók nem is óhajtának ilyen barátságot, ennek ugyanis - az a nagy hátránya van, hogy könnyen cimboraságra vezet, amikor a növendékek egymásnak nemcsak erkölcsi, hanem az erkölcstelenségben is támogatói. Azután az igazi barátság kizárja a denúnciaciót, míg a szerzetesi barátság, mely a másoknak a lelki üdvét tekintve l e g f ő k é p è n előmozdítandó célnak, nemcsak megengedi, hanem egyenesen kívánatosnak minősíti. Elgondolhatjuk, hogy a képmutatásnak s az aljas lelkületnek, mely a társ! lelkiüdvének, lelki haladásának cégére alatt annak ártalmas és kellemetlen következményeket biztosít, milyen tág tere nyílik itt. Nem lesz ez egyik okozója a szerzetesség kríziseinek? Később rátérünk erre a jelenségre.

Arra is ügyelnek az előjárók, hogy a növendékek közt nemes versengés fejlődjék ki, de az irigység azért kiszoruljon. Ez ismét nehezen valósítható meg s inkább csak az érhető el, hogy az irigység direkt módon nem nyilvánul meg. A nyílt és durva irigység nem jelentkezik, de leleplezve, mellékutakon annál feltűnőbben érezteti, hatását. Pedig az irigy embernek is mosolygós arccal kell arra tekinteni, akit irigyel, tehát a képmutatásnak ez is

egyik melegágya. Az irigység minden testületben tanyát ver s ez alól a szerzetesek sem képeznek kivételt. Van az irigységnek egy fajtája, melyet a kolostorban szent irigységnek szoktak nevezni.

Ez abban áll, hogy az irigykedő amiatt bánkódik, hogy o még nem jutott a tökéletesség és szentség létráján olyan magasra, mint szerzetes társa. Az talán többre képes a testies vágyak korlátozásában, általában nagyobb önmegtágadást tanúsít, többet elmélkedik, többet imádkozik. Ő is szeretne olyan lenni, de nem tud. Ezt a nem jó, hanem nélkülözést, szenvedést irigylő ember irigységét minősítik szentnek.,;

Pedig a lelki forrása ugyanaz, mint azon irigységnek, melynek tárgya más ember vagyona vagy kényelmes életmódja. Aki a szentet irigyli az is csak azt irigyli, hogy valaki az életben való érvényesülésben többre vitte, mint ő. Az aszketikus élet épen olyan pozitív életfejlesztés, mint a kifelé színpadiasan érvényesülni tudó élet. A lemondás az egyéniséget éppúgy növeli, mint az energia érvényesítése a sok tulajdon alapján. Tehát a szent irigység csak annak a szemében szent, aki nem tudja azt elképzelni, hogy a lemondásos élet valakire nézve ugyanazt a szerepet játszhatja, mint másra s mondhatjuk a legtöbb emberre a birtoklás alapján érvényesülő élet.' A pszichológus előtt azonban a kétféle irigységnek egyazon jellege van. Akik mindig együtt élnek, azokra nézve fontos, hogy állandóan összehasonlítást tegyenek maguk és társaik közt. A világi klerikus azzal vigasztalja magát, hogy a szemináriumban ugyan együtt van növendéktársai-val, de amint a szeminárium küszöbét elhagyják, mindegyikük sajátos életkörülmények közé jut, mikor is a gyengébb szellemű és ájtatosságú ember ugyanúgy érvényesülhet a maga környezetében, mint a kiválóbb tehetségű. Ellenben a szerzetes növendék tudja, hogy később is együtt fog élni azokkal, akikkel most kell élnie, tehát” azok bíráló és megítélő gondolkozásának tárgya lesz. Ránézve tehát fontos, hogy az összehasonlításban felül-

maradjon s ha érzi, hogy egyéni erőtlenségénél fogva erre képtelen, akkor kifejlődhetik benne az irigység. Ezért az előjárók is bizonyos nivelláló működést iparkodni kifejtteni s a növendékek egyikét-másikat nem tüntetik ki, hacsak ez nem elkerülhetetlen, a többiek fölött. Az egyéni önértéket pedig az alázatossággal iparkodnak letompítani. Ez a munka, bármennyire igazságtalannak látszik is, bizonyos pragmatista szempontból érthető. Az előjárók is tudják, hogy aki a közös életet élő testületben kiemelkedik, annak később keserves élete lesz, ami már most is érezhető. Tehát ha lenyomják, segítenek rajta. Hátha azonban ez a kiváló egyéniség éppen azért vált ki, mert akarata ilyennek minősítette, mert ennél az érvényesülés ösztöne olyan nagy volt, hogy megfeszítette szellemi és erkölcsi erejét, csakhogy másoknál több legyen s éppen ezért nem engedi magát lenyomni? Mindenesetre ez a tünet a szemináriumokban ritkán jelentkezik, inkább később, midőn a növendékség megszűntével bizonyos csekély önállósághoz jutott a szerzetes s azért inkább akkor okoz válságot.

A szerzeteseknek a papi világnézetet kialakító tényezők lelki hatása tekintetében a világi papnövendékeknél előnyösebb helyzetük van. Láttuk, hogy minő fontossága van a theologiai tanulmányoknál is s általában minden e világnézettel ellenséges érzület visszaszorításában annak a lelki dispoziciónak, melyet a sok pietisztikus gyakorlat okozott. Nos, a szerzetesek egy évig úgyszólván kizárólag ezen dispoziciók elsajátításának élnek. A noviciátus esztendeje azt a célt szolgálja, hogy a növendék pietisztikus lelkülete kifejlődjön, hogy az elmékedések főntebb vázolt szelleme sajátjává váljon, tehát hogy a papi felfogás szerinti tökéletességben nagy előrehaladást tegyen. A világ leheletétől óvják, gondosan elzárják minden e fejlődést hátráltató hatás elől s általában többet kívánnak tőle erényesség, szerzetesi tökéletesség szempontjából, mint annyira később szükség lesz.

A noviciusi év szigorú év, ez a komoly lelki fegyel-

mezések esztendeje. Mikor vége van, a növendék valósággal fellélekzik, megkönnyebbültnek érzi magát, pedig talán eszébe sem jut akkor, hogy életmódján változtasson. De az a tudat, hogy a nehéz esztendőnek vége van, bizonyos megnyugvást, jóleső érzést vált ki a lélekben.

A novíciusi évben gyűl össze a tudattalan anyaga legfokepen; később majd elhalványulnak az elmélkedések tartalmi, a kritikus szellem följük kerekedik, ki is gúnyolja ókét, de a cselekvés készsége a novíciusi eszmények főbbjeinek irányában megmarad.

A szeminárium első évét is novícius évnek tekintik, de távolról sincs meg az a lelki hatása, mint a szerzeteseknél. Emitt az elzárás a világi elemektől elég tökéletesen megvan, míg ott nagyon hiányosan, tehát a lelki fejlődés sem történhetik olyan homogén menetben, mint a szerzetes növendékeknél.

VI. Visszahatások a szemináriumi neveléssel szemben.

A szemináriumi nevelésnek az a célja, hogy a növendéket átalakítsa s a papi világnézet szolgálatába állítsa szívvel-lélekkel, vagyis a növendék ne csak kényyszerűségből végezze kötelességeit, hanem érezze, hogy neki nincs más kötelessége, mint amit ott kötelességül tüntetnek fel és ezt a kötelességet ő maga is ambicionálja. Eszközei, melyeket célja elérésére használ, mesterek, lélektani hatásaikat jórészt láttuk. De vájjon nem csalódtunk-e, midőn a lelki fejlődés fentebb rajzolt képét előadtuk? Vájjon csakugyan olyan biztos irányban jelöltük ki a növendék fejlődését?

Kétségtelen, hogy ugyazon lelki fejlesztő eszközök, melyek a növendékek egy, mondjuk túlnyomó részénél az említett hatásokat kiváltja^ a többi növendéknél nem azt eredményezi!-. A biblia azt mondja, hogy csak az a mag hoz jó termést, amely jó talajra hullott s mi a növendékek lelkének talajvizsgálatát még elmulasztottuk. A növendék a szülői házból már bizonyos fokig megállapodott egyéniséget hoz magával, részben örökölte azt, részben a házi környezet nevelése alakította. Abban az esetben, ha ez az egyéniség csirájában tartalmazza a későbbi, szemináriumi fejlesztés irányait, vagyis a növendék olyan diszpozíciókkal lép a szemináriumba, melyek alkal-

masak a pietisztikus szellem befogadására, akkor a szemináriummi nevelés eléri a célját. Ellenkező esetben nem vagy nem tökéletesen. A lelki hatások ez esetben is megvannak, de az ifjú egyénisége részéről olyan módosulásokon mennek át, hogy csak közbülső képletek létesülhetnek. Tapasztalt szemináriummi lelki vezetők már régóta tudják, hogy a növendék szeminárium előtti életétől, milyen sok függ. Némely helyen vigyáznak, hogy eretnek szülők gyermekeit fel ne vegyék, merő-gyakorlatból ismerik a lelki átöröklés törvényszerűségét. Másutt csak olyan növendéket vesznek fel, akiről hittanára bizonyítványt állít ki, hogy egész gimnáziumi tanulmánya alatt jóviseletű, erkölcsös fiú volt. Még így is sok csalódás éri a szeminárium vezetőit. Lássuk ezeknek lélektani motívumait egyenként!

Mint láttuk, a legfőbb átalakító eszközök egyike az elmélkedés. Az elmélkedés hatékonyságához azonban bizonyos autoszugesztio szükséges. Kell, hogy amit az elmélkedés vezetője szuggerál, azt magam is támogassam, természetesen tudattalanul. Mert amint egyszer tudatossá válik, az önbecsapódás lehangoló érzeme kikerülhetetlen. Ez pedig épen az ellenkezőjét eredményezi annak, amit az elmélkedés célöz. Nem megszeretik az elmélkedés eszményeit, hanem kiábrándulnak belőle. 1 Az autoszugesztio hiányzik azokból, akik erősen kritikus természetűek, akik bíráló szemmel helyezkednek szembe azzal, amit az elmélkedés pontjai gyanánt hallottak és azokból, akik nagyobb érzelmi emóciókra alkalmatlanok. A szemináriumokban ezt lelki szárazságnak nevezik s elég gyakori tünetként észlelik. Ezek nem tudnak elmélkedni vagy nagyon rosszul elmélkednek. Mi hasznuk van tehát az elmélkedésből? Semmi, de káruk annál több. Ok unatkoznak s az unalom rossz tanácsadó. Az elmélkedés idejét kötelesek csöndben, ugyanazon külső testi jelenségek közt eltölteni, mint a többiek, tehát — hacsak nem szundikálnak, amire szintén elég sok példa van — morfondíroznak. Ez a morfondírozás lelkesedést nem, hanem annál több

blázirtságot teremt. Azért megcsinálnak külsőleg mindent, mert nekik is az a céljuk, hogy papok legyenek, hiszen a papság a megélhetésnek és érvényesülhetésnek elég jó formája, de csak külsőleg engedelmeskednek, a benső tartalom hiányzik belőlük. Hiányzik az, ami a papi eszményeknek talajt készítene elő, melyből természetszerűleg fejlődhetnének akarati elhatározásaik és cselekedeteik, amely a külső és benső közt harmóniát teremtene. Nem, ők a külsőségeket megteszik, külsőleg jó növényedek, de csak azért, mert megtanulták, hogy mit kell tenniük s tudnak magukon uralkodni, de az érzelem melege nem hevíti őket.

Aminő az elmélkedésük, olyan az imádságuk és a többi lelkigyakorlatuk. Ők papok akarnak lenni, tehát az elbocsáttatástól félve megtesznek mindent, de amennyiben ezen külső megnyilvánulásoknak benső tartalommal "is kellene bírni, nem minősíthetjük őket őszintéknek, mert a benső tartalom hiányzik. Ezekből lesznek a formális papok, akik később is kitűnően végzik a papi funkcióikat, de a lelkük, a meggyőződésük távol áll azoktól. Nem tagadhatni meg tőlük bizonyos önfeláldozást. Érzik, hogy rossz helyen vannak, hogy itt mind olyan dolgot kell tenniük, amit nem szívesen tesznek és mégis megteszik, hogy céljukat elérjék. Persze, amennyiben a külső viselkedés a benső tartalom jele s ezt ők is tudják, tudják, hogy így ítélik meg őket, farizeuskodnak, őszinteségükön ejtenek csorbát. És ezt a farizeuskodást meg is szokják, arra ügyelnek csak, hogy külsőleg megfelelők legyenek s csak akkor fogják a külső álarcot is. levetni, amikor ezt büntetlenül megtehetik. Sok jó növényedéből lesz rossz pap s ennek egyik oka abban rejlik, hogy ezek a jó növényedek már a szemináriumban is csak külsőleg voltak ilyenek.

Az alakoskodást később is folytatják. Ezeknél a lelki gyakorlatok nem készítettek elő a szemináriumban olyan talajt, mely a theologiai tudományok készséges befogadására őket alkalmasokká tenné. Tehát nagyobb

kritikával fogadják a teológiát. Ezeknél a dogmatika nem lesz a hit problémáinak tudatos tétele, ők rendszerint vagy csak részben hisznek, vagy mivel nem tudják elfogadni a dogmatika minden tételét, ezekről azt mondják, hogy nem látják be, hanem azért hiszik. Itt hiányzik a megnyugvás érzelme s a személyiség megkettőződik. Egyik az, amely papi befolyás alatt áll, a másik a kritikus egyéniség. Eredménye: az erkölcsi lazultság, amint az lehetségessé válik. A hit dolgaiban a kételkedést előmozdíthatják azon tanulmányok, melyeket a szerzetes rendek növendékei az egyetemen a teológiai tanulmányokkal egyidejűleg folytatnak. Nem mondjuk, hogy kizárólag az egyetemen hallottaknak adnak igazat, de mindenesetre bekövetkezik az az állapot, midőn a növendék már nem teljesen hisz abban, amit teológiai tanárai adnak elő neki. Máskép is lehetséges, ez az álláspontjuk. Különösen áll azokra megjegyzésünk, akik az egyetemen filozófiát komolyan hallgatnak. A modern filozófia könnyebben hozzáférközik az ifjú lelkéhez, mint a skolasztika. Érthetőbb is, plauzibilisebb is. A skolasztikában meginog a bizalma, sőt az is lehet, hogy egészen megveti és szószátyárkodásnak minősíti. Aztán eszébe jut, hogy a dogmatika tudományos részének, de úgyszólván az egész teológiának ez a filozófia az alapja. Ítéletet mond így a teológiáról is. Általában a teológiát nem tartja komoly tudománynak, szükséges rossz az, melyen át kell törnie magát, hogy célját elérje. Nem igen nyilatkozik benső meggyőződéséről, mert ezzel halálra Ítélné magát. Modernista színben tűnnék fel s tudja, hogy a modernistákat a pápai rendelkezés értelmében (X. Pius, Pascendi enciklika) kérlelhetetlenül üldözik. Alakoskodik tovább. Már erre az alakoskodásra is tud mentő okot találni. A modernistákat általában az jellemzi, hogy a kath. egyházat nem hagyják el. Tudják, hogy amint valaki protestánssá lett, elvesztette a befolyását az egyházra. így okoskodik ő is. Neki nagy hivatása lesz, világosságot kell teremtenie a sötétségben. Azért hallgat és tovább szolgál, de csak azért, mert re-

méli, hogy eljön az idő, midőn nagyobb, károsabb reakció nélkül végezheti felvilágosító munkáját. A növendékek: egy részével értelmisége alapján lelki ellentétbe került.' Azok más világnézeten vannak, mint ő, éppen azért azoknak a megjegyzései, törekvései bántják. Érti, hogy lassan-lassan nagy úr lesz közöttük, azok ellenségei lesznek, ő egyéni életre van hivatva. Érvényesülése nehezebb lesz, mert környezete nem támogatja, de annál értékesebb is lesz.

A társasélet esetleg más szempontból sem tetszik neki. Nincs meg benne az a külső, modorbéli simulékonyság, mely az öszebarátkozáshoz szükséges volna. Azonfelül fél az ellenőrző tekintetektől. Tudja, hogy figyelik s alkalomadtán esetleg be is árulják. A denunciációt jellemtelenségnek minősíti. Könnyű felfedeznie az irigységet is, mely a mosolygó arcok mögött is ott tanyázhat. Ha szellemileg kiválóbb a többinél, akkor pláne még nagyobb mértékben fognak rá irigykedni. Azt is látja, hogy van sok képmutató is. Viszont vannak olyanok, akik mindenben közepesek, még a lelki-gyakorlatok végzésében is, s ezek azokat is irigylik, akik jámborabban élnek. Mindez olyan lelki hangulatot teremthet, amely a szemináriumi életet rossz színben tünteti fel előtte. Kezd rájönni, hogy a szeretet ezeknek csak a szájukban van, de nem a szívükben s csak a szájukban lesz akkor is, ha a szószékről prédikálnak vagy ha teológiai tanárok lesznek.

Tanárait is kritika alá veti. Lehet, hogy felfedez közöttük olyant, aki nem a tudása révén került a katedrára, hanem azért, mert jámbor volt, mert tudott alkalmazkodni. Ez is kiábrándítólag hathat rá, amennyiben a nem tiszta úton való érvényesülhetés példáját mutatja. Konkrét példák lebegnek előtte főpapokból s közönséges papokból, kik szép karriert csináltak, pedig éppen nem krisztusi életet éltek. íme az érvényesülésnek a papi pálya keretén belül is vannak kényelmesebb útjai, mint ő ezt eddig hallotta

s mivel a papi pályára való lépés alapvető benső motívuma ez volt s ez más eszközökkel is elérhető, kezdi az újabb eszközökre terelni figyelmét.

Kritika alá veti mindazt, amit eddig természetesnek talált. Az egyházi dolgokról való véleménye is módosul. A fény mellett most már meglátja az árnyékot is. Amiért ezelőtt lelkesedett, most esetleg leszólja. A kath. újságokat üreseknek találja és a kath. sajtót nem érdemesíti arra a támogatásra, amelyre buzdították. A regényirodalmat kezdi megszeretni, méltatja a bennök levő szépségeket. Még a püspöki misét is megkritizálja, azt veszi észre, hogy a püspököt körülvevő sok szolga nem az Istennek szolgál a mise alatt, hanem a püspöknek. Őt tömjénezik, ő előtte hajlongnak. Ha ez a mise egyáltalán valakinek a dicsőségére szolgál, akkor az csak a püspök lehet s nem az Isten. Egyáltalán nagyon sok formalitást fedez föl s ezeket részben kárhoztatja, részben hasznot húz belőlük, amennyiben a maga céljaira is felhasználja.

Botlásokat lát s ő maga is keresztülesik ilyeneken. Pedig a vétek szapora betegség, egyik szüli a másikat. A nemi ösztön a kor haladásával mind követelőbben lép fel. A nőkhöz önkénytelenül is vonzódik, de meg tudja, hogy ez a vonzódás nem bűn, hiszen érzéki vágyai neki nincsenek, de jólesik neki azokat látni, velük beszélgetni, velük levelezni. Az ideális szerelem nem bűn; hiszen nem is szerelem, amit ő érez — az ő véleménye szerint — hanem szeretet. Vigyáz, hogy ne vétkezzék, azért bizonyos határon nem megy túl, de azt nem tudja, hogy ez az u. n. ideális szerelem már hathatós előiskolája az érzéki szerelemnek. Tisztátalan képeket nézeget s közben mondja, hogy nem egyezik bele a bűnbe, csak épen megnézi. A fantáziája is tele van ilyen képekkel, amelyekből talán szabadulni igyekszik, de lassan-lassan ez a szabadulás nem történik olyan gyorsan, hogy azok a „kisértések” ne lennének hatással a lelkére. Az éjjeli erotikus vágyak magömlést idézhetnek elő, és az álom itt eleget tett

annak, ami a növendék titkos vágyát alkotta. Egy önfelédtt pillanatban onania következhetik be s ez olyan természetű, hogy vonja maga után a másikat. Az érzéki vágnak minden kielégítése olyan, hogy a másikat annál erosebben vonja maga után: itt megállás nincs, vagy csak a legnagyobb erőfeszítéssel eszközölhető. Igaz, hogy levertnek, kimerültnek, bágyadtnak érzi magát utána, azt is tudja, hogy idegrendszerét pusztítja ez a kór s épen azért arra gondol, hogy nem jobb volna-e nemi ösztönét természetes úton kielégíteni. Ha erre alkalom kínálkozik, akkor esetleg meg is teszi, de a mai szemináriumi állapotokat tekintve ez aránylag a ritkább esetek közé tartozik.

Mindenesetre itt csak lelki lehetőségeket mutatunk be, a visszafejlődés ezen irányok valamelyikében, de rendszerint kombinálva történik:

1. intellektuális visszafejlődés;
2. érzelmi visszafejlődés;
3. erkölcsi visszafejlődés;

Az első kombinálva lehet a másik kettővel s rendszerint kombinálva is van a 2.-kai; de a második és 3. nincs szükségképen kombinálva az 1.-vel. Megjegyezzük, hogy a visszafejlődés szót itt a papi világnézettel való összehasonlításban értjük. Az intellektuális visszafejlődés a modern világnézet és filozófia szerint épen előrehaladást, felvilágosodottságot jelenthet, az érzelmi visszafejlődés az érzelmek helyes irányba való terelődését jelentheti. Az erkölcsi visszafejlődés hanyatlást jelent, akármilyen szemmel nézzük is. Az emberi élet alapvető ösztönei közül az első most is uralkodik, de az értelmi belátás más eszközökhöz nyúlt realizálása végett; a második, a fejfenntartási ösztön, melyet vissza kellett volna teljesen szorítani, térhez jutott.

A növendék kollízióba juthat a szeminárium szellemével. Ezt a kollíziót meg kell valahogy szüntetni, mert kellemetlen, romboló hatású a lélekre. Egyik mód erre annak a felfogásnak a meghonosítása, hogy hiszen meg-

tettem én mindent s az Isten sem kívánhat tőlem lehetlent. Azért jó pap lehet belőlem akkor is, ha bizonyos szabályokon túteszem magamat. Lelke előtt megnyugtatósul elvonulnak a modernista papok képei és azon ismerős papokéi, kik nemi életet élnek. Lám némelyiknek gyereke is van s mégis dolgozik az Úr szőlőjében. Azután ő nem is akar a vétékben megmaradni, az igaz is hétszer botlik napjában, majd felkel ő is. Nem szégyen a bukás, csak fekve maradni szégyen s ő nem akar fekve maradni, hanem meg akar javulni stb. Ilyen jószándékok bőven teremnek s az jellemzi őket, hogy nagyon nagy általánosságban vannak fogalmazva s különösebb érzelmi emóció nem kíséri.

A másik mód a szemináriumból való kilépés.

VII. Kilépés a szemináriumból.

Azon kilépésről, mely a szemináriumból való esetleges eltávolítást akarja megelőzni, e helyen nem tárgyalunk. Itt csak azon kilépésről van szó, mely a növendék lelki szükségletének akar eleget tenni, amelyre tehát az egyébként megfelelőnek látszó növendék határozza el magát.

A szemináriumból való kilépés vagy rábeszélés vagy/önelhatarozás alapján történik. Természetes, hogy a rábeszéléshez is kell önelhatarozás, de ez esetben az egyéni akarat inkább külső ráhatás folytán határozza el magát.

A szemináriumi gyónás, a spirituális meglátogatása önvallomások céljából azt eredményezheti, hogy a lelki atya azt tanácsolja a növendéknek, hogy lépjen ki a szemináriumból. A szeminárium lelki vezetője rendszerint igen buzgó pap, aki éber szemmel aggódik, hogy a papi világnézet intellektuális, érzelmi és erkölcsi része teljesen lelki szükségletévé váljék a növendéknek. A gyónás, a bizalmas bevallások révén rájön arra, hogy több növendék külsőleg eleget tesz ugyan a kötelességeinek, de amit tesz, nem szívesen teszi; megtudja azt, hogy némely növendék titokban súlyos vétkeket követ el, amik között különösen a szexuális vétkek jelentőségesek a coelibatus szempontjából; észreveszi, hogy némely növendék tele van jóindulattal, igazán hívő lélek, de a theologia nem

neki való, nem tudja megemésztetni, ahelyett, hogy hitében megerősítené, még inkább hitbéli kételyeket támaszt stb. Nyilvánvaló, hogy ezekből a növendékekből nemcsak hogy nem lesznek jó papok, hanem esetleg nagy botrányok okozói lehetnek később, sőt aposztaziára is vete-medhetnek. Ellenben mint civil emberek az egyháznak egészen jó fiai maradhatnak. Ilyenkor a spirituális azt tanácsolhatja a növendéknek, hogy lépjen ki a szemináriumából. Mikor ezt tanácsolja, elsősorban az egyház érdeke lebeg a szeme előtt s azután az ifjú lelki üdvössége. Csak ez a kettő, olyan spirituális nincs, aki egy nagytehetségű, tetterős, munkálkodni szerető ifjúnak azért ajánlaná a szemináriumából való kilépést mert a világi életben jobban érvényesül s mert a papi pálya szűk életkeret volna egy kiváló egyéniség számára. Ezt modern ethikai szempontból nagy altruizmusnak minősíthetnénk, de ez a spirituálisban nincs meg. A spirituális a papi világnézet tipikus képviselője s mint ilyen, elsősorban az egyház érdekeit s a lélek üdvösségét tartja szem előtt. Ha ez a kettő úgy kívánja, akkor eltanácsolja az ifjút a szemináriumából, de ha az a kettős érdek nem kívánja, akkor bármennyire kívánatosnak látszanék az ifjú szempontjából, annak jövő boldogságát tartva szem előtt, az, hogy a szemináriumából kilépjen, nem fogja befolyását ezirányban érvényesíteni, hanem ellenkezőleg mindent elkövet, hogy az ifjút megtartsa.

A spirituális minden befolyása nélkül is előfordulhat, hogy a növendék elhagyja a szemináriumot. Ok gyanánt igen különböző jelenségeket hallunk, de ezek rendszerint csak járulékos okok. Én hajlandó vagyok az összes szemináriumi kilépéseket az önfenntartás és fajfenntartás ösztönei befolyásának tekinteni, de azzal a megjegyzéssel, hogy az utóbbi a leggyakoribb és legfontosabb ok, mely könnyen kreál olyan okokat is, melyek az elsőhöz tartoznak.

Mikor az ifjú a szemináriumba belépett, koránál és esetleges vallásos hajlamainál fogva nem érezte a szexu-

ális ösztön jelentőségét. A fejlődő korról az ösztön is jelentkezik, lehet, hogy durván, követelőően, de valószínűbb, hogy finomabb árnyalatokban. Az ifjú ideális eszmék közepette nőtt fel, a nőről mit sem tud, csak titkos vonzódást érez hozzá, mert a nőt is ideális szemmel látja. Emlékei közt ott lehet egy rövidszoknyás kislány emlékezete, aki most már hosszabb szoknyát visel és akiről tudja, hogy gondol őrá. Ismerősök révén meleg üdvözlés jön a kislánytól, esetleg fénykép is. A vakációban beszélhet is vele s ennek a vakációi találkozásnak emléke lehet egy pár száraz virág az imádságos könyvében. Tudja, hogy nem bűn azt a hervadt virágot megőrizni, azért nem dobja el. Azt is tudja, hogyha előljárói megtudnák, megkorholnák érte s eldobatnák vele azt az emléket. De ő nem árulja el magát, Isten ellen nem vétkezik s ő előtte ez a fő. Nem veszi észre, hogy ez a „kísértés” olyan természetű, mely veszedelmes lehet majd rá nézve, ezt * az előljárók tudják, ő csak azt nézi, hogy bűnt követ-e el vagy sem. Az a hervadt virág az ő szexuális ösztönének a szimbóluma. Az beszél neki a boldogtalan jelenről s a boldogtalan jövőről. Az szuggerálja, hogy milyen boldog lehetne, ha azt a kislányt, aki őt is szereti, nőül venné. Tulajdonképpen ő belőle rossz pap lesz, ha meg nem nőül, pedig mennyire szereti Üdvözítőjét s vallását s milyen jó katolikus maradna mint civilember is. Az egyháznak inkább jó civilekre van szüksége, mint jó papokra. Ha ő civil lenne, ő exponálná magát az egyházért, védelmébe venné a papok ügyét, életmódjával, melyben a gyakori gyónás és áldozás nagy szerepet játszana, jó példát statuálna a többi hívők előtt. Így meg majd csak keserűség lesz az élete s ez a keserűség nem engedi, hogy hivatásbeli kötelességeit pontosan teljesítse. Nem jobb volna-e kilépni s odakünn nyugodt életet élni?

Ehhez a fő gondolatához vagy inkább fő érzelméhez a kísérő érzelmek egész sora járulhat. Most kezdi észrevenni, hogy hiszen a szemináriumban a koszt és ellátás sem valami jó, hogy odakünn a világban sem

volna sokkal rosszabb, ha a maga erejéből kellene megélnie; hogy az előjárók nyersen bántak vele s talán nem is egészen igazságosan; hogy a társak közt sok kellemetlenséget kell eltűrnie, ami mind megszűnnék, mikor egyedül élne odakünn a civil pályán; hogy annyi fáradsággal, amennyivel a latin nyelvű theológiát megtanulja, sokkal többre mehetne a jogi pályán vagy a tanárin; hogy egy ügyvéd mégis csak különb tekintélyű ember, mint egy falusi káplán; o belőle talán plébános se lesz, vagy ha lesz is, jó plébániát nem kap, mert nem kenyere a hízelgés és mások kegyeinek a hajhászása é. i. t.

Még nem határozta el magát, de a lelke már feszült-ségben van. Észre sem veszi, hogy a világnézete már is átalakult, hogy emberi megítélési normáknak hódol s nem *sub specie aeternitatis*, a legpietisztikusabb s nem spinozista értelemben, nézi az életjelenségeket. Ha ezentúl az ebéd véletlenül rossz lesz, kétszeresen érzi annak a rosszságát; ha előjárója kissé keményebb hangon figyelmezteti valami mulasztására, talán még nyugodt arcot mutat hozzá, de lelke egész hevével tiltakozik ezen durva és igazságtalan inzultus ellen. Hol van az alázatossága? Hol van az a gondolat, mely azelőtt önkénytelenül tört elő ilyenféle esetekben a lelkéből, hogy hiszen Krisztust is arcul verték, leköpdösték, aki az egész világnak ura és megváltója, s nyugodtan tűrte e megaláztatást. Vájjon a tanítvány nagyobb lehet mesterénél? Ha Krisztus tudott tűrni és szenvedni, ő ne tudna Krisztusért egy parányit eltűrni? Nem, ezekre most már nem gondol, a személyi öntudat, az Önérzet erősebb benne s ezt nem tudja már semmiféle pietisztikus megokolással kevesbbíteni. Ezentúl minden bajt, nehézséget fokozottabb mértékben érez s mind jobban és jobban megerősödik benne a gondolat, hogy a szeminárium nem neki való hely, neki onnan távoznia kell.

S mikor onnan távozik és társaitól búcsúzik, azoknak azt mondja, hogy azért hagyja el a szemináriumot, mert nem bántak vele úgy, mint kellett volna s ő reája

más, nagyobb hivatás vár a világban. Pedig ez az ifjú a coelibatus áldozata, a szexuális érzés vitte ki a szemináriumról s talán az említett kísérő gondolatok sohasem jutottak volna eszébe, ha a szexuális ösztön nem uralkodott volna rajta.

Nem tagadjuk, hogy az önfenntartási ösztön, mint jobb érvényesülhetés szószólója, szintén rábíthatja a növendéket a szemináriumról való kilépésre. De ez a ritkább esetek közé tartozik ebben a korban, míg a felnőtt áldozópapoknál már sokkal nagyobb jelentőséggel bír az aposztaták lélektani megértésénél. A növendék előtt a papi pálya nem veszi el egyhamar csábító jellegét, hiszen az okok, melyek miatt ezt választotta, most is fennállnak. Nagy pályának tartja ő a papi pályát s ha töviseire ráeszmélt is, viszont lelkiileg úgy átalakult, hogy a töviseket könnyen elbírja. A növendékség éveiben igen csábító az a gondolat, hogy minő nagy lelki hatalma van a papnak s ha később sokáig is kell káplánként élnie eseten-szükség esetén életviszonyok közt, a lelki hatalom megmarad. Most így látja. Azt is tudja, hogy minden pálya nehézségekkel van egybekötve, mindenütt van türesre és nehézségek elviselésére elég alkalom s ő ezt most aránylag könnyen is teszi, mert az elméletek megtanították arra, hogy miért és kiért él, hogy kit kell követnie s kinek a példáját utánozni.

A Krisztus követéséről szóló könyv mesteri fejezetei sok-sok életbölcsestre, sok lemondásra tanítják meg a növendéket, sok megnyugvást és sok vigasztalást nyújtanak neki. Ezek mind eszébe jutnak, felújulnak a lelkében, midőn arról van szó, hogy csak az egyéni érvényesülhetés miatt hagyja el a szemináriumot. Lehet, hogy azért a kifelé vezető gondolatai és vágyai nem szűnnek meg, de nem is erősödnek meg annyira, hogy erős elhatározást váltsanak ki belőle. Ha azonban a szexuális ösztön segítő társul hozzá szegődik, akkor egyszerre más szint, mást világitást nyernek az említett gondolatok s az elhatározás aránylag könnyen létre jöhet.

De azt kell hangsúlyoznunk, hogy a r á n y l a g könnyen, mert a szemináriumból való kilépés sohasem megy könnyen.

Lehet, hogy szülei akaratára lépett a szemináriumba, vagy ha nem is kizárólag azok akaratára folytán, sőt talán ellenére, most már ők erősen számítanak arra, hogy a fiuk pap lesz. A szomszédoknak is ezzel dicsekszenek s azok előtt emiatt bizonyos fokú irigységnek is tárgyai. Azt az esetet el sem merik képzelni, hogy az ő fiuk valaha odahagyja a papi pályát. Es a fiu ezt tudja. Aggódik a szülők véleménye miatt, nem akarja őket megkeseríteni, nem akarja magára vonni az esetleges apai átkot.

Azután ő bizony beleélte magát a gondtalan életbe, mert a szeminárium akármilyen sovány ellátást ad is, de mindenesetre biztos ellátást ad. említettük, hogy ő ezt kritizálja s arra gondol, hogy odakünn a száraz kenyér is majd jobban esik, mint idebenn a több tál ételes ebéd, de az is eszébe jut, hogy azt a száraz kenyeret is nehezen kell megkeresni s a kenyérkeresés olyan lehet, hogy tanulmányai folytatásában akadályozza meg.

Nagyon nehezőre esik vallásos emlékeitől megválni. Van a szemináriumban olyan szentkép vagy szobor, mely olyan barátságtalan, idegenszerű volt neki, midőn először látta, mert akkor a világi ember szemével nézte, majd mikor a lelke átalakult, sokat imádkozott azon feszület vagy Szűz Mária szobor előtt és nagyon megszerette őket. Most itt kell hagyni őket s ez a gondolat a vallásos lelkű ifjúra nézve épen olyan fájdalmas lehet, mint amilyen fájdalmas volt egykoron az édesanyjától elszakadni. Megbarátkozott a szemináriummal, annak kápolnájával, tantermeivel, otthonosan érezte magát s most onnan ki kell válnia.

A reverendát is le kell vetni, azt a ruhát, melyet annyira szeretett és amely úgy kiválasztotta őt már emberek közül. Mikor ebben a ruhában járt, a falu vagy város kis emberei barátságosan köszöntötték, ezen öltönye

miatt bírta olyan emberek kitüntető figyelmét, akik őt kopottas civilruhájában nem igen fogják észrevenni.

Mindezek az érzelmek lehangoló hatással vannak rá, de ha *elég* erős érzelem viszi ki a szemináriumból, akkor győzedelmeskedik a „kísértés” s a kispap leveti a reverendát. Ha pedig egyszer kilépett s belekerült a világ forgatagába, nagyon könnyen elfeledheti a szemináriumot világnézetet alakító tényezőivel együtt. Különösen áll ez, ha szexuális okok vitték ki; ha azonban csak nagyobb érvényesülésre vágyott, akkor könnyen csalódhatik s ilyenkor mindig visszasír a lelke a levetett reverenda után.

VIII. A szemináriumi nevelés befejezése. Előkészület a papi rend felvételére.

A szemináriumi nevelés a világi papoknál négy, szerzeteseknél legalább öt évig tart. Szokásban van némely egyházmegyében, hogy kis szemináriumot tartanak, azaz olyan diákpanzió félélt, amelyben szigorúan vallásosán nevelik a még gimnáziumba járó ifjakat, hogy előkészítsék őket a szeminárium pietisztikus szellemére.

Ezek az évek a növendék életében ujjat csak a theologiai tanulmányok szempontjából mutatnak fel, az erkölcsi és vallásos szellemű nevelés mindig ugyanaz. Ennek a sok ismétlődő jelenségnek az a célzata van, hogy a szoktatás folytán a növendék állandó természetvé váljék, megszeresse és a szemináriumot elhagyva se hagyja őket abba. Legkönnyebben ér célt a szeminárium az intellektuális neveléssel. A növendéknek a papi világnézet intellektuális elemeit annyiszor ismételik, úgy bele szuggerálják, hogy ő maga is aszerint ítél meg mindent. Nem is tud másként ítélni, a körülmények lélektani nyomása kényszeríti arra, hogy a szemináriumi testületben homogén elem maradjon. Lelki berendezkedésünk olyan, hogy ha véleményünket mások is helyeslik, akkor magunk is jobban hisszük, jobban megnyugszunk benne;

ellenben ha mások helytelenítik, kifogásolják, szembeszállnak velem, akkor magunk is nyugtalanok vagyunk. Fölmerülhet bennünk a kétely, hogy talán nincs is igazunk, de ha ez nem is merül fel, hanem meggyőződésünkhöz komolyan ragaszkodunk, akkor is érezzük, hogy a lelkünk feszült állapotban van, mert állandóan szembeszállni kénytelen, állandóan attól kell félni, hogy megtámadják. Ez a gondolat bántó, nyugtalanító és a testületben élő embernek akarva, nem akarva simulnia kell a többihez s beszívni azt a konvencionális légkört, melyet a szemináriumi világnézetet alakító tényezők teremtettek meg. Ha nem simul, annak a veszélynek is kiteszi magát, hogy az intrikák és a denúnciaciók révén a szemináriumot is el kell hagynia. Tehát a testületi szellem megalakulásának külső biztosítékai is vannak.

A növendék érzi, hogy a szemináriumi tartózkodás a végére jár. Gondolatban sokat foglalkozik a jövőjével. Ez a jövő a megtanult, magáévá tett eszmék hirdetése és ezen eszmék szellemében való cselekvés lesz. Szeretne már cselekedni, szeretne már rendezkedni, hiszen évek óta egyéb sem volt, mint passzív alanya az előljárók intelmeinek, oktatásainak, amiket ő már mind tud, tehát nem marad más hátra, mint teret szerezni, ahol cselekedhet és energiáját kifejtheti. A fiatal káplánok gúny elnevezése, a „hecckáplán” végső magyarázatát a fentebbi megfontolásokban bírja.

A szemináriumi élet vége felé közeledő növendék már természetesnek találja azt, amit azelőtt problematikusnak ítélt. Ez a természetesség intellektuális és erkölcsi dolgokra egyaránt kiterjed s a papi lélek megértése céljából egynéhányra rá kell mutatnunk, mert a fiatal lelkész egyéniségét ezek fogják jellemezni.

Természetesnek találja, hogy csak egy igaz vallás van és ez a róm. katolikus vallás, melyet nem lehet az evangéliumból és a hagyományokból mindenkinek hibátlanul felismerni, hanem csak azoknak, akik az egyház csalhatatlan tanító hivatalának legfőbb tekintélyétől

engedik magukat vezetetni. Egyelőre legbiztosabban a vallási igazságok a katekizmusban és a teológiai tan-könyvekben találhatóak fel. Az előbbi azoknak való, akik még nem kritizálnak, nem gondolkoznak, hanem amit hallanak, azt el is fogadják, az utóbbi a művelt embe- reknek vagy legalább is azoknak, akik a szó szoros értelmében műveltek akarnak lenni. Sajnálatos, de való, hogy az emberek nagy része, még azok is, akik jó ka- tholikusoknak vallják magukat, minő keveset foglalkoznak a vallással s ha foglalkoznak is vele, akkor is a modern filozófia istentelen álitain járnak, ahelyett, hogy a sko- lasztikus teológiát és filozófiát tanulmányoznák. Korun- kat általában a felületesség jellemzi s a skolasztika kemény dió nekik, melybe nem mernek beleharapni. A vallásról sok butaság van forgalomban, neki is köteles- sége lesz a tévelygéseket megszüntetni s az embereket felvilágosítani az igazság felől.

Jól tudja, hogy a pápának milyen jelentősége van az egyházban. Rajta lesz, hogy amennyire tőle telik, a szentatya tekintélyét szövelje s áldásos működésében segítse. Ez úgy lehet, ha a hívőket buzdítja, hogy imád- kozzanak sokat a pápáért és a pápa szándékáért.

A hívőket lelkileg át fogja alakítani és nagyobb erkölcsösségre nevelni. Elsősorban fel kell őket világosí- tani az anyaszentegyház erkölcsi előírásairól s azután oda kell hatni, hogy azokat meg is tartásák. Majd gondoskodni fog róla, hogy a vasárnapi szentmisén zsúfolva legyen a templom, hogy a hívők elvégezzék szent gyónásukat és sokan legyenek, akik mindennap áldoznak. Kis pietisztik- us társulatokat fog alakítani, amelyek nagyon alkal- masak a vallásosság fenntartására és mélyítésére. Igaz, hogy azokba a társulatokba az egyszerűbb nép szokott beiratkozni, de az intelligencia részére majd szervez Mária kongregációt. Ezekben a Mária kongregációkban konferencia beszédeket fog tartani s ott a katolikus világnézetet diadalmas világnézet gyanánt fogja bemutatni s érvényesíteni fogja teológiai tudását, hogy azt a sok

hamis tanítást, mellyel a modern ember lelkét az álpróréták a tudomány cégére alatt megmérgezték, megcáfolja. Különösen a szabadkőművesség ellen fog küzdeni, mert az a sötétben bujkáló, alattomos gyülekezet minden eszközt felhasznál, hogy Istent, anyaszentegyházat és vallást, hazafiságot és tiszta erkölcsöt kiölje az emberek szívéből. Mivel pedig a szabadkőművesek legnagyobb részét zsidók (így hallotta a szemináriumban!), a zsidóság ellen s küzdenie kell. Keresztény fogyasztási szövetséget kell majd létesítenie s a hívőket rávenni, hogy zsidótól ne vásároljanak. Tulajdonképpen nem érti, hogy az antiszemitizmus miért nem tud megerősödni az országban s miért van az, hogy a zsidók annyira a nyakunkra ültek? Fel kell rázni a katholicizmust tespedéséből és a nyakuk közé kell vágni azoknak, akik közönbösségükkel a korrupció elterjedését megengedik.

Nagy baj, hogy a katolikus sajtónk gyenge. De azért gyenge, mert a katolikus társadalom nem támogatja, hanem inkább zsidó lapokat járat, melyek az erkölcs-telenséget kedvező színben tüntetik fel, az erkölcstelenségre biztatnak is azáltal, hogy tárcáikban, regényeikben a házasságtörést, a meg nem engedett szeretkezést ragyogó módon írják le. Ezek a lapok egyebet sem tudnak írni, mint izgatni a keresztény eszmék ellen és szerelmes történeteket csinálni. K jó sajtó pártolásának ezer módja van s ő rajta lesz, hogy azt anyagi erejükhöz mérten a hívek támogassák. Nem mulasztja el, hogy a sajtó érdekében az iskolában, szószéken és társadalmi érintkezéseiben egyaránt agitáljon.

A szocializmusra is gondot fordít. Rajta lesz, hogy az ő községében a Jakobok el ne bolondítsák a népet. A szociáldemokraták istentelen emberek, akiket a zsidó izgatok bolondították el s most emberi formájukból kivetkőzve, az Isten, egyház s papjai ellen izgatnak. Olyanok mint a szabadkőművesek, csak nem olyan alattomosak, mint azok, hanem nyíltan, ököllel dolgoznak. A szocializmust legjobb volna megszüntetni s minden problémájukat

az egyház utasítása szerint megoldani, hiszen az igazi szocializmus úgyis megvan Krisztus tanításában, aki megmondotta, hogy úgy szeressük felebarátainkat, mint magunkat. Majd a keresztény szocializmus, melynek vezetését a kezébe veszi, le fogja törni a szociáldemokratákat. Itt vigyázni kell, hogy a civilvezetők maguk kifogástalan emberek legyenek. Ő tőlük fogja elsősorban számon kérni, hogy vasár- és ünnepnap pontosan eljárnak-e szentmisére és a szentségekhez járulnak-e.

Iparkodni fog, hogy a civilhatóságokat és a civiltevékenységeket a maga és tervei számára megnyerje. *Egy-maga*, nem képes eredményesen küzdeni, de ha a hatóság, a földesúr vagy kegyúr a háta mögött lesz s őt támogatja, akkor társadalmi tevékenységével nagyobb eredményre számíthat.

Az bizonyos, hogy akármit akar tenni, a saját ereje arra elégtelen. Ő nem lesz elbizakodott, mert tudja, hogy Isten segítségével nélkül semmitsem tehet. Sokat kell buzgón imádkoznia, hogy a jó Isten lágyítsa meg az emberek szívét, hogy befogadják az ő üdvös tanításait s készséges akarattal iparkodjanak annak megfelelően cselekedni is.

Isten azonban az ő imádságát csak úgy fogja meghallgatni, ha tiszta szívből fakad. Neki azzal az ártatlan étellel, melyet a szemináriumban sajátított el, ezentúl sem szabad szakítani. Mindennap fog misézni s ez a mise-mondás olyan lesz, hogy a hívők épülni fognak rajta. Mindennap pontosan elmondja a breviáriumot, mert annak elhagyása halálos bünt vonna maga után, mellyel nem akarja a lelkét bemocskolni. Az olvasót is elmondja naponként, mert a Szűz Anya leghathatósabbán támogathatja Istennél tervei megvalósításában.

Lehet, hogy plébánosa akadályokat fog gördíteni az ő nagyobb szabású munkássága elé; ezeknek a régi papoknak nincs érzékük a modern kor papságának feladatai iránt. Ezek eljárnak a szomszédokhoz inni meg kártyázní, mindenkivel jóbarátságban akarnak élni s nem juttatják kifejezésre, hogy a róm. kath. vallás olyan természetű,

mely komoly erkölcsi életet kíván s melybe lehetőleg minden embert be kell vezetni, mert kívülről nincs üdvösség. Ha plébánosa nem fogja támogatni, sőt talán ot akadályozza is, akkor szembeszáll vele s meg fogja mutatni, hogy az o akarata érvényesül, mert amit o akar, az szent és nemes dolog, az anyaszentegyház felvirágzását és a lelkek üdvét célozza.

A női társaságokat kerüli. A spirituálisnak igaza van, midőn állandóan figyelmezteti őket, hogy a fiatal papokra legnagyobb veszedelemmel a nők járnak, ezek térítik le arról az útról, mely a léleknek tiszta útja s ráhajtják az érzékiség és bujaság posványos területére. Aki egyszer nőekkel összeállt, az Isten és Szűz Mária előtt nem lesz kedves ember, nem fogja az égiek segítő kegyelmét megnyerni, az emberek előtt pedig elveszti a tekintélyét. Saját tapasztalásából tudja, hogy az olyan pappal, aki nővel él, mulatni ugyan elmennek a hívek, miséjét is meghallgatják, de azért megszólják, lenézik, mint az olyan embert, akinek mulasztásai, gyengéi vannak, aki semmiben sem különbözik ő tőlük.

Nagyjában ilyenféle gondolatok foglalkoztatják a szeminárium jó növendékét, mikor utolsó teológiai évének végére jár. Gondolkodásában, vágyaiban a szeminárium papi világnézete jut kifejezésre, melyet már magáévá tett. Lehet, hogy mások másként is gondolkoznak, ezek azonban kivétel számba mennek. Vannak olyanok, akik arra gondolnak, hogy a napi miséjüket elmondják ugyan, de azon lesznek, hogy egyébként munkával agyon ne terheljék őket, hogy a sok tanulás után kellően kipihenhessék magukat; mások arra gondolnak, hogy fődolog a plébánossal jó lenni, akkor nekik is jó életük lesz annak oldala mellett, tehát majd hozzásimulnak, hozzá alkalmazkodnak, aminek az lesz a következménye, hogy a püspök állandóan jó információt kap, tehát ha jó plébánia üresedik meg, ők is sikerrel járhatnak a püspöknél; vannak olyanok is, akik már a szemináriumban kiszemelték azt a nőt, akit plébániájukra elvisznek gazdasszony-

nak; sőt olyanok is akadnak, akik arra gondolnak, hogy ha plébánosuk a gazdasszonyt használja, majd ők meg a cselédet fogják használni stb. Azonban ezek ritka és kivételes esetek, nem minősíthetők tipikus lelki irányoknak, inkább érthető, hogy a növendék kivételes egyén akar lenni, aki plébánosa mellett több tudása, nagyobb agilitása és erkölcsösebb életmódja által akar megkülönböztető helyet betölteni. A fiatal pap is érvényesülésre törekszik, de ezt az érvényesülést a szemináriumban hallott és belézsuggerált elvek keretei közt akarja megszerezni. Elég neki ez a tudat, hogy a plébános rendszerint úgy sem áll azon az alapon, amin ő, tehát neki csak a szemináriumi világnézet alapjára kell helyezkedni, hogy különálló jelentséggel bírjon. Mert végső eredményben az összes fentebb vázolt törekvések gyökerét abban a tudattalan vagy tudatos vágyban kell keresnünk, hogy a fiatal lelkész is érvényesülni óhajt, de azon a módon, mely lelkiismeretével teljesen összeegyeztethető. Ezekkel a gondolatokkal azért is foglalkozik olyan sokat a növendék, mert a szemináriumi jelenségek is arra figyelmeztetik, hogy közel van az az idő, midőn neki mint lelkésznek, mint áldozópapnak kell a világban működnie. Most tanul misézni, most sajátíttatják el vele a mise technikai részét. A mise kívülről mondandó imádságait már régen megtanulta, de azért rájön, hogy még nem tudja őket a kellő időben azonnal alkalmazni. Most tudja meg azt is, hogy a misézésben mindennek, kéztartásnak, fej- és testtartásnak, a fej különböző meghajtásának, keresztvetésnek szigorú előírás szerint kell történnie, amit csak nagy gyakorlattal lehet elsajátítani, hogy a pontos betartás mellett se legyen szögletes és merev, hanem általában esztétikus látványt nyújtson. A misézés tanulása közben ismét szembehelyezkedik az egyház régebbi szolgálival, mert itt hangsúlyozzák, hogy nem szabad öregpaposan misézni. Az öregpapos misézés azt jelenti, hogy az idősebb papok rendszerint a kényelmesebb oldaláról nézik a misézés közben való teendőiket s

nem ügyelnek a rubrikák előírásaira. A növendék ezeket a rubrikákat szorgalmasan tanulmányozza, ki is kérdezik belőle s iparkodik azokat pontosan betartani. Közben támadnak ugyan olyanféle gondolatai, hogy ez a formalizmus nem minősíthető eléggé megokoltnak, de utoljára is belenyugszik, mert hiszen az egyház kívánja így, az egyházi előírásoknak pedig mindenkor késedelem nélkül kell engedelmeskedni. Észreveszi, hogy a misemondáshoz nem sok lélek kell, hiszen a mise egyes részei, különösen a kánonon kívül állók, az Introitus, Graduale, Lectio, Lavabo, Communio, utolsó evangélium olyanok, amik nem igen hatják meg az embert s talán gyorsabban is el lehetne őket recitálni, de a rubrikák arra nézve is intézkednek, hogy a pap mozdulatai lassúk legyenek és a mise kb. félóráig eltartson. Magánimádságnak, az Úr testének és vérének vételét követő rövid elmélkedésen kívül, a misében nincs helye; a formális imádságokat kell elrecitálni.

A misemondáson kívül megtanítják keresztelni s általában a szentségeket kiszolgáltatni.

Mindezeknek az a hatása van a növendék lelkületére, hogy a misztikum, mely eddig az ő tekintete előtt elfödte ezen jelenségeket, oszladozni kezd s épen azért nincs is már rá olyan hatással, mint mikor nem ismerte őket.

A növendék így felszerelve várja a papszentelést, az ordinációt. Van világnézete, mely a szemináriumban alakult ki s melyről azt hiszi, hogy végleges, mert hiszen olyan normákat hallott előjáróitól, melyeket örökérvényűeknek mutattak be; tudja a praktikus eljárásokat a speciális lelkészi teendőknél s most már csak az van hátra, hogy pappá ordinálják. Az ordinációt megelőzőleg a papi méltóságot és papi erkölcsiséget szentgyakorlatok elmélkedéseiben mutatják be, melyek épen tárgyuknál fogva bírnak különös érdekességgel, mert a pap önérzetének megértéséül szolgálnak.

IX. Az ideális papi egyéniség bemutatása az ordinációt megelőző elmélkedésekben.

Amint valamely mesterség inasa megtanulta mesterségének minden csínját-bínját, mestere felszabadítja s önálló munkakört ad neki. A papnövendék is megismerte a papi állás minden teendőjét, úgy az anyagiakat, mint az erkölcsieket, önmagát erkölcsileg reformálta, a teológiát megtanulta, a papi világnézetet elsajátította s most elérkezett a felszabadulás ideje, az ordináció következik, mely átsegíti az önálló munkálkodás mezejére. De *itt* a szeminárium közbeékel valamit, megállítja a növendéket s szentgyakorlatok elmélkedéseiben kifejezetten vagy a tartalomból kiérezhetően figyelmezteti, hogy ő nem inaséveit szolgálta, mely után az ordináció a felszabadulást jelenti, nem mesterségre készült, hanem egy ideális pályát választott, melyet semminemű más pályával összevetészen nem szabad, mert nincs olyan pálya, melynek annyi eszmei jelentősége volna, mint a papi hivatásnak. Erre a figyelmeztetésre azért van szükség, mert közvetlenül a kenyérkereset előtt tudattalanul is élhet a növendékben a gondolat, hogy ő is most úgy dolgozik, mint más hivatalnok s őt is épen úgy fizetik kenyérkereső pályáján, mint ahogyan megfizetnek más munkásokat.

Igen, munkás o, de egészen más munkás, mint a civilpályák munkásai s ezt kell az elmékedésekből talán ismételtlen is megértenie. (A következők megírásánál szerző felhasználta A. Królicki-nak Der Priester c. művét, mely épen témánk szempontjából bír jelentőséggel, hiszen eredeti címe is „Ideal Kaplana” volt, azaz Az ideális pap. A könyv elmékedések gyűjteménye, melyekhez nem szorosán ragaszkodunk.)

A papnak a más pályán működőkkel szemben azt kell megértenie, hogy ő az Isten embere. így nevezi Szent Pál a papot, akiről egyébként a Szentírás igen fel-emelő, magasztos jelzőkkel emlékezik meg, midőn őt a világ világosságának, a föld savának, pásztornak, az isteni kegyelem közvetítőjének nevezi. Mindennél többet mond a homo Dei, az Isten embere, mert megmond mindent; megmondja a pap méltóságát, kitüntetését, a cél fenségét, melynek eszközéül szolgál, de amellet figyelmezteti a felelősségre is, mely vállaira nehezedik s amely kell, hogy remegéssel töltse el, valahányszor csak rágondol. Az Isten embere azt jelenti, hogy a mindenható Istennél kell szolgálatot teljesítenie, közösségben kell lennie a végtelen lényvel, akinek így házitársa, bizalmasa, képviselője lesz. S hogy igazán méltányoljuk ezen hivatás nagyságát, azt kell tudnunk, hogy ki az Isten?

Szent János apostol elragadtatásában egyszer az Ur trónja előtt találta magát s fenséges dolgokhoz méltatlan halavány, emberi jelzőkkel leírta, amit ott látott. (Apók. 5, 13.) Emberi szavak egyáltalán elégtelenek Isten dicsőségének és fenségének méltó ecseteléséhez, de azért a Szentírásból bőséges citátumokkal festik a növendék előtt, hogy ki is az az Isten. így azután a papi méltóság is nagygyá, szinte elérhetetlen nagygyá válik. A papi méltóság kiemeli az embert a földi szférából; az Üdvözítő is mon-dotta, hogy az ő papjai nem e világból valók, miként ő sem való innen. Kassiant is idézik, aki a papokhoz ilyen szózatot intéz: „Ő Isten papja! Ha a menny magasságát szemléled, magasabb vagy annál; ha a napnak, holdnak

és csillagoknak a szépségét tekinted, szebb vagy azoknál; ha az uraknak a föniséget, te fenségesebb vagy náluk, csupán teremtdőnél vagy kisebb!”

Mik ezen hatalmas lénynek, a papnak feladatai? Csak egy feladata van, Isten dicsőségét megvalósítani, isten egyáltalán azért teremtette a világot, hogy dicsőségét szolgálja. A pap az, aki az Isten érdekeit szolgálja a földön, aki az Istent pártfogásába veszi. (I. m. p. 15.) A pap az, aki Isten zászlóját lobogtatja a földön és a teremtés főcéljának a megvalósításán és a teremtő megdicsőülésén dolgozik. Ha ez a feladat nem volna a papok kezén, ha nem hallatszanék a papok szava, akik az embereket Isten megismerésére és dicsőítésére vezetik, akkor a világ már régen megfélekedezett volna Istenről, tisztán földi, anyagias eszmék hajlékává lett volna és csak az ágyuk dörgése és a gőzkazánok sistergése lenne az egyedüli imádság; Istent és dicsőítését, mint terhes igát lerázta volna az ember magáról. Der Priester stellt für uns dar den Grundpfeiler, ohne den das ganze Schöpfungsgebäude wie ein morsches, von Fäulnis angefressenes Haus zusammenstürzen müszte.

A pap nemcsak az Isten dicsőségének eszköze, hanem ő eszközli a hívek üdvösségét is. Isten boldogságának túltelítettségét meg akarta osztani s azért teremtette a világot és az embert. Az ember történelmének két lapja van: egy sötétszínű és egy világos. A sötéten az első emberpár bűnbeesése van, ami Isten jogos haragját s az egész emberiség bukását vonta maga után. A másik lapon van a második Ádámnak, Krisztusnak a megjelenése, ki eljött, hogy az emberiséget megváltsa. Ennek a Krisztusnak, az istenembernek helyettese a pap, aki Krisztus munkáját folytatja a földön.

Minő óriási felelősség háramlik a pap vállaira, aki elmondhatja, hogy Dei adiutor sum, az Isten támogatója vagyok; aki Krisztus tisztét magára vállalta; aki az emberek üdvösségét *eszközli*. A pap, az emberi üdvösség letéteményese, teljhatalmú megbízottja óriási nagy érde-

keknek, kliensei az Isten és az emberiség, az ég és föld. Ne is csodálkozzunk tehát, ha az egyházatyák és buzgó papok minden ékesszólásukat felhasználták, hogy a papi méltóság fenségét és szépségét kellőképpen szemléltethessék. A lelki vezető e helyen az egyház nagyjainak írásából rengeteg sok citátummal igazolhatja állításának a helyességét.

Kell tehát, hogy ezt a nagy méltóságot a pap méltóképpen viselje is.

Nem elég, hogy a papi funkciókat korrektül végezze s ezáltal Krisztus missziósmunkáját tökéletesen folytassa.

Nem elég, hogy a papi aktákat rendszeresen vezesse és a papi hivatalt külsőleg jól kormányozza.

Nem elég, hogy a vasárnapi prédikációk és tanítások előírásait gondosan kövesse; hogy a templomban a rendet szigorúan fenntartsa; hogy az előírt szertartásokat betűszerint betartsa.

Nem elég, hogy mindig készen legyen hivatása köteleit pontosan betartani és pl. a szentségek kiszolgáltatására való minden hívásnál talpon legyen.

Mindez kell; de még több, sokkal több kell. Kell, hogy plébániájának éltető napja legyen. Amint a nap mindenüvé bevilágít, mindent megmelegít és életet ad, úgy kell a papnak is a világosság, melegség és élet forrásának lenni. Nem ül csendesen plébániája közepén, hanem kimegy a hívek közé; feladatát úgy fogja fel, mint folytonos mozgást a plébánia hívei közt anélkül, hogy parochiájának legkisebb szögletét is elmellőzné. És ez a tevékeny mozgás az Úr szőlőjében kora reggeltől késő estig tart és azon iparkodik, hogy mindenkinek mindene legyen. Az Apostol a papokat a dajkákhöz és szülőanyákhoz hasonlítja; minő tartalmas, sokatmondó, sok feladatot rájuk ruházó kifejezések ezek. Amit az anyaság fogalma magába zár, a szülőnek fájdalmát és szenvedését, a tápláld anyák gondját és virrasztását, a sok aggodást és önfeláldozást: mind magukra kell vállalniuk a papoknak.

Nagyjában így mutatja be a szerzőnk az ideális pap képét. Az elmélkedés az ordináció idejére való, mert feltételezi, hogy az elmélkedést már megedzett, erkölcsileg átalakult, erényes életet élő férfiak hallgatják, akiknek pietisztikus lelki kapacitásuk van, akik készségesen elfogadják a szentírás mondatainak ilyenirányú alkalmazását. Az elmélkedések természetesen változnak, de a kép, melyet a papnövendék előtt az ideális pap képe gyanánt mutatnak be, mindig ugyanaz marad.

Mi ennek a képnek a lényege?

Röviden az, hogy a pap Isten és a hívők közé a legragyogóbb színekkel van közbeállítva. Alakjára egyrészt az Isten fénye sugároz alá, másrészt ő feléje terjesztik ki karjukat a hívők, akik az Isten felé iparkodnak. Ő az Isten szolgája s ő az emberek támogatója. A papi önérzetet ezen elemek alkotják: az a tudat, hogy Isten céljait kell a földön megvalósítani s az, hogy a hívők nála nélkül semmire sem mennének, ő a támasztékuk, az útmutatójuk. Tehát ő kiváltságos ember, mert amint vallás nélkül senkisé is élhet meg, úgy kell, hogy az igaz vallásban igaz úton járjon mindenki: s ezt ő eszközli. Az Isten országát ki kell a földön szélesíteni, a hívőket el kell az örök üdvösségre juttatni: ez az ő feladata. Nem olyan mint a többi ember, neki magasabb céljai vannak s neki minden ember életébe beleszólása van. S most az ordináció alkalmával nagy hatalomhoz jut, olyan lelki hatalomhoz, mely még az angyaloknak sem adatott meg. Valóban elmondhatja: *Non sum sicut ceteri hominum ...*”

X. A szeminárium küszöbén túl. Működés a hivatásban.

Maga az ordináció nem alkalmas arra, hogy különösebb lelki emóciókat ébresszen. A sok gyorsan egymásra következő váltakozó helyzet, térdeplés, állás, az állandó figyelem arra, hogy tudja, mi következik s akkor kb. miként kell viselkednie, a rubrikák szavainak gyors elmondása, mind nem alkalmas arra, hogy intenzívebb érzelmeket ébresszenek. A papnövendék talán csudálkozik is, hogy midőn a püspök szavai elhangzanak: Accipite Spiritum Sanctum ... s ő a legfőbb hatalmat, a kulcsok hatalmát kapja, nem érez semmi különösebb ihletettségét, pedig az Oltáriszentség imádásakor hányszor felbuzdult a lelke, hányszor érezte, hogy közel van az Úr. Most a Szentlelket fogadja és nem érez, mert nincs abban a nyugodt lelki összeszedettségben, mely az intenzív érzelmek ébredésének szükségképeni lelki talaja volna.

Az ordináció megtörtént, most ő pap, olyan pap, mint a többi, neki is van joga misézni és a bűnösöket vétkeiktől feloldani. Hogy ahhoz van joga s minden így is történik, azt a fiatal áldozópap kétség nélkül hiszi. Tudja, hogy több emberré lett, mert nagy hatalomban van része, de mégsem érzi annyira ezt a hatalmat. Ehhez külső *nyilváníthatásokra* van szükség s egy ilyen alkalom esetleg adódik mindjárt az ordinálás után, ha

újmiséjét nem a volt társak körében tartja, hanem másutt; ilyenkor a növendékek áldást kérnek tőle. Ez az áldás olyan funkció, amit eddig nem teljesíthetett, most gyakorolja először papi hatalmát. És ez a gyakorlat tipikus példája az egyházi funkciónak, idegen nyelvű szöveget mond, melynek talán az értelmére sem gondol, nem kíséri az érzelem melege azt, amit ő s z í v b ő l kívá, hanem csak elmondja, amint elő van írva s elvégzi a szükséges keresztvetést.

Ilyenkor minden gondját az újmise köti le. Ez nagyon ünnepélyes alkalom s minél nagyobb hozzá a teatrális fölszerelés, annál nagyobb és maradandóbb hatással lesz az ifjú lelkére. Ha ez a színpadi berendezés elmarad, akkor az újmise szomorú jelenség előtte, mely nem alkotja életének azt a jelenségét, amelyre mindig örömmel gondol majd vissza. Itt tehát igen fontos, hogy kívülről mit adnak a belső tartalomhoz s a külső járulék az, ami a nagyobb hatást gyakorolja. Ismertem egy fiatal papot, aki az újmiséjére mindig szomorúsággal gondolt vissza s bevallotta, hogy ő rá semmi különösebb hatást nem gyakorolt. Sem szülei, sem rokonai nem voltak jelen; hétköznap tartotta, mikor kevés nép van a templomban; manuductora, egy főpap, leköszönt s egy egyszerű papot bízott meg a helyettesítéssel; szentképeket nem osztogathatott, mert nem volt rá pénze, hogy elegendő mennyiségben bevásároljon. A legtöbb újmise nem is ilyen, hanem ünnepélyes és különösen fényesek szoktak lenni – a falusiak. A templomot feldíszítik, a plébános már fel-lármázta a falut, melynek népe tolong a köv. vasárnapon vagy ünnepnapon a templomba a szentképért, a manuductor erősen készül, hogy a konyha derekasan kitegyen magáért, a pincéből előkerülnek a régi, jó borok, a cigánynak megüzenik, hogy készítse a hegedűjét és az egész banda együtt legyen, a jóismerősöket és a jóbarátokat meghívják az ebédre, szóval olyan multság készül, – mint amilyen a lakodalom szokott lenni, mert a falusi nép azt tartja, hogy az újmise pótolja a pap lakodalmát.

Szoktak némely helyen még most is fehér ruhás lányokat összeszedni, akik a mise alatt a templom szentélyében mintegy nyoszolyólányokként szerepelnek. Mindezen dárídó ellen, főleg pedig az utolsó helyen említett szokás ellen küzd az egyház s azt akarja, hogy az újmise napja a magábaszállás és töredelmes imádkozás napja legyen, de még a magyarországi kolostorok legtöbbszörében sem mulasztják el, hogy az újmise napjának az érzéki élvezetek megnagyobbításával nagyobb fényt ne kölcsönözzenek. A papság is hódol annak a felfogásnak, hogy az ünnepet a gyomorral is meg kell ünnepelni, a papnövendék a szemináriumban is jobb kosztot kap az ünnepnapokon, természetes tehát, hogy az újmiséje alkalmával is kell valami olyasfélének lenni, ami az ünnep nagyságát emeli. A papi méltóság az újmise alkalmával válik leginkább érezhetővé mert a fiatal áldozópap egészen kiváltságos helyzetben van s ennek az ünnepnek ő a hőse, ő a középpontja. A plébános vagy manuductor neki szolgál, a nép az ő kedvéért megy a templomba, melyet az ő miséjére feldíszítettek, a kántor neki orgonál, a lakoma alatt őt éltetik. Ez a megkülönböztetett helyzet lesz az, ami az újmisézés első miséjét feledhetetlenné teszi, mert életében ez az első s talán az utolsó eset, midőn személyisége ilyen feltűnő érvényesüléshez jutott. Arra is visszagondol, hogy milyen bátoratlanul misézett, hogy a keze remegett, midőn az ostyát kettétörte, hogy milyen félénk volt, midőn a kehelybe bort és vizet kellett töltenie, de ez csak inkább emlékezés; a jóleső gondolat a külső fényre vonatkozik, arra, hogy milyen sokan is kezet csókoltak neki az újmiséje után.

Az újmise után elfoglalja hivatalát, legtöbb esetben a világi papból káplán lesz falun vagy városban. Ambícióval megy oda, a cselekedni akaró s magában elég képességet érző férfi ambíciójával. A lelke azokkal az eszmékkel és azokkal az irányításokkal van tele, amelyeket a szemináriumban hallott. Ezért van az, hogy mindjárt első nap csalódás éri. A szemináriumi világnézet a

világi világnézettel először papi környezetben ütközik össze. A plébánia más terület, mint amilyenek ő látni szeretné. Ő elvekkel jött, a plébánost az évek tapasztalata tanította meg arra, hogy az életet hogyan kell legcélszerűbben berendezni. Ami legelőször szemet szúr neki az, hogy a gazdasszony több, mint amennyinek lennie szabadna. A háznak legtöbbször ura, aki rendszerint együtt ebédel a papokkal s megkívánja, hogy a káplán őt respektálja. A plébánosra befolyással van s a káplán hamarosan rájön arra, hogy a gazdasszonnal tanácsos jó viszonyban lenni. Az is lehet, hogy olyan dolgokat figyelhet meg a plébános és gazdasszonya közt, amelyeken a lelkiismerete megbotránkozik s amelyeket feltétlenül elítéli.

Mindenesetre már az első napok tapasztalatai megtanítják arra, hogy nem élhet egészen elvei szerinti magának való életet, hogy rá van utalva másokra, mások iránt bizonyos figyelmet, alkalmazkodást kell tanúsítania, hogy ő érvényesülhessen vagy legalább is nyugodt életet élhessen. Később ez a jelenség egészen általános lesz s ez fogja eszközölni a szemináriumban nyert papi világnézetnek módosulását, esetleg gyökeres átalakulását.

Az első napok a berendezkedés napjai. Szobáját hozza rendbe, melybe szentképek kerülnek, az ajtó mellé felszögeztetik a szenteltvíztartó, az ágy fejnél olvasó lóg, az íróasztalra feszület kerül s talán egy imazsámolynak is akad még hely. A plébános már megbeszélte vele, hogy a papi funkciókat hogyan osztják fel maguk között s most arra figyelmezteti, hogy menjen el néhány notabilitáshoz és családhoz vizitbe. A káplán vállalkozik is erre s ezen látogatások alkalmával éri az első nagy csalódás. Ő, akinek a papi méltóságról olyan színes fogalma van, aki azt hitte magáról és hiszi még most is, hogy különb ember másoknál, kénytelen az előljárók, de még a polgári családok részéről is bizonyos leereszkedést ta-

pasztalni. Megígérik neki, hogy majd meghallgatják a prédikációját, de kikötik, hogy ne legyen hosszú. Egy másik ember megmondja neki, hogy ő ugyan nem igen jár templomba, nem is ér rá, hanem a felesége meg a gyermekei minden vasárnap ott vannak, egyébként reméli, hogy a káplán úrral azért többször lesz szerencséje találkozhatni, mert a plébánossal együtt szokott egy pohár jó bor mellett tarokkozni.

A káplánra mindez kiábrándító hatással van s *midőn* a fiatalember nyílt és közlékeny modorával, ami később nagyon megváltozik benne, elpanaszolja megütközéseit a plébánosának, legnagyobb csodálkozására az azt válaszolja, hogy sohase törődjék ilyen semmiségekkel, mindenütt így van az, egyébként az az ember, aki csak a feleségét meg gyermekeit szokta templomba küldeni, de maga nem megy, igen jó ember, sok szolgálatot tett már a plébániának, tanácsos vele jóviszonyban maradni. A káplán megütközik ezen a beszéden s eszébe jut, amit a szemináriumban mondtak neki, hogy az öregebb papokat nem szabad mintául választani, mert azokban nincs meg az az egyházi szellem, amit a modern buzgó papoktól meg kell kívánni. Lehet, hogy nem vitatkozik a plébánosával, hanem elhatározza, hogy maga veszi a kezébe a plébánia irányítását s majd megmutatja, hogy más vallásos életet fog ő itt teremteni. Hiszen arra való a szószék, hogy oktassa, buzdítsa a népet s ha kell, kemény szavakkal is jobb útra térítse a hívóké.

Az első prédikációjánál az a gondolat izgatja, hogy őt figyelik, hogy mennyit ér, hogy hogyan tud prédikálni s ezen prédikációja alapján fogják megítélni. Ezt az első prédikációt nagyon jól kidolgozza és alaposan megtanulja. Sikert kell elérnie s kinek van Magyarországon az egyházi szónoklatokban legnagyobb sikere? Nemde Prohászkanak, akinek a művei közül 1-2 öneki is megvan. Előveszi tehát a *Diadalmas Világnézetet* vagy a *Világosság a sötétségben-t* s ezekből szed ki gondolatokat, hiszen van bennük bőven. Az első prédikáció

pszeudoprohászka lesz s ő meglegedetten szemléli, hogy a hívek milyen áhítattal, csöndben hallgatják. Egy pár komolyabb ember ugyan azt a megjegyzést teheti rá, hogy nem a népnek való az ilyen prédikáció s ezt plébánosának elmondják, aki viszont őt figyelmezteti. A következő prédikációk már nem is lesznek ilyen fellengzősek, hanem előtérbe nyomulnak bennök a javítani, reformálni akaró nagyságnak erkölcsi intelmei. A prédikációkra jellemző lesz a papi öntudat, én vagyok az, aki az Isten ígését hirdetem nektek, én vagyok itt az igazság letéteményese, én vagyok az eszköz, melynek segítségével Istenhez juthattok. Ha a morális prédikáció nagyon kemény, kemény a tartalma s erős, bántó hangon is van elmondva, akkor sok visszatetszést szülhet. A nép nincs az ilyenhez hozzászoktatva, az intelligencia pedig éppen nem tűri meg. Ha ebben a tónusban folytatja, megérheti, hogy a prédikációját közben elhagyják, vagy csak nagyon is gyéren mutatkoznak azon a hívők. A plébános figyelmezteti is, hogy a néppel egészen másként kell bánni s a lelkipásztori bölcsesség jobb eszközöket ajánl neki, mint aminőket a szemináriumban sokszor csak könyv mellett felnövekedett s elég gyakorlati tudással nem bíró tanárai hirdettek.

A fiatal papnak lassan-lassan be kell látnia, hogy bizonyos megalkuvás nélkül nem boldogul, hogy a népet, a laikus tömegnek a nyomását respektálni kell, hogy egyoldalú, ideális elvekkkel nem lehet a hívőket kormányozni, hanem azok természetével számot kell vetnie.

Lehet, hogy ezt nem mindjárt látja be; lehet, hogy éppen elvei, meggyőződése, cselekedni és reformálni akaró túltengésben levő energiája révén összeütközésekbe kerül; összeütközésbe kerül a néppel, a plébánosával s midőn emiatt püspökének panaszt tesz, azt a meglepő választ kapja rendszerint, hogy alkalmazkodjék plébánosa utasításaihoz, amivel a szükségképeni alkalmazkodás és

megalkuvás a legfelsőbb hatóság részéről is szankcionálva. Ha pedig nem törődik bele a sorsába, akkor jönnek a dispoziciók, egyik helyről a másikra dobják, mindig rosszabb és rosszabb helyen lesz káplán, a plébániára való kilátásai, amelyek célul lebegtek a szeme előtt, kisebbednek, szóval sok elkeseredés, sok csapás éri, amely mégis csak megtöri és alkalmazkodóvá teszi. Amíg ez bekövetkezik, némi vizsgálatódása van, de arról is meggyőződik, hogy ez a vizsgálatódás nem sokat ér. Egy pár lelkes hívő melléje áll, tüntetnek mellette, mert csak az ő miséjét hallgatják, csak ő hozzá mennek gyónni, mindennap áldoznak s nagy tisztelettel adóznak neki, midőn vele találkoznak s vele beszélgetnek. De kik ezek? Jórészt vénasszonyok vagy aggszűzek, akik már az egész egyházközség előtt neveltség és kifigurázás tárgyai bigottságuk miatt s akikről lassan-lassan ő is úgy vélekedik, hogy ilyenek kedvéért nem érdemes reformátoroskodni, nem érdemes annyit prédikálni.

Ez a fiatal papoknak az egyik típusa, akik a szemináriumi elveket nagyon komolyan vették s azok mellett iparkodnak kitartani, amíg a körülmények kényszerítő ereje át nem alakítja őket. A másik típus az alkalmazkodóké. Ezeket azonban a következő fejezetben tárgyaljuk, ahol a pap lelki visszafejlődéséről lesz szó a szemináriumi nevelés alapján kialakult lelkiségével szemben.

XI. A pap és társadalom egymásra hatása. Lelki visszafejlődés.

Az ifjú pap — mint láttuk — megkezdve lelkipásztori tevékenységét, érvényesülésre törekszik, a szemináriumi elvek érvényesítésére s ezáltal, mint az ilyen elvek érvényesítésével szokatlan, a plébánosától is elütő munkát végző ember: érvényesülésre is. Ez az érvényesülésre törekvés megvan benne kezdetől fogva, de először csak tisztán egyházi területet választ működési terület s tevékenysége azzal a szubjektív látszattal bír, hogy itt nem a pap érvényesül, hanem az Isten ügye és a hívők jól felfogott lelki üdvössége. Az egyéni érvényesülhetés pusztán a kiváltságos helyzet alakjában is mutatkozhatik, mikor pl. az áldozópap az előbbi fejezetben leirt hányattatások tárgyává lesz, de ez ritkaság. A pap ilyenkor egy megnyugtató és igen sok kellemetlen érzelm birtokosa. A hányattatások közepette bír azzal a tudattal, hogy ő tulajdonképen áldozat, áldozata ügybuzgóságának, melyet a meg nem értő, ellanyhult, elvilágiasodott emberek alkottak bizonyos fokú mártíromságot nemző tényezőnek.

Az érvényesülhetés szokottabb formája a kényelmesebb úton való célhoz jutás, amire közvetlen példát nyújt a plébánosa. Csak az ő pályafutását kell vizsgálnia, csak az ő jóakarató utasításait betartani s elérheti azt, amit a

plébánosa elért, a maga ura lesz s a maga elveinek megfelelően kormányozhatja a híveit.

Ilyen okoskodások közben rájön arra, hogy az emberek nem is olyan rosszak, mint aminőknek 6 azt a szemináriumban hallotta emlegetni. Igaz, hogy a vallási dolgokban nem képviselnek kifogástalan nézeteket, de ez onnan van, mert nem ismerik jól a vallás és egyház ügyeit. Fel lehet őket világosítani s ő fel is fogja őket világosítani, de nem megy neki hirtelen a dolognak, hanem a lassú munkát elébe helyezi a meggondolatlan reformerségnek. Azután a hívőket tapintattal is kell kezelni. Mikor társaságban van s ilyent többször felkeres — egy-egy kellemetlen megjegyzésre nem gurul dühbe, nem vág valami gorombaságot a megjegyző fejéhez, inkább mosolyog ő is a többiekkel együtt s így élet veszi a kirohásnak. Lassanként arra is rájön, hogy ezek az emberek, akik a papokról és a vallásról még nem bírnak korrekt fogalmakkal, szeretettel fogadják őt s neki igazán nem szabad ezt a fogadtatást valami gorombasággal viszonzni. Sőt ha eljár a társaságokba, akkor alkalomadtán egy-két jó szót szólhat némely egyházi ügy mellett (pl. kath. sajtó), jelenlétével azt eszközölheti, hogy az emberek nem káromkodnak, szóval ő hasznára van a társaságnak, pedig amellet jól is érzi magát.

A legelső tényező, mely a fiatal pap lelkületére átalakító hatással van: a civiltársaságok felkeresése.

Kezdetben talán szükségből, vagy apostoli szándékából ment a társaságokba, később azonban ezek a jóleső szórakozás helyévé válnak előtte. Az ilyen társas multság okozza, hogy a napirendjét, mit kezdetben talán megcsinált magának, már nem tartja be; hogy a breviárium elmondása nagyon későre marad; hogy az olvasó elmondására már nem is jut idő; hogy könyveket olvas, melyekről a társaságban beszélnek, pl. igen érdekes regényeket, s melyeket ő eddig mellőzött, amelyek gondolat- és érzelmvilágának új témákat adnak; hogy esetleg meg-

kedveli az ivást, mindennemű mulasztások és kihágások szülőanyját; hogy megismerkedik a nővel.

Ez utóbbi igen fontos szerepet tölthet be a fiatal pap lelkivilágában. Fiatal lányokkal vagy fiatal asszonyokkal ismerkedik meg, akiknek a társasága kedves neki. Érdeklődést tanúsít a nők iránt s szívesen van közöttük. Nem kurizál nekik, hanem figyelmes irántuk, udvariasan beszélget velük s lassan-lassan leküzdí az azt a félszogséget, melyet közéjük magával vitt. Először nem tud beszélni velők, mert gondolköre egészen másra van irányítva mint azoké. Lassanként azonban elsajátítja azon apró számárságok felől való társalgási modort, mely a fiatal, ártatlan lelkű leányoknak a sajátja. Észre sem veszi, hogy lelke komolyságából mennyit veszített ezáltal egyrészt, másrészt, hogy a szexuális kísértései mennyire meggyarapodtak. És ha van egy kedves lány, aki szépsége és jómodora által egyaránt megfelelő neki, akkor kifejlődhetik lelkében egy nagyon finom, szubtilis szerelem; egy érintkezési mód, melyben szerelemről soha szó sincs, hanem a beszélgetés egész formája, a tekintetek találkozása, a kézfogás módja elárulja, hogy itt két olyan lény van együtt, akik szeretik egymást.

A lelki lehetőségek sok változatának nyílik tér a fiatal pap átalakulásában az alapdispozíciók erőssége szerint. Van olyan pap, akiben a szexuális ösztön oly erős, hogy ordinációja után egy pár hétre már nőekkel vétkezik és pedig olyanokkal rendszerint, akikhez legkönnyebben hozzájut, akik esetleg nagyon hízelegnek, kedveskednek neki; mások igen sokáig, talán egész életükben megélnék a főntebb ecsetelt ideális, szubtilis szerelemmel. Hanem a főcél egyik sem téveszti szem elől: az érvényesülhetést és ezen törekvésükben a világi társadalomnak az az átalakító hatása van rájuk, hogy a kezdetben tisztán ideális érvényesülhetés átalakulhat hatalomvágygá és a hatalom fölismert eszközének, a pénznek kívánásává.

A káplán is azért alakul át a civiltársaságokban, azért simul hozzá lelkileg a világi emberek lelkületéhez,

hogy kedvelt személyiséggé válják. Tudja, hogy a világi emberek sokat tehetnek a papok érdekében akár közvetlenül, akár közvetve. Ha valami pap által is elfoglalható jobb állás betöltéséről van szó, iparkodik azoknak a jóindulatát megszerezni, akiktől a betöltés függ; plébánosával iparkodik jól lenni, mert annak az információjára sokat adnak a püspöki aulában. Ha egy új plébánia üresedik meg, akkor rögtön lépéseket tesz minden irányban, hogy azt elnyerje s olyan embereknek a jóindulatáért esedezik, akiket azelőtt nagyon lebecsült s akiktől lelkileg nagyon elkülönítette magát (zsidó kegyúr, szabadkőműves polgármester stb.). Vannak papok, akik képesek a zsidókkal állandó barátságot fenntartani, képesek szabadkőművesekké válni, csakhogy emelkedjenek, csakhogy hatalomhoz jussanak. A lelki megalázkodások, hízelgések, lakájtermeszetek szerepelnek ezekben a törekvésekben, amik a papot papi mivoltából teljesen kivetkőztetik. Reverenda ugyan van rajta, de ezt is csak céljai elérésére használja fel, mert tudja, hogy a reverendás szabadgondolkodás, reverendás filoszemitizmus, reverendás politizálás nagyobb nyomatékkaal bír, mint ha mindezen tulajdonságoknak civilember a hordozója. Ami a civilembertől természetes, megkívánt jelleggel bír, az neki érdemszerző. És minden hatalmi pozíciója, melyet elér, rendszerint össze van kötve a vagyonszerzéssel. A plébánia vagyonszerző hivatal, a kanonoki és püspöki stallum ugyancsak, azért az olyan hatalmi állások, amelyek nem jelentenek vagyonszerzést, a papoknál végcélul nem szolgálnak, hanem csak eszközül. Pl. a képviselőség átmeneti állapot a kanonoki vagy püspöki javadalomra, esetleg pímásira is. Ritka tapintattal felismerik a papok, hogy az egyházi testületen kívül álló személyiségek támogatásával többre mennek, mint magukéval a papokéval. Még ahhoz is, hogy valaki teológiai tanár legyen, többet ér egy hatalmas civilember támogatása, mint a plébános felterjesztése, hogy az ő káplánja sokat foglalkozik a teológiai tudományokkal.

A pap hatalmi törekvésében nincs megállás. Épen azért nem feledkezik meg arról hogy milyen úton-módon jutott a hatalmához és nem alakul át exkluzív egyházi elveket valló papi férfiúvá. A tapasztalat azt mutatja, hogy a hatalomban levő egyháziak mind bizonyos fokú biberálistust képviselnek, ha civilemberekről van szó, akik velők egyenrangúak vagy fölöttük állanak vagy olyan hivatalt töltenek be, amelyeknek az ő pozíciójukra valami befolyásuk lehet; ellenben ha alantasaikról van szó, különösen alantasabb papokról, akkor hajlandók azt az álarcot magukra ölteni, amelyet helyzetüknek az egyház tradicionális felfogása nyújt. A püspök egyrészt az államtitkár pertu barátja, kártyapartnere, anekdotáinak jóakarató hallgatója, másrészt az az ember, akinek a tiszteletére a nagyharangot húzzák meg, midőn a faluba vagy vidéki városba megérkezik, akinek a körlevelét a hívők áhitattal hallgatják, pedig ő csak a tekintélyét adta oda a névalírásával ahhoz az íráshoz, melyet a titkára szerkesztett, szóval ő az apostolok utóda, azon apostoloké, akik Krisztus szellemiségének igazi letéteményesei. Kivételek vannak, de csak tényszerint s nem okoskodásunk alól. Mi azon papokról szóltunk, akik a civilemberek támogatásával, ügyes diplomáciai fogásokkal küzdöttek ki maguknak a pozíciójukat, míg olyanok is vannak, akik egészen az egyház szellemében élve és működve a körülmények szerencsés összetalálkozása révén elérték azt, amit mások csak más úton tudtak elérni. Ezek egészben véve mást karaktert mutatnak, bár finomabb megjelenésben sok vonást felfedezhetünk még bennök is azokból, amiket föntebb bemutattunk.

Röviden e fejezet tartalmát abban foglalhatjuk össze, hogy a világi társadalom hatása folytán apap visszaterelődik arra az álláspontra, melyet a szemináriumba lépése előtt a papi hivatásról való fogalmában képviselt, csak most az egyházi viszonyok ismeretét is hasznára fordítja céljainak megvalósításában.

XII. A szerzetes tanár.

A szerzetes tanár lelki genezisének megértése végett tudnunk kell, hogy szerzetes növendék és papnövendék volt, aki egyszersmind egyetemet is végzett és tanári diplomát szerzett. Magyarországon a tanítórendek növendékei (a jezsuitákat kivéve) teológiai tanulmányaikkal egyidejűleg végzik egyetemi tanulmányaikat, aminek mindkét stúdium tekintetében s a növendék lelki fejlődése szempontjából is sajátos jelentősége van.

Nyilvánvaló, hogy a tanítórendek növendékei inkább tanárnak készülnek, mint papnak, ami természetes is, mert ha a papi állást tekintették volna főcéljuknak, akkor világi papoknak mentek volna, ha pedig a szerzetesi ideálnak akartak volna hódolni, akkor mehetek volna dominikánusnak, karmelitának vagy valamely külföldi bencés vagy cisztercita rend tagjának. Nem, ok szerzetes tanárok akarnak lenni, amely összetett szóban a tanár szó bár előttük nagyobb jelentőséggel. Vannak esetek, midőn kizárólagos jelentőséggel s e tekintetben a piaristák közt találni legtöbb példát, de vannak olyan esetek is, midőn a tanári hivatás szorul háttérbe s elsősorban jó papok és szerzetesek akarnak a növendékek lenni. Ez utóbbi esetet főleg azon növendékeknél tapasztaltam, akik egyetemi tanulmányaikat csak nagy nehézségek árán tudták elvégezni, ellenben a házi teológiai kurzuson

aránylag könnyen boldogultak. Tehát ők ez esetben inkább a reájuk kényszeredett körülményeket akarták szankcionálni s nem belső meggyőződésüknek kifelé érvényt szerezni.

Jellemző, hogy a magyarországi tanítórendek hittudományi és tanárképző intézetei jórészt teológusok vezetése alatt állanak s a tanárképző nevet méltatlanul viselik. Ezek a teológusok teológiát tanítanak, a növendékek fegyelmi és pietisztikus ügyeit kezelik, az egyetemi tanulmányokat ellenőrzik, de direkt nem járulnak ahhoz, hogy a növendékből jó tanár legyen. Tanárképző intézete a pannonhalmi bencéseknek van, akik viszont egyetemi előadásokat nem hallgatnak, hanem az egyetemi stúdiumokat a pannonhalmi főiskolán rendi tanárok vezetése alatt végzik el. Itt fontos körülmény, hogy ezen tanároknak a rendtagok közül okvetlenül ki kell kerülniök, mert civil ember vagy idegen pap nem taníthat az említett főiskolán s a tanároknak alkalmazkodniuk kell azon tananyaghoz, melyet az egyetemi tanárok adnak elő, mert növendékeik szintén az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottsághoz vannak utasítva a tanári diploma elnyerése végett. A bencésekre általában azt jegyezhetjük meg, hogy nagyobb készültséggel bírnak a tanári vizsgákon mint a többi tanítórendek, mert az előirt anyagot szélesebb mederben dolgozzák fel, mint azok, akik a tanárt megismerve, annak kedvenc témáit tudják, sőt a közvetlen érintkezés folytán barátságos indulatát is már megszerezték.

Általában azonban a theologiai és profán tudományok együttes végzése egyik stúdiumnak sem válik hasznára, de legkevésbé használ a theológiának. Már láttuk azt a hatást, melyet a profán tudományok, különösen a modern filozófia gyakorol a theológiára, illetve a növendék lelkiületére. A theologia, mint a már elsajátított vallási lelkiület erősítője, működésében gátolva lesz. Azt is láttuk, hogy a szerzetes tanárjelölt részéről némi lekicsinylésben is részesült s ezt a tényt az a gondolat is erősíti,

hogy neki a rendnek később tanári diplomájával kell szolgálnia, nem pedig theologiai bizonyítványával, ami csak arra való, hogy pappá szenteljék. Tehát a főérdeklődés, az ambíció igazi iránya a tanári diploma megszerzése felé irányul annál is inkább, mert a hozzá szükséges tanulmányokat egyetemi tanárok adják elő, míg a theologia csak házi kezelésben van. Arról az esetről ne is szölgünk, midon a növendék a theologiai tanárokbán sok éltszentséget ugyan igen, de annál kevesebb tanultságot tapasztal; midón kezdő, fiatal theologiai tanárok nagyhangú, de a kellőleg meg nem emésztett tudomány minden jelét eláruló szöszátyárkodására van utalva; ezek a körülmények a theologianak olyan megvetését idézhetik elő a lelkében, hogy soha többé komolyabb figyelemre nem méltatja azt. Az érzelmek, melyekkel az előadó tanár iránt viseltetünk, átsugároznak arra a tudományra, melyet előad. Ez a lélektanak mindennapos példákkal igazolható törvénye. Ha a tanár félszeg, pontatlan, de egyébként tanulmányában kitűnő képzettsége van, akkor a hallgató előbbi hibáit mind megbocsátja neki; de ha készületlen a saját szaktudományában, akkor lehet az a világ legerkölcösebb embere, lepedánsabb tanára, legszentebb életű szerzetese vagy papja, a megérdemelt lekicsinylést nem kerülheti el sem ő, sem az általa előadott tudományág. Tegyük fel azt az esetet, hogy a növendék nem ítélkezik a theologia fölött, vagy ha ítélkezik is, olyannak minősíti, melyet okvetlenül el kell végeznie, hiszen nem tudna a maga erejéből boldogulni, vagy egyenesen szereti a theológiát, ebben az esetben is a kétfelé irányuló szellemi munka azt eredményezi, hogy sem egyetemi tanulmányaiba nem mélyedhet bele eléggé, sem a theológiát nem tudja eléggé megemészteni. A szellemi munka megkívánja a vele való megbarátkozást, sokféle szempontból való meghányást-vetést, sokszor való rá gondolat, alapos megvitatást, különben nem lesz az ifjú elméjére termékenyítő hatással. Így legkevésbébbé lesz a theologia, de a profán tudományok, melyeknek aránylag több időt

szentelt, szintén nem válnak szellemének olyan maradandó kincsévé, melyre mint alapra a későbbi munkásság építhetne.

Ez az egyik oka annak, hogy a magyar szerzetes tanári kar látszólag óriási szellemi tokét képvisel s produktív tudományos munkássága mégis nagyon csekély. Leszámítva a tankönyvírást, egy-egy tanítórend alig-alig tud néhány embert felmutatni, akik valamely tudománynak hivatott, komoly művelőivé váltak volna. A Katholikus Szemle, a Magyar Kultúra, a Religio, a katolikus tudományosságunk ezen népszerűsítő orgánumai aránylag nagyon keveset hoznak szerzetes tanárok tollából, pedig itt a tudomány népszerűsítéséről van szó s nem, vagy csak igen ritka esetben, önálló kutatásról.

Azért én kétségbe is vonom, hogy a magyar szerzetes tanárság olyan nagy szellemi tőkével rendelkezik, mint azt a jóakarátú felrázni akarók emlegetni szokták. A tanári diploma még nem jelent tudományos készültséget. Tudományos problémák elsajátítását, esetleg a módszertani kérdések jelentőségének megértését is jelenti, de ez a tudás jórészt formális tudás; hirtelen készült el a szerzetes növendék a tanári vizsgára s mikor készült, értelme sok irányban le volt foglalva, sokféle kellett gondolnia, tehát szó sem lehetett ott kellő belemélyedésről, az anyag kellő megemésztéséről. Mikor a matematikus szerzetes tanárjelölt alapvizsgára készül, akkor tanul differenciál- és integrálszámítást, analitikai geometriát, függvénytant, kísérleti és elméleti fizikát, dogmatikát, erkölcsant (latinul), egyházi szónoklattan; közvetlenül a vizsga előtt theologiai előadásokat hallgat, amelyek amúgy is szétszedett figyelmét még jobban szétforgácsolják. Lehet azonban, hogy a theol. stúdiumokon csak tuskó módjára vesz részt s csak épen a heti felelésre, a skabellumra készül el, de minő theologiai tudása lesz akkor? Szóval a növendék annyit tudott, hogy a vizsgán jól tudott felelni, de nem tudott annyit, amennyi a tudományos továbbmunkálkodáshoz megkívántatnék. Ez a jövő feladata

lett volna, de igen nehezen megvalósulható feladata. Lássuk ennek is a lélektani okait.

Mindenki természetesnek találja, hogy a szerzetes növendék tanulmányai elvégzésével megpihen. Eddig kettős munkát végzett, most ráfér a pihenés. Ezt rendszerint meg is teszik. S mivel a tanári működés megkezdése a növendékség éveinek befejeződését is jelenti, a pihenés más jelentőséget is nyer. A szerzetes a tanulmányoktól és az *őt* lenyűgöző szabályoktól, melyek növendéksége idején annyira megkötötték, egyaránt megpihen, sőt az első pihenést az új élet lehetőségek nyújtotta feladatok után való törtetéssel kell megértenünk.

Jól jegyezzük meg, hogy a növendékség évei és a tanári pályára való kilépés közt erkölcsi és fegyelmi tekintetben nincs átmenet. A növendéket, amennyire csak lehetett, szigorú fegyelem alatt, a világtól elzárva tartották; most nincs előírt napirendje s amennyiben van, azt csak az iskolai tanítás és közös étkezés határozza meg. Szóval olyan szabadságban van része, mely nemcsak a felügyelet alatt álló megkötöttséget szünteti meg, hanem bizonyos fokig a saját urává teszi. Ha mulató természetű van, akkor mulathat; ha szereti a nők társaságát, ilyeneket felkereshet; ha passziói vannak, pl. kártyázik, vagy vadászik, ezeknek hódolhat, szóval sok olyan szórakoztató befolyás alá eshetik, amelytől a tanulmányok évei alatt el volt zárva. S mennél jobban el volt akkor zárva, annál szabadabbnak érezheti most magát, s annál inkább hódolhat olyan élvezeteknek, melyektől növendéksége idejében el volt tiltva. A reakció romboló hatása elkerülhetetlenül jelentkezik a legtöbb rendnél s a legtöbb szerzetes tanárnál. (Kivételt a jezsuiták alkotnak, akiknél ez a felszabadulás nincs meg, hanem a szigorú megkötöttség állapota marad érvényben.) Fontos szerepet tölthet be lelkében a szexuális probléma. Ez magában elégséges arra, hogy teljesen lekösse a szerzetes tanár azon energiáját, melynek tudományos munkálkodásban kellene érvényesülnie.

A szexuális vágy a szeminárium évei alatt vagy hát-
 térbe volt szorítva, vagy természetes módon, de lopva
 és ritkán, vagy titkolva természetellenes módon, esetleg
 gyakrabban nyert kielégítést. Ha pedig már egyszer ki-
 elégítést nyert, akkor a tanárkodás évei alatt mi sem
 fogja kielégíttetését megakadályozni. Az ilyen tanár szá-
 mos alkalmat talál nemi vágyainak kielégítésére. Említsünk
 meg néhányat, mint gyakrabban előforduló tipikus esete-
 ket. A szerzetes tanárokhoz (a jezsuitákat kivéve) a nők
 feljárhatnak. Lopva kosaras asszonyok járhatnak fel, akik
 leányokat ajánlgatnak. Nagyon könnyű varróleányokkal
 ismeretséget kötni, mert ezek nagy megtiszteltetésnek
 veszik, ha egy tanár velük szóba áll s ha egy kis köny-
 nyelműség van bennök, ajándékok révén könnyen levehe-
 tők a lábukról. A tanítványok szülei révén társaságokba
 kerülnek, hol férjes asszonyok intimebb ismeretségét is
 megszerezhetik. Ezenfelül sokszor a nyilvános házak sem
 képeznek ismeretlen területet előttük. A szerzetes tanárok
 szerelmi ügyeire általában az jellemző, hogy nem sokáig
 kurizálnak, céltalanul nagyon ritkán foglalkoznak a nőekkel
 s szeretik szerelmi ügyeiket hamarosan lebonyolítani.
 Innen van az, hogy a társadalmi életben hozzájuk nem
 illő nőkkel kötnek viszonyokat, mert az ezekkel meg nem
 kívánt huzamosabb foglalkozás nem teszi ki őket a fel-
 tűnés keltette kellemetlenségeknek. Mivel a nemi vágy
 állandóan izgatja őket, gondolkodásuknak jórészt lefog-
 lalja vágyuk kielégíthetésének mikéntjével való törődés.
 Vágyódnak a nők után s keresik az alkalmat, hogy köze-
 lükben legyenek. A nős ember, aki feleségével állandóan
 együtt él, nemcsak feleségét unja meg, hanem a nőket
 sem látja olyan különös világításban, mint a papok és
 szerzetestanárok. Ezekre a nők sokkal nagyobb hatással
 vannak általában, mint a civilemberekre. A nő a paptanár
 előtt, amíg ennek nemi vágyai vannak, mindig érdekes
 jelenség marad. Ha szeretőt tart, azaz egy nő mellett
 esetleg évekig is kitart, akkor is azért tud annyi ideig
 kitartani, mert a nő nem járhatja le magát annyira előtte,

mint a feleség a férj előtt. A nemi élethez is illúziók kellenek s ezen illúziókat a ritkábban látott, mindig tisztességes öltözetben levő, jól megmosdott s a férfitől való függését érző nő kevésbé rontja le, mint a házias életben nem mindenkor illúziót keltő módon megjelenő feleség. A pap szeretője is tudja, hogy neki mindig kívánatosnak kell lennie, mert ha szeretője ráun, könnyen szerezhethet magának másikat. A nő tehát vigyáz magára s ez okozza, hogy a pap *előtt* érdekesnek s kívánatosnak tűnik fel.

Ez az út azoknak az útja, akik már a növendékség ideje alatt hódoltak nemi élvezeteknek. Rájuk nézve a tanárkodás megkezdése azt jelenti, hogy könnyebben és gyakrabban tehetik meg azt, amit eddig nagy félelemmel, titokban, ritkán tehettek csak meg. Általában a tanári pálya, amint a világi pap pályája is, a szexuális életnek ezen durva formájával nem kezdődik. Ez csak akkor áll be, ha már a szexuális élet befészkelte magát a szerzetes-tanár világába. Érdekesebb és tanulságosabb az az át- ”meneti út, mely a kifogástalan növendéktől a ledér életet élő szerzetes-tanárhoz vezet, mert a lelki átalakulásnak tanulságos példáját mutatja. S e tekintetben nem *elég* arra hivatkoznunk, amit a világi pap és társadalom együttműködésének lelki hatásairól mondtunk, a sok meg-egyező vonás mellett a szerzetes-tanároknál épen tanári mivoltukból folyó igen jellegzetes különbségeket találunk.

Az újirányú lelki fejlődés kezdete kétségtelenül a nőekkel való ismeretség révén kezdődik. A nő a kezdő szerzetes tanár előtt ismeretlen fogalom. Amit tud róla, azt rosszul tudja s amit tudnia kellene, azt nem tudja. Mindenesetre a nő érdekli.

Ennek az érdeklődésnek van legnagyobb jelentősége a nemi élet kifejlődésében s ennek az érdeklődésnek az intenzitása egyes-egyedül szexuális vágyaink nagyságától függ, ellenben teljesen független erkölcsi és vallásos képzeteinktől.

A nő iránti érdeklődés meglehet a legszentebb életű szerzetes tanárban is, de egészen más formában nyilvánul, mint abban, aki áldoz a nemi élvezeteknek. Látunk szentéletű papokat, akik nagy élvezettel olvassák a női szentek életrajzát, szívesen gyóntatnak nőket, szívesen elbeszélgetnek apácákkal és szívesen vannak tisztességes és komoly nők társaságában.

Tudományos értekezéseket, munkákat olvasnak a nőkről; szeretik a női kézimunkákat; szeretik hallgatni a zongoránál ülő nő játékát; komoly ember létünkre szívesen meghallgatják egyszerű gondolkozású és nem eléggé művelt nők véleményét s komolyan vitatkoznak nőkkel, lehetőleg előzékeny hangon, olyan problémákról, melyeknek már a fölemlítéséért is képesek volnának egy férfit lesajnálni esetleg leszamarazni. Ismertem egy szenteletű beteges idősebb papot, aki napi munkájában kimerülve az apácák gyónását órák hosszat el tudta hallgatni, míg azokon a napokon, midőn gyóntatnia nem kellett, a férfiak látogatása elől elzárkózott.

Mindezen esetekben a szexuális érzés vezet, vezet talán tudattalanul, de vezet. A nemi élet itt is kialakul, de a lehető legtisztább, legszublimisebb formájában. Mi az oka annak, hogy az egyik szerzetesben így, a másikban pedig olyan durva formában alakul, hogy az átlagos civil-emberek nemi életétől semmiben sem különbözik?

Primarius oknak a nemi ösztön fejlettségét tartom s csak másodrendű oknak minősítem a valláserkölcsei képzetek befolyását. A legtöbb szerzetestanár eljut odáig, hogy a szexuális dolgokkal való bizonyos fokú foglalkozástól nem zárkózhatik el. Ebben különbözik a szerzetestanár a kontemplatív életet élő szerzetestől. Regényeket olvas, tárlatokra jár, nőkkel érintkezik, társai beszédjében lehetnek szexuális vonatkozású dolgok. Már pedig a noviciátusban, de a teológus évek elmélkedéseiben is igen helyesen arra figyelmeztették, hogy a tisztátalan csábítás elől való menekvés egyetlen módja a fuga, a futás, a kísértővel való szóba nem állás, mindig, még a

legcsekélyebb alkalomnak is a kerülése. Most ez nincs meg. Ellenben van igen sok csábító alkalom s megvan a még erősebbé vált szexuális ösztön. Ha pietisztikus hajlamait meg tudta őrizni, ha hite még elég naiv, ha elmélkedik s imádkozik napjában többször is, ha Szűz Mária iránt még mindig gyermeki áhítattal viselkedik, az olvasót is mondja, akkor a vallási képzetekhez fűződő érzelmek azt eredményezhetik, hogy győzedelmeskednek, azaz a szerzetestanár nem hódol nemi ösztönének. Ha azonban az említett feltételek nincsenek meg, ha olyanféle gondolatokkal foglalkozik, hogy az embernek emberi módon kell élni, ha hitébe u. n. felvilágosult gondolatok csúsztak be, ha pietizmusa formalizmussá vált, azaz imádkozik, de a lelke távol van az imádságtól, misézik, mert jól fizetett intenciói vannak, akkor a nemi ösztön minden tisztasági fogadalmon győzedelmeskedik. A formalisztikus pietizmus, mely a papoknak olyan könnyen sajátjává válik, nem ment meg a szexuális büntől senkit. A breviárium mondása igen jól összekapcsolható a szerető tartásával.

A nemi ösztön uralomra jutása szempontjából fontos körülményeknek tartjuk a következőket. A szerzetes tanárnak teljesen gondtalan élete van. Ha az iskolában teljesítette a kötelességét, akkor több gondja nincs. A megélhetése a vele egyenlő társadalmi rangban levő embereknél sokkal fényesebben biztosítva van. Ami a civil embernél sok gondot okoz: a család, a megélhetés, nála nincs meg. Jobban ráér az élet örömeivel törődni. Táplálkozása rendszerint igen jó, túlságos is s evvel a bornak korlátlan mértékű fogyaszthatása is össze van kötve. Nem mind olyan ható eszközök ezek, amelyek a nemi ösztön uralomra jutását segítik elő? Valóban a szerzetes tanár életkörülményei olyanok, hogy a tisztaság fogadalmának megtartását épen nem segítik elő.

Nem utolsó jelentőségű a csábítás, melynek némely városban az asszonyok részéről vannak kitéve. Az olyan asszony, aki már elszánta magát arra, hogy megcsalja az urát, az csak arra vigyáz, hogy ballépése lehetőleg titok-

ban maradjon. Legjobbnak látszik tehát szerzetes tanárt választani szeretőül, annak a titoktartás épen olyan érdeke, mint neki, abban leginkább megbízhatik. Azonfelül imponál a nőknek az egyenruha, a reverenda s az a gondolat, hogy intelligens emberrel áll össze s talán az is, hogy pihent emberrel. Ha van a nőben elég elszántság s tud hízelegni a férfinak (erre ezer és ezer mód van), mert a szerzetes tanárok rendszerint igen magas önérettel bírnak, akkor célt érhet, ha egyébként a szerzetesben a kellő diszpozíció már megvan.

Az a kérdés már most, hogy a szexuális életet élő szerzetes tanár hogyan illeszti be lelki életébe ezen életmódját? Mert a tény az, hogy ő fogadalmat tett a tiszta életre, azaz a nemi büntől való tartózkodásra s ezt a fogadalmát megszegi, esetleg úgy szegi meg, hogy nem is gondol arra, hogy valaha meg is tartsa.

A szerzetes tanárok egy része, de mindenesetre a szokásos vétkezők igen kis része, lelkiismeretfurdalást érez. De ez is csak gyenge és átmeneti jellegű.

A nagyobb csoport két részre osztható. Az egyik megtartja a papi világnézet elemeit, hisz a vallás igazságaiban s az erkölcsstan előírásaiban, hanem azzal menti magát, hogy mikor a fogadalmát letette, akkor nem tudta, hogy mire kötelezi magát. Nem voltak ilyen erős kísértései, nem ismerte a világot, olyan környezetben élt, amelyben könnyű volt magát a büntől megóvnia, h a a mostani belátásával, ember- és világismeretével bírt volna, akkor nem tett volna fogadalmat. Most már benne van a szükséges rosszban, nem változtathat rajta. A hitét szereti, azt nem akarja elhagyni, apostata semmi körülmények közt nem lesz, tehát megalkuszik az életviszonyokkal.

A másik rész jobb igazolást keres és talál magának. Az érzelmek logikája a legleleményesebb. Az a nézet alakul ki bennük, hogy tulajdonképpen nem is kell olyan komolyan venni, amit a moralisták a bűnről, speciell a szexuális bűnről tanítanak. Általában butaság embert arra

kényszeríteni, hogy nemi ösztönét megtagadja. Az ember fogadalmat azért tesz, mert a lelke hajlik az idealizmus felé, mert beszuggerálták neki, hogy milyen nagy és hősi dolgot cselekszik s a fiatal lelkesedés vállalta a hősiességet. Az élet aztán megtanította, hogy hősök és félistenek nincsenek, csak gyarló emberek telve jószándékkal. Őbenne is megvan a jószándék, amit lehet, megtesz; ami lehetetlen, arra ne kényszerítsék. A morális kategorikus imperativusaiban nem hisz, hiszen örülség ügyis, hogy mennyi halálos bűnt statuáltak. Komoly theologusok is tagadják a sok halálos bűnnek az értelmét. Az Isten, aki ismeri az ő természetét, másképp ítél, mint az erkölcsstan. Látnivaló, hogy ezen okoskodókban a hit is megrendülhet s maga után következményül azt vonhatja, hogy általában nem hisznek a szexuális vétkezők a theologia tanításaiban, vagy csak nagyon válogatva hisznek.

Az is megtörténik, hogy szokásukká válik a szexuális bűn. Ilyenkor bűnjellegét teljesen elveszti, nem is gondolnak arra, hogy fogadalom megszegéséről és halálos bűn elkövetéséről van szó cselekvéseikben.

A szexuális bűn az, amely legkönnyebben megismétlődik. Egy hatalmas ösztön, a fajfenntartási ösztön az, mely elkövetésénél parancsol. De a szerzetest gyónásában, melynek tulajdonképen minden halálos bűn elkövetése után meg kellene történnie, megróhatja lelkiatyja s az állandó visszaesés miatt meg is tagadhatja a feloldozást. A gyónás igen kellemetlen intézménnyé válik rá nézve. Számon senki sem kéri tőle, hogy mikor gyónt utoljára. Elhagyja tehát a gyónását. De ami a misézést illeti, azt nem hagyja el. Ha nem is naponként, gyakran misézik. A misézés jövedelmi forrást jelent a számára. Misézni csak halálos bűntől mentesen, a kegyelem állapotában volna szabad. De ő anélkül is misézik. Eleinte lelkiismeretfurdalást érez, aztán megszokja. Ugyanaz a jelenség ismétlődik itt, mint a világi papoknál. Csak amíg a világi papot hivatalbeli kötelessége is kényszeríti a mindennapi misére, addig a szerzetes tanár nem volna arra kényszer-

ritve, ő csak a jövedelem, a pénz szempontjából teszi. Az anyagi szempont szerepet játszik a lelkiismeret átformálódásában. A bűn megszokásával a bűntudat kisebbedik. Az is megtörténhetik, hogy ez a bűntudat annyira kisebbedik, hogy a morális theologia bűnlajstromával már egyáltalában nem törődik. A társadalom a maga megítéléseiben bizonyos normákat állít fel a jó és derék emberre nézve: ezekhez a civilnormákhoz tartja magát. A szerzetes tanár elvilágiasodik. Az egyház eszményei neki nem eszmények, a papi világnézettel nem sokat törődik, amit egykor normának tartott megítéléseiben, azt most megkritizálja, egyszóval gondolkozásában, érzületében hasonlít azon civil emberekhez, akikkel érintkezni, mulatni szokott.

A szexuális bűn geneziséét abban láttuk, hogy a nemi ösztön fokozatosan olyan u. n. kísértéseknek teszi ki a szerzetest, amelyek megszokásával, gyakorlásával maga az ösztön is erősbödik s a szerzetes elestét vonhatja maga után. Az egyszeri elesést több követheti és szokássá is válhat. Itt kizárólag a szerzetes tanárról beszélünk, mert a körülmények, melyek közt a paptanár él, sokkal kedvezőbbek a nemi ösztön kielégítésére, mint azon körülmények, melyek közt a nem tanítórendek élnek. Ezeknél is fordulnak elő szexuális bűnözések s bár a fő megértési szempont ott is a fajfenntartás ösztöne lesz, mégis a sajátos körülmények nagyon módosítják a vétkező lelkületét.

Amint a szexuális bűn a szerzetestanár egész világnézetének átformálását vonhatja maga után, olyan erővel sulyosodik a lelkére ez az ösztön s kielégítésének a következményei, épen mert vitális érdekét képezi, idejének jó-résztét is erre a célra szentelheti. A szexuális vágy a szerzetestanárt elvonhatja a munkától, munka alatt érve a komoly, tovább fejlesztő tudományos munkát. A szexuális ösztön az, amely a tanárt kihajtja a korzóra sétálni, elviszi női társaságokba, regényeket olvastat vele, arra figyelmezteti, hogy szépen és választékosan öltözködjék,

hogy színházba és mulatóhelyekre járjon, hogy a társadalmi életnek kedvenc alakja legyen. A világi embernél a tudományos munka egészen nyugodtan mehet, mert ilyen gondolatokkal nem kell törődnie.'

Azt mondhatná valaki, hogy hiszen épen a szerzetesrendek voltak azok, amelyek a tudomány fejlesztése terén halhatatlan érdemeket szereztek. Ez kétségtelenül igaz. De mikor ilyen érdemeket szereztek, akkor nem is voltak olyan életkörülményeik, mint aminők közt most élnek a legtöbben. Az a fegyelmi élet, mely a növendékség idején megvolt a tanítórendekben, csak a jezsuitáknál folytatódik később is s eredményezi azt az erkölcsi életet, melyet az egyház szerzeteseitől és papjaitól megkíván. Itt a tudományosság szempontjából szép eredményeket látunk is s ha még sincs olyan nagy, mint aminőt a fentebbi okoskodás alapján várhatnánk, annak oka az ő sajátos rendi viszonyaikban van. Mindenesetre a mi okoskodásunknak a lényege az volt, hogy a szexuális bűnözés következtében kietartó és komoly munka létesítése ki van zárva s ez a kietartó és komoly munka a jezsuitáknál megvan. Jelenlegi életfeltételeik itt Magyarországon nem olyanok, hogy valamennyien a tudomány fejlesztésének szentelhetnék magukat, de hogy enélkül is komoly és értékes munkát végeznek, azt csak a rosszakarat tagadhatja le.

Az a látszatja van fejtegetésünknek, mintha a jezsuitákat szembe akarnók állítani merev ellentét gyanánt a többi tanítórenddel. Nem, ezt nem lehet megtenni. Itt csak bizonyos irányok kijelöléséről van szó, amelyek egyes tanítórendekben jobban, másokban kevésbé érvényesülnek. Sőt azt sem lehet megmondani, hogy melyikben érvényesülnek jobban, csak annyit állapíthatunk meg, hogy míg a jezsuitáknál megvannak azon külső, kívülről ráncsítható körülmények, melyeknek lelki hatása a szexuális bűntől való mentességet nem minden egyéni rázkódtatás nélkül, de eszközölheti vagy elősegítheti, addig ezek más tanítórendeknél nincsenek meg, vagy csak kisebb mértékben vannak meg. A fődolog természetesen mindig az

egyéni meggyőződéses lélek, mely egészen a papi világnézet szolgálatában állhat s amelynek kialakulására minden tanítórend rendelkezik a szükséges eszközökkel s amely épen ezért mindenütt teljes érvényesülésre juthat. Akinek azonban van érzéke s „kísértések” pszichológiája iránt, az teljes mértékben méltányolni fogja okoskodásainkat.

A szerzetestanár szexuális életének lelki jelentőségét láttuk. Még egy körülményre kell ezen vétkezéssel kapcsolatban figyelmünket fordítanunk. A szerzetestanárok legtöbbször életét vidéki városokban folyik le. Ezek arról nevezetesen, hogy mindent tudnak, főleg pedig nagy előszeretettel foglalkoznak a papok magánéletével. Az olyan pap, akiről meg tudják, hogy viszonyt folytat, bizonyos lekcinsynlő beszélgetés tárgya. Tekintélyében a tanár kisebbedik. De nemcsak ez történik. Gondoskodnak arról, hogy a szerzetestanárnak mennél több kellemetlenséget okozzanak: feljelentik nemi élete miatt előjáróinál s esetleg a püspöknél, ha van a városban, akinek nincs ugyan joghatósága fölötte, de aki a rendfőnökre úgy hathat, hogy az a tanárt eldisponálhatja, vagy megrohatja. Ezt a szerzetestanár tudja, tehát vigyáznia kell, hogy életmódja titokban maradjon. A világi papokkal közös jellemhibába esnek: megtanulják az alakoskodást. Az iskola aztán még jobban rájuk kényszeríti az említett bűnt. A szerzetestanár az iskolában vallás erkölcsi elvek reprezentálója, azaz reprezentálója azon elveknek, melyeket a theologia moralis-ban tanult. De láttuk, hogy ő már ezen elveken meg nem engedett módosításokat csinált úgy gyakorlatilag, mint saját lelkiismeretének megnyugtására elméletileg. Hogyan prédikáljon az iskolában morálist? Tény, hogy vannak szerzetestanárok, akik az ifjak nemi életével épenséggel nem törődnek s ha valami ilyenirányú vétkezésre rájönnek, agyonhallgatják inkább, semhogy nekik intézkedniök kelljen. Ezek következetes, jellemes emberek, de nem jó nevelők. De vannak olyan ledér életű papok, akik amellet a legnagyobb erénycsöszök az isko-

lában, nem gondolva meg, hogy a diákság rendszerint ismeri az életmódjukat. Ezek jellembeli hibát követnek el s szintén nem érnek célt a nevelésben. Vájjon van erről tudomások a szerzetestanároknak? Igenis van, legalább jó részüknek van. És ezek azok, akiktől a szerzetestanárookra olyan jellemző mondás származik, hogy ők csak kényszerülve és mellékesen papok, ők tulajdonképpen csak tanárok. Mint tanárok tudják és teljesíteni is akarják kötelességeiket, ami papi mivoltukat illeti, azt ne náluk vegyék számon, hanem a világi papoknál. A szerzetestanár sokszor elkülöníti magát a világi papságtól, mint amely a papságából él, míg ő tulajdonképpen tanár s tanári hivatásának akar eleget tenni, értve a tanári hivatás alatt elsősorban a tanítást.

A szerzetestanárokra jellemző, amint már futólag jeleztük, hogy kissé túltengő önértékük van. Mindenesetre bizonyos fokú büszkeség jellemzi őket, többnek tartják magukat a civiltanároknál s a város embereivel való érintkezésökben is kifejezésre juttatják túlzott önértéküket. Ez a szerzetestanárságnak jellegzetes, tipikus lelki vonása. Onnan fejlődött ki, hogy anyagilag teljesen függetlenek és pályájuk megkötöttsége folytán fölfelé nem igen emelkedhetnek s így nincs szükségük protekcióra. Ha mégis ilyenről szó van, akkor maga a rendfőnök elég protekciót gyakorolhat az érdekükben. Ehhez járul még, hogy jó konyhájuk és boraik révén vendégekül láthatják a város legelőkelőbb férfait, akikkel poharazás közben baráti viszonyba is léphetnek, ami szintén fokozza az önértéküket. Önértékességük, büszkeségük a tanári kathedrán ép úgy megnyilvánul, mint a kifelé való érintkezésükben. A szerzetestanár a kathedrán szuverén úr. Kurtán bánik a tanuló ifjakkal. Tudja, hogy nem kell kivételesen bánnia senki fiával, mert neki senkisem árthat. A civiltanáron a főispán sokat segíthet, a papi tanáron semmit. Ez utóbbinak nem is igen árthat. A szerzetestanárnak ez a nagyobb függetlensége sok nyerseségnek, durvaságnak, de nagyobb igazságosságnak is lehet okozója. A szerzetestanárnak,

mint tanárnak ez az egyik speciális jellegzetes vonása van.

Ehhez járul egy másik. Nincs családja, de a gyermekeket szereti vagy szeretheti. Mindenesetre többet törődik a gyermekekkel, mint az a tanár, akinek az ő saját gyermekeivel kell elsősorban törődnie. Érdeklődik a tanulók életviszonyai, szándékai, jövődő pályaválasztása stb. felől s ezen érdeklődésében egészen önzetlenül, nemes szándékkal ítélkezik s ad tanácsot. Neki bizonyos értelemben az egész tanuló ifjúság gyerekeivé válik, akik iránt önzetlen, jó lélekkel tud viseltetni. Amilyen a jó lelkipásztor híveivel szemben, olyan a jó szerzetes tanár a diáksággal szemben. Aggódó szemmel kíséri őket, törődik velük s nemcsak fegyelmezőnek mutatja magát velük szemben, hanem jóakarátú, őszinte jóbarátnak is. Sokan kétségbe vonják e jelenség létezését, sőt azt is mondják, hogy a szerzetes tanár már csak azért sem lehet jó nevelő, mert nem ismeri a gyermekeket. Az igaz, hogy a gyermeki lélek ezerféle megnyilvánulása iránt nincs érzéke. Türelmetlen velük szemben s könnyen erkölcsi kihágást lát ott, ahol természetes gyermeki élénkség van csak. De ez nem változtat a jelenség lényegén és erre a jelenségre, bár sok kivétel is van, igen sok példát lehetne felhozni a szerzetes tanárok életéből. Mivel azonban a civiltanároknál is bőven lehet eseteket mindkét utóbbi tulajdonságra feljegyezni, nem tartjuk őket olyan fontosnak pszichológiai szempontból, mint azt a körülményt, mely a szemináriumi nevelés alakította világnézet átfőrmálódását, módosulását vagy esetleges megmaradását eszközölte a szerzetes tanárok lelki világában.

XIII. Együttes szerzetesi élet.

A szerzetesek, szerzetes tanárok is, közös életre vannak utalva szabályzatuk értelmében. Ez a szabályzat a közös életet ugyan másképp kontemplálja, mint ahogy meg van valósítva, azonban a közös élet a szerzetesek legnagyobb részénél — egyeseket kivéve, akik kiváltságos helyzetüknél fogva élnek külön — tényleg megvan. A közös élet ma a szerzetes tanároknál jórészt arra vonatkozik, hogy egyes csoportok egy házban laknak, közösen étkeznek és étkezés után közösen szórakoznak. Az anyamonostorban ez a közösség azzal van megtoldva, hogy a breviáriumot közösen végzik. A nem tanítórendeknél az esti közös imádságot lefekvés követheti, de e lefekvés tényleg nem történik egy időben, mert a szerzetesek nem alusznak közös dormitóriumban, hanem azt jelenti inkább, hogy a szerzetesek este nem hagyhatják el a kolostorterületét, tehát a kimenetel van megtiltva, ami a tanítórendeknél nincs meg.

A közös élet tehát látszólag nem sokat jelent és mégis egész sajátos lelki alakulásokat eszközöl és külön lélektani problémákat teremt. A felületes tekintetű ember, aki a magányos élet unalmait azzal üzi el, hogy emberi társaságot keres, klubokba, dalárdákba, különböző egyesületekbe iratkozik be, vagy ha mást nem tehet, a kávéházba megy, hogy emberek közt legyen és szórakozzék,

a szerzetesek közös életében sem lát mást, mint minden egyes tag számára jó környezetet, ahol sokat lehet egymástól tanulni, sok friss újságot lehet hallani, ahol nem öli meg az embert a magány és annak unalma, hanem mindig lehet szórakozni: szóval egy igen jó berendezkedés ez, amely a kolostori életet kedvessé, családiassá teszi. Nem egészen így van s lelki jelentőségét is másképen kell megállapítanunk. Ha célhoz akarunk jutni, akkor előbb azt vegyük szemügyre, hogy kik vannak együttes életre utalva, milyen fokú az az élet s hogyan folyik le.

A szerzetesek, kik együttes életre vannak utalva, nem egyforma emberek. Nem egyforma az életkoruk, nem egyforma a modoruk és nem egyforma a képzettségük. Nyilvánvaló, hogy mindeme tulajdonságok nem alkalmazsak arra, hogy lelki összeforradást idézzenek elő. A különbség némely szerzetes rendben, pl. azokban, amelyek Szent Benedek szabályzatát követik, a szerzetesek egymás iránti viselkedését nagyon is befolyásolja. Az idősebbek érzik, hogy ők valamivel többek a fiatalabbaknál s ezektől bizonyos udvariasságot és tiszteletet várnak el. Ennek igen természetes jellege van, ha a különbség nagyobb, de kisebb különbségnél vigyázni arra, hogy az ember valahogy be ne lépjen az ajtón a másik előtt; eltérni, hogy az inas amazt mindig előbb szolgálja ki; megvárni, míg annak az újságot méltóztatott lassan elolvasni s csak azután kapni azt kézhez; bevonulni egy kisebb szobába lakni igen sok holmival, pl. dísz tárgyakkal és könyvekkel, míg annak, akinek semmije sincs, csak épen néhány évvel idősebb, jobb, tágasabb lakás jut stb. stb., mindezen jelenségek bántó, kellemetlen hatással lehetnek az ember lelkére. Az u. n. szeniorátusi sorrend, mely az étkezésnél is jobb falatot biztosít annak, aki előbb ül koránál fogva, sok bosszúságnak és kellemetlen ségnek lehet a forrása.

A szerzetes társaságban lehetnek olyan emberek, akik modoruknál fogva épen nem társaságba valók. Vagy

komor, visszavonult természetűek, akiket bánt az is, ha valaki néhány szót hangosabban ejt ki; vagy csipkelődő, gúnyos természetűek, akik minduntalan azt keresik, hogy mit tehetnének másban nevetség tárgyává, miért részesíthetnék talán tréfás, de sokszor nagyon is érthető megrovásban. Vannak olyanok, akik mindig másokat figyelnek s alkalomadtán azoknak észlelt gyöngéit kihasználják. A legfőbb baj az, ha valaki, esetleg többen is, ezen társaságból kiemelkednek. A közönséges franciskánus barátkolostorban kiemelkedik a többi közül a jó szónok, vagy az, akit a hívők nagyon szeretnek gyónásuk alkalmával felkeresni, a szerzetes tanároknál a jó tanár, a tudós és jó gondolkodó hírében álló és esetleg irodalmi munkássága révén is ismertebb nevű rendtag vagy esetleg az, aki a város hölgyeinél a többi fiatal tanárok előtt nagyobb megbecsültetésben részesül. Ilyenkor felüti fejét a kolostorban az irigység s arra törekszenek a többi közepesek vagy a közepes nívón is alul levők, hogy a kiemelkedőt letörjék s a kolostori tagok értékét nivellálják. Ennek a törekvésnek a magyarázata az a lelki tény, hogy mindenki érvényesülésre törekszik s a másik nagyobbfokú érvényesülését úgy fogja fel, mint a saját érvényesülésének a kerékkötőjét. Minden kolostorban előfordul ez. a jelenség, csak megnyilvánulási formái változnak. Az általánosabb tünetek a következők. Iparkodnak a kiemelkedőbb egyéniséget azon a területen, melyen épen kiválik, kisebbiteni. Szemben célzások, rövid megjegyzések alakjában történik ez, míg a háta mögött azok előtt szólják le, akik előtt némi tekintéllyel bír. Rendesen nem elégszenek meg azzal, hogy erről az oldalról piszkálják, keresnek az életéből olyan jelenségeket, amelyek gyöngéit árulják el és azokat szellőztetik. Mindenképen azon vannak, hogy ártanak neki, hogy arról a magaslatról, amelyre felemelkedett, lehúzzák arra a nívóra, amelyen ők állanak. A szerzetes testületekben is lehet olyan jó barátokra szert tenni, akik szemben mosolyognak, udvariasoknak és elő-

zékenyeknek mutatják magukat, igazi természetük szerint pedig az ember határozott ellenségei, akiket legtöbbször csak irigységük tett azzá.

Az ellenségeskedésnek más forrásai is lehetnek. Azon kívül, hogy vannak összeférhetetlen természetű emberek, vannak olyanok, akik egyebütt érvényesülést nem találva, otthon iparkodnak azt fellelni. Ezek szóvivői a házi társalgásnak, akik minden jelenségben hangosan, extrem jelzőkkel Ítéleznek. Ellenmondások nélkül persze nem tehetik, a megindult vitatkozás pedig nem történhetik anélkül, hogy valakinek a szellemi fölénye, vagy legalább is a vitatkozásban való ügyessége nyilvánvalóvá ne legyen, ami a többiek előtt legalább ideig-óráig tartó tekintély félt biztosít a számára, míg a másiknak bizonyos fokú lesajnálását idézi elő. A vitatkozások sohasem történhetnek meg valami civódás féle nélkül, mert már mindenki előre fél, hogy elmarad s egyéni érvényesülésén csorba esik. A szerzetesrendekben már a növendékeket is óvják a vitatkozástól, mert jól tudják, hogy a nyomában fakadó szenvedélyesség a békés életnek a megrontója lehet. Még jelentéktelen dolgokról sem vitatkoznak, annál inkább kerülnek a tudományos dolgokról való vitát. A szerzetes testületekben igen gyakori, hogy egy és ugyanazon tudományágnak, több tanára is van együtt a testületben. Ha ezek vitatkoznának, akkor okvetlenül kitűnnék az egyiknek képzettségi inferioritása, ami önérzetének súlyos megsértését jelentené. Ez az oka annak, hogy tudományos témák ritkán kerülnek megbeszélésre, tehát az együttélés kultúrjellege épen nincs fokozva. A szerzetesi együttélés az individuum szellemi fejlődését vagy csak igen kis mértékben vagy semmit sem mozdítja elő.

A közös étkezés nem történik csendben, a szerzetesek egymás közt beszélgetnek. A tudományról keveset, hanem annál többet újságtémákról és városi eseményekről. A politika olyan terület, melyhez a szerzetesek túlnyomó többsége épenséggel nem ért, csak újságjának egyoldalú

információja alapján ítélkeznek. Mindenesetre igen alkalmas terület olyan egyének számára, akik komoly kérdések iránt különösebb érdeklődést nem tudnak tanúsítani. Azonfelül alkalmas arra, hogy köpönyegül szolgáljon valamely szerzetestárs csipkedésére. A szerzetes testület tagjai közül azok, akik a napi politika kérdéseivel egyáltalán törődnek, rendszerint nem ugyanazon politikai hitvallást követik. Mi sem könnyebb, mint azokon, akik a másik politikai nézetet követik, az ő politikájuk lecsepülésével, esetleg e politikai irány híveiről mondott általános lesajnáló ítélettel őket is lesajnálani.

Sokszor a napi pletykák tárgyalása is célzatosan történik. Ha X. társamra valamiért neheztelek s megtudom, hogy annak jóbarátja valami inkorrektiséget követett el, akkor elég azt az inkorrektiséget éles megjegyzés tárgyává tennem, hogy X-en is üssek egyet.

A legnagyobb bajt az okozza, hogy a szerzetesek félnek egymás kritikájától, ha olyan dolgot követnek el, ami a szerzetesség szabályzatával, szellemével nem egyeztethető össze. Olyan kérdésekben, amelyek a szerzeteseknek egyéni szexuális kihágásaira vonatkoznak, a szerzetesek úgy viselkednek, mint a leydeni palackok. Telve vannak haraggal és retorzióval s ez a szenvedélyesség a legcsekélyebb piszkálásra kitör belőlük. Általános szabállyá vált a testületekben, hogy másnak a magánügyeivel nem szabad törődni s egyáltalán nemcsak hogy tárgyalni nem szabad, hanem még az érdeklődés is ki legyen zárva ebben az irányban. Pedig rendszerint megvan mindakettő. Ha nyíltan nem is tárgyalhatom valamely társam magánügyeit, megtárgyalhatom egy, vagy egy-két olyan társammal, akiről tudom, hogy velem némi tekintetben rokongondolkodásúak. A szerzetesek szeretik egymás kényes ügyeit evidenciában tartani, mert így egyrészt saját lelkiismeretüket megnyugtathatják, másrészt azzal a megnyugtató érzéssel bírnak, hogy mások sem különbek vagy esetleg még rosszabbak náluk. Azt az esetet is tapasztaltam, hogy egy szerzetestanár kollegáiról rend-

szeres bűnlajstrom naplót vezetett azzal a céllal, hogyha ő neki piszkos ügyel miatt a felsőbbség szemrehányásokat tesz vagy meg akarja büntetni, akkor mások piszkos rongyaival takarózhassák. Ez a nívó az erkölcsiségnek olyan minimális fokát jelenti, hogy egészen kivételes jellegűnek tekinthetjük. Inkább a szelídebb denunciáció otthonos, midőn a felsőbb hatóságnak, a rendfőnöknek csak olyan dolgokat mondanak be, amelyekkel a bemozdó maga nem vétkezik. Ez is lehetőleg titokban történik, mert a denunciáns erezi tettének a közönséges mivoltát.

Az elmondottak értethetik meg velünk, hogy a szerzetesi közös élet távolról sem olyan rózsás, mint aminőnek látszik. Általánosságban azt lehet mondani, hogy az egyénre nem felemelő, hanem inkább lesújtó hatással van. Természetesen meg lehet szokni, de ez a szokás nem jelenti azt, hogy a szerzetes kellemesnek találja azt, amit eddig kellemetlennek érzett, hanem csak azt, hogy jobban megtanult tűrni s közömbös arcot mutatni akkor is, midőn lelki fájdalmai vannak.

A szerzetes testületekben, mint minden testületben kialakul bizonyos testületi szellem. Vájjon miben nyilvánul az? Ha a testületi szellem fogalmához az olyan elhatározási irányokat is hozzásoroljuk, melyekben csak a többség hozzájárulásával alakul ez a szellem, akkor csak kettőre tudunk rámutatni, mint valóban közkeletű szerzetesi jelenségekre s ezek közül az egyik az, hogy a szerzetes megkívánja, hogy ellátása, ha már jobb nem is lehet, de mindenesetre a tradicionálisnál rosszabb ne legyen és reformokkal vagy reformtörekvésekkel ne zavarják. Már megmagyaráztuk az előbbi jelenségnek a lélektani okát. A függés érzelméből fakad és a gyerekes lélek sajátosságának minősíthető. Nyilvánulása mindennapi. Az ellátás, főleg pedig a koszt a mindennapi kritika tárgya. Ha a körülmények valami szerénységet parancsolnak, az egyöntetű és elkeseredett zúgolódást von maga után. — Ami pedig a reformokat illeti, azoktól a szerzetesek irtóznak, pedig a reformok a tökéletesebb élet megvalósítását

célozzák, amire a szerzetesek fogadalommal kötelezték magukat. Hanem erről megfeledkeznek s arra hivatkoznak, hogy ők nem a bekövetkezendő, hanem a meglevő állapotokra tettek fogadalmat, amivel nyíltan dokumentálják azon felfogásukat, melyet a hivatás pszicho-biológiai jelenségéről nyilvánítottunk. Némely szerzetes rendszerben a reform törekvéseknek oly módon vélnek érvényt szerezni, hogy azon szerzeteseknek, kik ilyeneknek alávetik magukat, kivételes helyzetet biztosítanak a rendszerben. Például hogy csak az kerülhet Budapestre tanárnak, aki a budapesti háznak a többi házakétól eltérő rendelkezéseihez alkalmazkodik, új direktornak pedig csak olyan rendtagot neveznek ki, aki gallér helyett kollárét hord. Hogy a stéberségnek és képmutatásnak minő útjai nyílnak itt meg, azt felesleges részletezni. A szerzeteseknél is ismétlődik az a jelenség, ami a világi törtetőknél olyan gyakran észlelhető, hogy az érvényesülhetésnél meggyőződést, elveket készek feláldozni, csak hogy a velük egyenrangúaknál kivételesebb pozícióba kerüljenek.

A szerzetesek életét a szabályzat és a rendfőnök akarata intézi. Ha a szabályzat nem felel meg a kor kívánalmainak, akkor azt szokták mondani, hogy csak a szabályzat szellemét kell megtartani. Nyilvánvaló, hogy itt az egyéni értelmezéseknek igen *tág* tere nyílik, de a rend közszelleme, a társak tömeglélektani hatása biztosít bizonyos tág határokon belül való egyöntetűséget, melynek a rendfőnök az ellenőrzője és esetleg fejlesztője. Fontos, hogy a szerzetesek egy ember akaratától függenek, aki némely rendszerben élethossziglan van választva. Iparkodnia kell tehát ezzel az emberrel jó viszonyban lenni annak, aki azt akarja, hogy a többivel szemben kiváltságos helyzetbe kerüljön. Mivel pedig a társak információjától igen sok függ, azokkal bizonyos homogenitásban kell élnie annak, aki házfőnöki vagy igazgatói minőségben fölérjük akar kerülni. A szerzetes testület jórészt maga neveli az előjáróit s ezeknek a lélektana csak annyiban változik, amennyiben a hatalomhoz jutott ember általában meg

szokott változni. Mivel igen jól ismerik hibáival együtt s tudják, hogy a rendfőnöknél való áskálódásaikkal sokat árthatnak nekik, viszont a házfőnök legfeljebb csak valami büntetésfélét eszközölhet ki számukra, nem érzik magukat annyira függőknek tőlük, mint a civil hivatalnokok feljebbvalóiktól. Amilyen úr egy civilgimnázium direktora a tanárokkal szemben is, annyira kevésbé az a szerzetes gimnázium igazgatója a szerzetes tanárokkal szemben. Hogy megfigyelésünk megokolása mennyire helyes, azt legjobban igazolja az a tény, hogy az ilyen tekintély nélküli direktorok milyen autokratikusak az intézetnél alkalmazásban levő civil tanárokkal szemben (torna- és rajztanár . . .). Ezekről egyrészt nem félnek, másrészt tudják, hogy nekik igen sokat árthatnak, tehát érzetik hatalmukat olyan mértékben, aminővel a szerzetes tanárokkal szemben nem mernek fellépni.

A szerzetesek közös életét legvilágosabban konkrét példákkal lehetett volna tárgyalni, de ezekről lemondunk azon felfogásunknak megfelelően, hogy a röpirat jelleget messze számúzzuk ezen tudományos célt szolgáló fejtegetésektől.

XIV. A katolikus papság lélektanának összefoglaló jellegzetességei.

A papság lélektana, ha nem akar nagyon általános és épen azért semmitmondó jelzőkben kimerülni, mint az Előszó-ban is jeleztük, csak genetikus fejlődésében érthető, azaz végig kell kísérnünk a papi világnézetet kialakító tényezők lelki hatását azok minden fázisában. A munkánk, melynek végére jutottunk, ezt a feladatot iparkodott megoldani, bármilyen vázlatosan fogott is hozzá. E helyen csak néhány e r e d m é n y r e akarunk rámutatni, mint amelyek tanulmányunkban bővebb kifejtést nyertek s e helyen csak a könnyebb áttekinthetőség és megjegyezhetőség kedvéért vannak felsorolva. Ezek a következők:

A vallás szempontjából: a pap hiszi, hogy földi életének minden részletére kiterjedő állandó összeköttetése van Istennel, a transzcendentális lényekkel. Ennek az összeköttetésnek rá nézve nem spekulatív, hanem gyakorlati jelentősége van.

Bűntudata fejlettebb, mint a közönséges hívőé, lelkiismerete könnyebben reagál, hacsak nagy ösztönök nem módosítják.

Tudattalan vallási, pietisztikus tartaléka a vallási dolgok formális végzésére utalja akkor is, midőn érzelme és intellektuális meggyőződése már távol van azoktól.

Kevés érzéke van az önerejéből fejlődő ember eszményéhez, kit a társadalom és természet állítanak sajátos megoldandó problémák elé. Állandóan földi és égi keretek közt fejlődött

Társadalmi feladatait az Isten, egyház, papi hatalom fejlesztése szempontjából fogja fel.

Az erkölcsi feladatok közül azokat hangsúlyozza, amelyek speciálisan egyházi természetűek és egyéni jellegűek: misehallgatás, bojtt, gyónás stb. s nem azokat, melyek a társadalom konszolidálását s magasabb értelemben vett szociális feladatok megoldását célozzák.

Tudományos munkásságát a vallással érintkező kérdésekben tudattalan vagy tudatos apologetikai célzata befolyásolja.

Nemi élete a legrigorózusabb önmegtágadástól, önsanyargatástól egészen a poligamikus jellegű szeretkezésekig a legváltozatosabb skálát mutatja be. Ez utóbbi esetben felelősségmentesnek érzi magát mindenkor, szemben a civilemberrel, aki fél a következmények súlyától.

Társadalmi érintkezéseiben akár tartózkodó, akár beleélő szerepet tölt be, saját személyének különálló jelentőségét mindig érzi. Papi önérzete van.

Világi hatalmi ténykedéseiben középutat keres az egyházi és világi érdekek közt azzal a mellékgondolattal, hogy az utóbbiban tett engedményei az előbbinek javára fognak válni. Jóakarátú szelíd liberalizmusa van, melynek sokat köszönhet.

Ha állása mások fölé emeli, könnyen autokrata lesz és ezt a jellegét egyéni természete szerint vagy a jóakarátú, szerető gondviselő, vagy a nyers uralkodó modorában érvényesíti. Civil hatóságoknál is előfordul, amennyiben azonban azok nem szükségképpen fejlődtek olyan szubordináció alatt, mint a papok, nem is olyan gyakori, mint emezeknél, akik emellett még hisznek az Istentől nyert hatalomban akkor is, ha kétségtelenül emberi kezek juttatták a méltóságba.

FÜGGELÉK.

XV. Az aposztazia. Adatok az aposztaták lélektanához.

Mikor a papnövendékek ordináció előtt állnak, vagy szerzetesek ünnepélyes fogadalmat szándékoznak tenni, a bevezető elmélkedésekben állandóan ismétlődik egy gondolat, mely a legsúlyosabb valamennyi közt s ez azt hangsúlyozza, hogy a hivatás, a fogadalom által való megkötöttség az egész életre szól, tehát ha valaki egyszer letette, nem másíthatja meg elhatározását. Hangsúlyozzák az ifjú előtt, hogy jól gondolja meg mit tesz, nem szégyen a visszalépés s inkább tanácsos le nem tenni a fogadalmat vagy nem ordináltatni magát, mint örökké boldogtalanul élni vagy egy esetleges aposztazia által örökre elkárhozni.

Az ifjú gondolkozik is ezen, komoly napok csöndes óráiban tépelődik, hogy csakugyan letegye-e a fogadalmat vagy visszalépjen. Ez utóbbi eset nagyon ritkán fordul elő. A növendék legtöbbször már nem léphet vissza, nem tudja a visszalépést akarni. Az a sokat emlegetett akarati szabadság nincs meg, az akarat inkább detorminálva van arra, hogy a végső lépést is megteszi. Amint láttuk, a növendék komoly lelki kezelése, gondolkozás módjának

mesteri eszközökkel való lenyűgözése, érzelmeinek pietisztikus koncentrációja azt eredményezi, hogy a növendék lelki lendületbe jön, melyben nem lehet megállítani, mely okvetlenül odavezet a végső célhoz. Csak egy pár gondolatra mutatunk rá, mint amelyek az esetleges visszalépés eszméjének a fölbukásakor a lelkében olyan erős érzelmek kíséretében tódulnak elő, hogy azonnal eltérítik a visszalépés szándékától.

Mikor az ifjú legkomolyabban veszi a valláserkölcsei előírásokat, akkor jut eszébe, hogy o a visszalépésével hálátlan lenne azon testület iránt, mely felnevelte és kitaníttatta, ami a legnagyobb erkölcstelenség volna; ha most lépne vissza, mindenki azt mondaná, hogy miért nem tette előbb, volt ideje a meggondolásra elég, milyen szemmel néznének rá előljárói, volt tanárai, akiket súlyos csalódás érne e lépésével; mit szólnának szülei, akik csupa izgalommal készülnek az újmisére s a fiúk úgy állítana be, hogy ismét civil lett; hogy ő hiába vesződött és tanult teológiát, midőn most újra kellene kezdenie a civil pályát; ha pedig szerzetes tanárjelölt, nem mindenki azt mondaná, hogy lám a képmutató kitaníttatta magát a renddel s most, hogy egyetemi tanulmányait befejezte, egyszerűen hátat fordít a rendnek, mint a rossz és hálátlan fiú, aki megfélekedezik szüleitől, s nem fűzi-e a pap-sághoz száz meg száz érzelmi kapocs, melyet nem lehet egykönnyen széttépi?

Nem, az ifjú benne van a lendületben s így lelki szükséglete, hogy az utolsó utat is megtegye. Olyan szuggesztív hatások alatt nevelődött, melyek a lelki kényszer erejével készítetik e fontos lépés megtevésére. S mennél buzgóbb növendék volt, mennél komolyabban elmélkedett s sajátította el a papi világnézet elemeit, annál inkább van az akarata determinálva. A szeminárium megtette a maga kötelességét; éveken át fáradozott, hogy megfogjon egy lelket a maga számára; jól fáradozott, a lélek az övé, nem is tud már másé lenni, hiszen a világtól elzárta, az nem gyakorolhatott rá olyan hatást,

mely odacsábította volna; az ifjú ideális eszmék közt nevelkedett, maga is idealistává vált, a világot mindig rossznak mondták és a fokozott büntudattal bíró ifjúval elhíhatték, hogy az ember legfőbb kötelessége ebbe a két szóba foglalható: salva aminam, hát ő megmenti a lelkét s azután majd iparkodik másokét is megmenteni, undorodik a világtól, nem tér oda vissza, pappá, szerzetessé lesz; felveszi az egyházi rend szentségét, leteszi az ünnepélyes fogadalmat.

És mégis, sokak számára eljön az idő, midőn hűtlenek lesznek a fogadott kötelmekhez, midőn aposztatákká válnak.

Az egyházjog az aposztatáknak két fajtát különbözteti meg: van apostata a religione és apostata a fide. Vannak olyan is, akik egyszerre aposztaták et a fide et a religione. Az első alatt olyanokat értenek, akik valamely szerzetes rendet hűtlenül elhagynak, de egyébként katolikusok maradnak; a másik gyűjtőnév azok jelzésére, akik a katolikus vallást is elhagyják s felekezetnélküliek vagy más felekezet hívei lesznek.

Itt csak azon aposztatákról tárgyalunk, akik a papi állásukat elhagyva más felekezet hívei lesznek.

Vájjon minő lelki átalakuláson megy át az a katolikus pap, aki a papságot elhagyja s még hozzá más felekezet híve esetleg más felekezet papja lesz?

Itt két, egymástól különálló s nem szigorúan összetartozó tényt kell megvizsgálnunk, mint amelynek a lélektani jelentősége is egészen más. Az első az, hogy az aposztata a kath. papságból kiválik s a második, hogy más felekezet híve lesz, esetleg más felekezetnek a papjává válik.

Az a lelki átalakulás, melyen a növendék a szemináriumban ment át, nem mindig jelent maradandó hatásokat. A legtöbb esetben lelki visszafejlődés áll be, melynek oka — mint láttuk — a világnak a pap lelkületére való befolyása. De valami minden körülmények közt megmarad, t. i. a katolikus vallás egyedül helyes vallásnak

tartása és egy tudattalan tartalék, mely további reflexió nélkül arra készíti a papot, hogy a dogmákat ne tagadja le s hogy némi pietisztikus gyakorlatokat végezzen. Hogy mégis elhagyja a katolikus vallást, az rendszerint olyan motívumok alapján történik, melyeknek a kath. vallás dogmatikus lényegéhez semmi közük sincs. Tisztán intellektuális okok a legritkább esetekben szerepelnek s ha ilyenek elő is fordulnak, a pap rendszerint nem a maga jószántából hagyja el a katolikus egyházat, hanem az egyházi kiközösítés révén annak elhagyására kényszerítik. Legjobb példákat szolgáltatnak ezen tényre a modernisták. A modernisták az egyház tradicionális tanításával és hagyományos teológiai irányával jutottak ellentétbe. Céljuk a modern tudományos kutatás alapelveit érvényesíteni a teológia körébe tartozó tudományágak terén s így az egyházat a modern kultúrélet keretei közé beilleszteni. Roppant sok reakcióra találtak, maga az egyház feje pedig enciklikával is kárhoztatta őket. Nem katolikusok ők az enciklika értelmében és épen az a sajnálatos, hogy a katolikus egyházat még sem hagyják el. Nem hagyják el, mert tisztán intellektuális okok miatt nem is hagyhatják el. S ha egyik-másik mégis kilépett az egyházból, ennek oka érzelmi természetű, nem bírta el az üldözést, melyben tanai miatt része volt. A természetes megfontolás is igazolja, hogy értelmi okok nem készítetik a papokat a kath. vallás elhagyására. Akit a meggyőződése, tudományos kutatása a tradicionális tanítással ellentétbe állított, az iparkodik másokat is felvilágosítani, tanításának elterjedést biztosítani. Azonban jól tudja, hogy amint az egyház kötelékéből kilép, az egyházra minden befolyását elveszítette; benn kell tehát maradnia s tudományos kutatásait mint katolikus papnak megírni. Még akkor is a kath. vallás keretében akarnak maradni, mikor tanításuk már teljesen protestáns jellegű, hiszen Harnack joggal nevezi a modernistákat protestánsoknak. Az ilyen tanítás egyébként rendszeren részletkérdéseket érint s ha ebben a tekintetben meg is változott a kath. pap felfogása,

azért az egészet, az egyházat mint ilyent nagyszerű intézménynek tartja s nem változik meg az a felfogása, hogy ha a kath. vallásnak nincs is abszolút jellege, a létező vallások között úgy szervezetileg, mint az igazi vallásoságot célzó gyakorlataival a legelső helyet foglalja el.

Mik tehát azon érzelmi okok, melyek vele a katolikus vallást más vallással cseréltetik fel?

Itt is a megértés alapelvűül az ember két főosztöne, az önfenntartás és a fajfenntartás ösztöne szolgál s véleményünk szerint az utóbbi játssza a fontosabb szerepet.

A kath. papság coelibatusra van kötelezve. Az ifjú az ordináció alkalmával, vagy a fogadalom letévésekor vállalta is, hogy tiszta életet fog élni olyan értelemben, hogy szexuális bűnnel nem vétkezik. A növendékség éveiben olyan nevelő körülmények között volt, amelyek arra is készítették, hogy így éljen. Mikor kikerült a világba, ezek a körülmények megváltoztak s a világ befolyása alá került. A szexuális vágy a „kísértések” folytán követelődzően lépett fel. Ha a fiatal pap elbukott s azután realiztikusan fogta fel a helyzetet, akkor ez az érzelem a gondolkodását úgy módosította, hogy vétkezik tovább s nem is gondol arra, hogy az egyházi rendet elhagyja. Ha azonban a pap vigyáz magára, küzdöködik önmagával s amellet a kísértés folyton tart és erősbbödik, akkor épen idealizmusánál fogva arra törekszik, hogy a nő, kit szeret törvényes kötelékkal legyen hozzáfűzve, tehát kilép az egyházi rendből és megnősül. Megjegyezzük, hogy itt igen komplikált lelki jelenségcsoporttal állunk szemben, melyet részletében kell vizsgálat alá vennünk, hogy az általánosságok el ne laposítsák kutatásainkat.

A fiatal pap vagy megkísérli, hogy az imádott nő házasság nélkül is az övé legyen, vagy nem. Ha igazán szereti, akkor érzi az első cselekvésnek az aljas mivoltát s meg sem próbálja. De lehet, hogy annyira fél a papságból való kilépéstől, hogy megpróbálkozik az említett úton is célhoz jutni. Akkor meg a nő részéről található visszautasításra, ha a nő még leány vagy független asz-

szony. Mindenesetre a nők ma már a papot házasság képes egyénnek tartják s vigyáznak, hogy valami ballépéssel el ne rontsák saját jövőjüket. Ez pedig nagyon könnyen tönkremegy, ha a nő odaadja magát a papnak, mert az első szerelmi mámor elmúltá után az könnyebben szakíthat vele, mint a férj a feleségével. A férj vonzódását feleségéhez erősítheti a törvényesen kívül az az ethikai kapocs is, amely közöttük van, a pap és szeretője közt ez a kötelék hiányzik. Azért az ilyen esetekben a pap aligha fogja elhagyni papi állását, hacsak külső körülmények is nem késztetik rá. Lehet, hogy a viszonyból gyerekek származik, aki miatt meg kell mentenie a nőnek a becsületét, vagy a nő, esetleg hozzátartozói botránnyal fenyegetik, melyből csak egy kivezető út van, az egyházi rend elhagyása.

Ha azonban a már megszeretett nő nem adja oda magát a papnak, hanem a nők által ismert ezer meg ezer eszközzel annak rajongását a maga személye iránt nemcsak leköti, hanem fokozza is, akkor a pap vállalkozhatik arra, hogy a papi mivoltát feladja és a nővel törvényes házasságra lép.

Tisztán szexuális okok miatti aposztazia a fentebbi módon szokott történni, de a tulajdonképeni lélektani problémák csak most adódnak.

Lehet, hogy a szerelmes pap nagyon vallásos, de az is lehet, hogy a vallás tanításaival nem sokat törődik. Az első esetben jobban érzi, hogy e lépésével súlyos bűnt követ el, mint a második esetben, amikor a bűntudat egészen el is maradhat. Mindenesetre az aposztata papok jó részének, de csak egy részének, lelkiismeretfurdalása van aposztaziája miatt, de ez a lelkiismeretfurdalás gyengül s jöhet idő, amikor a külső behatások alatt (a környezet neveli az embert) egészen meg is szűnik; más részének vagy csak gyenge lelkiismeretfurdalása volt, — a tudatlan minden felvilágosultság mellett is érvényesíti a maga jogait, — vagy semmi lelkiismeretfurdalást sem érzett.

Hogyan lép a pap a házasságra? A vallásos pap

előtt ez a házasság nulla, tudja az erkölcstanból és az egyházjogból, hogy a felszentelt papok érvényes házasságot nem köthetnek s ha mégis megteszi, — meg kell tennie, mert azért lépett ki, — ellenmondásba jut saját felfogásával. Ezt az ellenmondást is tudja, benne él, mert nem is élhet másként, a körülmények kényszerítették rá. Az ilyen papnak más vallásra való áttérése nem egyéb formalizmusnál s élete nem egyéb, mint a katolikus vallás tanításainak módosított hívése, vallási gyakorlataiban óhajtott, de a külső körülmények miatt lehetetlen részvétele, az új vallásnak megvetett, de a körülmények miatt rákényszerített elvégzése. Az ilyen aposztata a kath. vallásból csak a coelibátust kárhoztatja, egyébként mindent hisz; új vallásából pedig nem tart semmit, hacsak azt nem, amiben az új vallás tanítása a kath. egyház tanításával megegyezik. Azt is tudja, hogy ő most erkölcstelen életet él, de ezt iparkodik mentegetni azzal, hogy lehetetlen volt mást tennie, megörült volna, ha ez nem történik s az Isten sem kívánhatja, hogy ő egész életében nyomorult legyen. Ha vallásossága megmarad s házasságában csalódott, akkor vagy keresi az egyházhoz visszavezető utat, vagy pedig, ha a feleségétől nem szabadulhat, akkor boldogtalanul él s iparkodik külső foglalatosság által szabadulni a kínzó bensőtől. Azonban ez is a ritka esetek közé tartozik. A vallásossága nagyon könnyen elhalványulhat, hiszen távol tartja magát olyan tényezőktől, amelyek azt erősíthetnék s másrészt, mivel eljárását önmaga előtt is igazolni szeretné, szívesen hall ennek megfelelő s a coelibátust és vele együtt az egyházat is kritizáló, lesajnáló beszédek, szívesen olvas ilyen tartalmú és célzatú könyveket, amelyek mind rontják azt a vallásos lelkiületet, mellyel a papi rendből való távozása alkalmával még bírt.

Aki kilépésekor a vallási igazságokkal már nem sokat törődött, az nem fog annyi meghatottságot érezni. Magát a házasságot olyan formaiságnak tartja, amit nem lehet elkerülni. Kell, hogy a társadalom előtt szankcionálva

legyen az ő együttélése választottjával s mivel a társadalom azt a formalitást, amit házasságnak neveznek, megkívánja, o eleget tesz ezen kívánalomnak. Hogy az egyház mint vélekedik róla, avval keveset törődik, kerülni fogja az egyházi emberekkel való érintkezést, tehát szemben nem mondhatnak róla kritikát, ha ez a kritika mindjárt csak egy gúnyos mosolyban, hideg kézszorításban vagy célzásokban nyilvánulna is meg, a háta mögött pedig beszélhetnek akármit. Ez a házasságra vonatkozik. Ami a vallás többi ügyeit illeti, ha eddig közömbös volt irántuk, most rendszerint kevésbé lesz az. új környezete, az ellentétes helyzet, amelybe került, előbbi nem-törődömségéből felrázza s ráveszi arra, hogy — ha kell, lopva is — elmenjen vásár- és ünnepnapokon templomba, az olvasót megbecsülje s estéli és reggeli imádságát elmondja. Még a breviáriumot is elő-előveszi és néhanapján, mikor ideje engedi, elmondja. Itt tehát a lelki fejlődés menete a következő: eléggé meg nem gondolt, a vallási közömbösség által támogatott kilépés, a kilépés jelentőségének késői átérése, némely vallási kötelesség teljesítése és őszintébb vallási élet, mint a papi hivatal viselése közben, azután a környezet hatása alatt esetleg liberálisabb gondolkozás és a vallási dolgokkal való nem-törődömség, közömbösség.

Ez a szexuális érzés lélektani jelentősége az aposztaziánál. A másik érzelem az ember első alapösztönének felel meg s abban nyilvánul, hogy a pap vagy szerzetes több érvényesülést kíván, melyet a világi életben vél feltalálni, míg a papságban csak a mellőzéseknek, elnyomásoknak volt kitéve. Ez a ritkább esetek közé tartozik, de azért gyakran előfordul különösen a szexuális érzelemmel karöltve.

A papság szubordinációban él és ez a szubordináció eredményezheti, hogy egyik-másik papot tényleges vagy vélt súlyos sérelem éri a felsőbbség részéről. Ilyen sérelmek lehetnek: mellőzés valamely magasabb tisztség (plébánia, kanonoki stallum, rendi hivatal, igazgatói állás

szerzetes tanároknál stb.) betöltésénél; személyének olyan kezelése, melyet önérzete nem tűr meg; az új előjáró megválasztásánál vagy kinevezésénél a közállapotok olyatén átalakulása, mely a régi, megszokott állapotnak nemcsak hogy nem folytatása, hanem visszafejlődést jelent a pap szempontjából; szerzetes rendekre való reform rákényszerítések; a szerzetes együttes élet intrikáinak és egyéb utálatos jelenségeinek a megunása; a vallási jelenségekkel való komolyabb foglalkozás után az egyházi tanítással ellenkező vélemény kialakulása és a nyomában járó üldöztetés stb.

Ha a kilépés a fenti okok valamelyikének vagy esetleg többnek egyidejű hatása alapján történik, akkor megnyugtató érzelmekkel jár, mert az aposztata passzív alanynak tekinti magát a kilépésben, akinek világi szempontok szerint már előbb átformálódott gondolkozásmódja most ugyanilyen szempontok alapján eljárásának az igazolását is megtalálja. Nyilvánvaló, hogy az ilyen pap már régen megszűnt alázatos lenni, aki az őt ért sérelmeknél arra gondolna, hogy Krisztus, akit mesterének fogadott és vallott, szintén mennyi megaláztatást, sérelmet és igazságtalanságot volt kénytelen elviselni, hát miért ne szenvedne ő is Krisztusért, aki a másvilágon majd bőségesen kárpótolni fogja. Nem, a sérelmekben és igaztalan bánásmódban (mely lehet teljesen szubjektív felfogású is!) az erkölcsi rendnek olyan megsértését látja, mely megtorlást von maga után. S ha ez sokszor ismétlődik, vagy csak egyszer fordul ugyan elő, de akkor szokatlan intenzitásban, akkor kilép a papságból, amivel nagylelkűségének és mártíromságának adja jelét, mert ahelyett, hogy visszaüött volna, egyszerűen kitért az őt elnyomók és bántalmazók útjából. Íme cselekedete ethikai jelleget nyert!

Arról is megfeledkezett, hogy engedelmességet fogadott; ő ugyan hajlandó most is engedelmeskedni, de ez az engedelmisség nem csinálhat belőle bábut, mely gondolkozás és érzés nélkül mozog arra, amerre a kívül-

ről ráncigáló zsinórok húzgálják; nem, ő felnőtt ember, akinek elvei vannak és aki meggyőződéses életet akar élni. Ha az engedelmisség olyasmire akarja kényszeríteni, ami az ő véleménye szerint jogtalan, akkor nem fog engedelmessé válni s inkább levonja e tettének konzekvenciáit, elhagyja a papi rendet.

Férfivá lett, önérzetes életet akar élni. Lehetetlen, hogy olyan társaságban kényszerüljön leélni az életét, mely mintha csak arra volna hivatva, hogy neki kellemetlenséget okozzon. Inkább kilép a szerzetből és a maga erejéből fog megélni.

Az aposztazia ezen formájában lényegileg két világnézet összeütközéséről van szó a világi leszállásról.

A későbbi lelki tények ezt a felfogásunkat igazolják. Az ilyen aposztata sem haragszik a vallásra, hanem annál inkább a vallás szolgálóira, a papokra. Ezeket utálja, mert ezeket tartja élete megromtóinak. S ha a vallás morálkodásával, pápai enciklikákkal argumentálnak neki, akkor is azt feleli, hogy a katolikus vallásnak alapítója mást hirdetett az evangéliumban, a kereszténység a szeretet, türelem és alázatosság fegyvereivel hódította meg a világot, nem pedig azzal a morálissal, amit hosszú századok munkájával a papság rontó keze alkotott meg. Egy csomó vád merül fel a lelkében: hát az előjárók, a püspökök és rendfőnökök nem tudnak elnézők lenni? ők nem ismerik az alázatosságot, csak a dirigálást meg a retorziót? Persze hozzá vannak szokva a tömjénezéshez s mikor egyszer úrrá lettek, semmibe sem veszik többé Krisztus azon mondását, hogy aki első akar lenni közöttetek, az legyen utolsó. Miért is lenne bennök krisztusi szellem, hiszen a püspököt a kormány teszi úrrá, a rendfőnök meg tudja, hogy hivatalából el nem mozdíthatják. A rendfőnököt a rend választotta, de mennyivel más volt, mikor megválasztották s mennyire átalakult, mikor szilárd talajt érzett a lába alatt. Addig csupa előzékenység, csupa jóbaráti közlékenység, szelídség és szolgálatkészség, most

elkapott deszpota, akit a köréje csoportosuló hízelgők még jobban elrontanak s aki tulajdonképen erkölcstelen ember, mert igazi természetét csak most mutatja meg, míg eddig hazug életet élt, csakhogy úrrá lehessen! És az érzelem még tovább diktál. Beszél képmutató papokról, akik a világ előtt a jámborság köntösében lépnek fel, míg otthon családi életet élnek gazdasszonyukkal; beszél tanulatlan, üresfejű társakról, kik lakájtermészetük révén magas polcra emelkedtek; beszél olyanokról, kik az első szabad nyilatkozat alkalmával, mit egy rossz szemmel nézett társuk ajkáról hallanak, denunciálnak, pedig ők maguk vajmi keveset hisznek é. i. t. A példákat lehetetlen kimeríteni, olyan nagy számmal vannak.

A pap tehát kilép s elhagyja azt a környezetet, ami csak undorral töltötte el. De mikor kilépett vagy a kilépési szándéka már megérett, akkor kezd eszmélődni, hogy tulajdonképen mihez is fogjon? Az életösztön fellép benne s új feladatok elé állítja. Eddig gondoskodtak róla, most magára van hagyatva. Ha még fiatal korban van, akkor katonai kötelezettségének is eleget kell tennie. Pedig a kényelemhez szokott és a katonai kötelezettség rendes idejéből kinőtt férfi irtózik attól a tehertől, amit a katonasággal kell magára vállalnia. Ha ellenben belép valamely más felekezetbe papnak, akkor egy kis különbözeti vizsga árán a katonaságtól is megmenekül s esetleg kenyérkeresethez is jut. A protestantizmus egy csábító gondolattal lép fel lelki szemei előtt. Ez a vallásszabadság, a meggyőződés szabad hirdetése és követése. Ez felel meg neki legjobban, mert hiszen katolicizmusától nem akart szabadulni, csak a papságtól. Protestáns lesz s inkább református, mint luteránus, mert a reformátusok hazánkban tekintélyesebbek múltjuknál és jelenüknél fogva egyaránt.

Más eset, de apróbb módozataiban, ha valaki vallástudománnyal foglalkozva, minduntalan vallási felfogásért szenved sérelmet. Ez a protestantizmusba, mint az o vallási nézeteit liberalizmusánál fogva

s z a n k c i o n á l ó f e l e k e z e t b e meggyőződéssel léphet be. De egyik sem lesz olyan protestáns pap, mint amilyen az, aki a prot. vallásban nevelkedett fel s a prot. teológiát tanulta. Minden katolikus papban olyan hatalmas a tudattalan vallási képzet- és érzelemtömeg, hogy hatását mindenkor éreztetni fogja. Aki a szeminárium nevelését őszinte lélekkel fogadta és akire az olyan hatással is volt, amilyennel rendkívüli pszichológiai erejével lehetett, az a katholicizmusát sohasem fogja tudni egészen megtagadni. Átmeneti alakok lesznek ezek, mint protestáns papok is a katholicizmus és protestantizmus, mint dogmatikával és konszolidált konfesszióval bíró felekezet között. Aki a szemináriumban olvasót imádkozott és Szűz Máriáról elmélkedett, az sohasem lesz a Szűz Mária kultuszának ellensége. Vannak itt is kivételek, de ritkák. Az bizonyos, hogy a vallási liberalizmusnak nincs határa. Aki a vallás dogmáit kritizálta, az olyan szimbolistává válhat, hogy semmiféle vallás dogmáinak sem tulajdonít különösebb jelentőséget. Aki a modern filozófia alapjára helyezkedett, az a vallás jelentőségét igen nagynak tekintheti, de csak olyanforma értelemben, mint azt Kant, Paujsen, Eucken tekintette, ami a protestáns orthodoxyára nézve épen nem mondható kedvezőnek. De a protestantizmusban az orthodoxyia nem is bír kizárólagos létjogosultsággal, a liberális irány is megfér a keretében, sőt épen ennek köszönheti azt a nagyrebecsülést, melyben a modern tudományosság részéről részesül ellentétben a katholicizmussal. Az aposztaták elméletileg vagy gyakorlatilag ehhez a liberális irányhoz csatlakoznak, amennyiben vallási szinkeretizmusuk is a liberalizmus köpönyege alatt fér el.

Ez a liberalizmus a protestantizmussal való elégetlenség révén deismussá esetleg atheismussá is fejlődhetik. De ez már nem tartozk vizsgáldásunk keretébe, mert azt a feladatot kellene megoldanunk, hogy az aposztata minő lelki fejlődésen megy keresztül, míg mi jelen tanulmányunk keretében csak arra vállalkoztunk, hogy a katolikus pap aposztaziájának lélektanát rajzoljuk meg.

Az élet az ilyen, második kategóriába beosztott, aposztata papot is rákényszerítheti a nősülésre. Azt szokták a felületes megfigyelők mondani, hogy íme, ez is tulajdonképpen szexuális okból hagyta el a papságot s így., minden aposztaziának szexuális okot tulajdonítanak. Ez az ítélet nem helyes. Szexuális érzelem játszhatik benne szerepet, de ez a szerep mellékes is lehet, sokszor pedig megsincs. S nem mindig azért nincs meg, mert a pap tiszta *életet élt, lehet, hogy* vétkezett a nemi ösztönével, de ez a véték benntarthatta volna bátran a papi testületben. Nem azért lépett ki s most csak azért nősül meg, mert esetleg megszeretett valakit, aki megsértett egyéniségében jóhatással volt rá; vagy látta, hogy a megélhetése könnyebb, ha megnősül s ezért keresett magának hitestársat; vagy az új környezet, amelybe lépett, rákényszerítette a nősülésre. Az ilyen aposztata a házasságnak rendszerint több jelentőséget tulajdoníthat, mint az, aki a házasság kedvéért lépett ki. Ez utóbbi a vallási igazságokat és erkölcsi normákat helyesli, tehát tudja, hogy házassága semmis; az előbbi a világi megítélési szempontok alapján az ethikai élet nélkülözhetetlen kellékének minősítheti a házasságot s elítéli a poligamikus jellegű szeretkezéseket. A házasságra ráutalhatja az a visszaemlékezést is, amelyben volt paptársai undorító szerelmi összeköttetései szerepelnek. A papokkal együtt azt az életmódot is megutálhatja, amelyet azok folytatnak.

Az aposztaták pszichológiájának a vázlata az, amit fentebb adtunk. Ha valaki nem ismerne rá a saját esetére, az tegeye reflexió, de elfogulatlan reflexió tárgyává aposztaziájának a történetét s rá fog jönni, hogy vagy a két alapvető ösztönnek valami finomabb, rafináltabb formája játszotta benne a főszerepet vagy a két ösztön együttesen hatott lelkiségre. Harmadik lehetőség nincs. A megnyilvánulási formák változhatnak, de a lényeg mindenütt ugyanaz marad. —

TARTALOM.

	Lap
Előszó.....	1
Bevezetés	5
I. Hivatás a papi pályára.....	6
II. A szemináriumi élet.....	11
1. Az első impressziók jelentősége.....	11
2. Az akarat nevelése a szemináriumban	12
3. A függés érzelmének nevelése.....	17
4. Mária kultusz és a szexuális probléma	20
III. A papi világnézetet kialakító tényezők lelki hatása.....	29
1. Az imádság.....	29
2. Az elmélkedés.....	35
A) <i>A világ az elmélkedés szellemében.....</i>	39
B) <i>Az elmélkedés mint aszketikus életre nevelő</i>	44
C) <i>A szexuális probléma az elmélkedésben.....</i>	49
D) <i>Az egyház és egyházi fogalmak az elmélkedésben</i>	52
3. A szentgyakorlat	58
4. Egyéb vallási gyakorlatok.....	62
IV. Intellektuális nevelés. A theologiai tanulmányok pszichológiai jelentősége.....	73
V. A szerzetes rendek nevelésének eltérő sajátosságai	81
VI. Az ifjú egyéniségének visszahatása a szemináriumi neveléssel szemben.....	93
VII. Kilépés a szemináriumból	101
VIII. A szemináriumi nevelés befejezése. Előkészület a papi rend felvételére.....	108

	Lap
IX. Az ideális papi egyéniség bemutatása az ordinációt megelőző elmélkedésekben	116
X. A szeminárium küszöbén túl. Működés a hivatásban	121
XI. A pap és társadalom egymásra hatása. Lelki visszafejlődés	128
XII. A szerzetes tanár.....	133
XIII. Együttes szerzetesi élet.....	149
XIV. A kath. papság lélektanának összefoglaló jellegzetességei.....	157
XV. Függelék. — Az aposztazia. Adalékok az aposztaták lélektanához	159
Tartalom	173
Értelemzavaró sajtóhibák.....	175

Heisler és Kószol, Budapest, II. ker. 1916. IX. 5, 1200.